

BETÆNKNING

VEDRØRENDE

FOLKEHØJSKOLEN

AFGIVET AF
DET AF UNDERVISNINGSMINISTERIET
DEN 23. NOVEMBER 1954
NEDSATTE UDVALG

BETÆNKNING NR. 261

1960

Indledning.

Udvalget vedrørende folkehøjskolen blev nedsat af undervisningsministeriet den 23. november 1954. Ifølge kommissoriet var det udvalgets opgave »at undersøge, hvilket behov der foreligger i det moderne samfund for den almenmenneskelige og medborgerlige undervisning, som folkehøjskolen kan give, og hvilke hindringer der gør sig gældende for at imødekomme dette behov i det størst mulige omfang. Det ventes, at udvalget herunder navnlig vil belyse folkehøjskolens stilling overfor andre former for voksenopdragelse, fremdrage sådanne forhold i erhvervslivet og på arbejdsmarkedet, som virker hæmmende på adgangen til et højskoleophold, samt drøfte spørgsmål vedrørende folkehøjskolernes kursusplan, undervisning og andre forhold, som må antages at have betydning for skolernes evne til at løse deres opgave.«

Udvalget fik følgende sammensætning:

Professor, dr. oec. *P. Nyboe Andersen*,
(formand),
daværende højskoleforstander, nu undervisningskonsulent, folketingsmand *K. B. Andersen*,
højskoleforstander *Sune Andresen*,
fhv. højskoleforstander */s. Th. Arnfred*,
forretningsfører *Oluf Bertolt*,
seminarierektor *Morten Bredsdorff*,
undervisningsinspektør *Jørgen Bøgh*,
personalechef *M. Groth Clausen*,
fabrikant *Aage Damgaard*,
forbundsformand *Erling Dinesen*,
kontorchef i finansministeriet *L. Frederiksen*,
sekretær *Dines Hansen*,
fhv. undervisningsminister, professor dr. theol. *Flemming Hvidberg*,

sekretær, folketingsmand *Carl P. Jensen*,
folketingsmand, nu undervisningsminister *Jørgen Jørgensen*,
statskonsulent for ungdomsundervisningen *Frode Kristensen*,
direktør *Arne Lund*,
formanden for Dansk Sygeplejeråd, frøken *Maria Madsen*,
højskoleforstander *Job s. Magelund*,
højskoleforstander *Arne Fog Pedersen* samt
undervisningsministeriets kommitterede i skolesager fru *E. Torkild-Hansen*.

Under udvalgets arbejde er forretningsfører *Oluf Bertolt*, sekretær *Dines Hansen*, fhv. undervisningsminister *Flemming Hvidberg* og statskonsulent *Frode Kristensen* afgået ved døden. I stedet for forretningsfører *Oluf Bertolt* er daværende forretningsfører for Arbejdernes Oplysningsforbund, nu direktør for Statens Filmcentral *Erik Hauerslev* indtrådt som medlem af udvalget. Statskonsulenten for ungdomsundervisningen, dr. phil. *Roar Skovmand* er indtrådt i udvalget i stedet for statskonsulent *Frode Kristensen*, og sekretær *Jens Als* er indtrådt i stedet for *Dines Hansen*.

Indvidere er forbundsformand *Erling Dinesen* udtrådt af udvalget, og kontorchef *L. Frederiksen* er den 18. maj 1957 blevet afløst af ekspeditionssekretær i finansministeriet *Leo Nielsen*.

Endelig er højskoleforstander *Jobannes Novrup* den 15. april 1958 indtrådt som medlem af udvalget.

Efter sin udnævnelse til undervisningsminister har *Jørgen Jørgensen* ikke deltaget i udvalgsarbejdet.

Som sekretær for udvalget har virket højskolelærer *Poul Dam*, fuldmægtig i undervisningsministeriet *P. A. Koch*, som den 11. ok-

tober 1956 er blevet afløst af ekspeditionssekretær i undervisningsministeriet *Erik Tjalve*, samt sekretær i undervisningsministeriet *Helge Thomsen*.

Den daværende leder af Højskolernes sekretariat, nu højskoleforstander *Erik Halvorsen* har på et møde i udvalget gjort rede for virksomheden i Højskolernes sekretariat. Ligeledes har højskoleforstander *Ivar Nørgaard* orienteret udvalget om Esbjerg højskoles særlige erfaringer med hensyn til elever fra bymilieu.

Endelig har socialministeriets daværende statsvidenskabelige konsulent, nu direktør for socialforskningsinstituttet *Henning Friis* haft lejlighed til at udtale sig under udvalgets behandling af det nedenfor side 5 omhandlede andragende fra Dansk Folkeoplysnings Samråd om tilskud af tipsmidlerne til en sociologisk undersøgelse.

Den direkte anledning til udvalgets nedsættelse var en vedtagelse på et ekstraordinært forhandlingsmøde i Foreningen for højskoler og landbrugsskoler i Dalum den 23. januar 1954. Efter en debat om højskolens stilling i det moderne samfund, direkte foranlediget af den dengang forestående mindre revision af højskoleloven, blev det vedtaget at henstille til foreningens bestyrelse, at denne skulle foreslå undervisningsministeren at nedsætte en kommission til undersøgelse af folkehøjskolens stilling og opgave i det moderne samfund.

Den videre baggrund for denne henvendelse og for undervisningsministerens positive stillingtagen til den er at finde i de forandringer, som i de senere årtier er sket i folkehøjskolens placering i det danske samfund i forhold til erhvervslivet og til andre former for undervisning og folkeoplysning.

Folkehøjskolen blev fra sin første begyndelse i 1840'erne fortrinsvis besøgt af unge fra landbruget. Landbostanden udgjorde dengang det store flertal af befolkningen og havde i særlig grad behov for den oplysning, højskolen tilbød. Den tradition, som hermed grundlagdes, har formentlig været medvirkende til, at det har været vanskeligt for højskolen at vinde tilslutning fra andre befolkningskredse, der i dag er langt talrigere end landboudommen - navnlig unge arbejdere og funktionærer i byerhvervene.

Det er vigtigt at understrege, at denne udvikling ikke har ført til en nedgang i højskolens samlede elevtal og heller ikke i antallet

af folkehøjskoler. Antallet af højskoleelever har holdt sig forholdsvis konstant lige siden århundredskiftet med 6.000-7.000 elever årligt, mens antallet af skoler, efter en nedgang indtil den første verdenskrigs slutning, har holdt sig ret konstant omkring 60 og siden slutningen af anden verdenskrig været stigende. Lige siden tyverne har konstant ca. 10 pct. af hver »årgang« unge besøgt højskolerne. Der er stadig stor forskel på den relative tilslutning fra forskellige kredse, idet antallet af byelever fortsat er lille, omend stigende.

Den tale om »højskolens krise«, som var så almindelig i tiden umiddelbart inden udvalgets nedsættelse, og som var en del af baggrunden for denne nedsættelse, skyldtes altså ikke, at skolerne stod tomme. Nogle havde vel - og har stadig — svigtende tilslutning, men andre får (omend kun til vinterskolen) flere tilmeldelser end de kan tage imod, og sådan har det næsten altid været. »Krisen« bestod i, at mange følte det utilfredsstillende og i strid med folkehøjskolens ide, at højskoletanken kun i forholdsvis ringe grad har fået betydning for andre kredse, end dem som kom med ved starten.

Både højskolens egne folk og andre mennesker, som interesserer sig for almen oplysning, har ment, at der også i det moderne samfund, ikke mindst: i bymilieuet, er et behov for den almendannende og medborgerlige undervisning, som højskolen kan byde. Det er muligt, at de unge ikke selv føler et sådant behov, eller ikke sætter dets opfyldelse i forbindelse med højskolen, men i så fald må man søge at vise dem vej til højskolen og fjerne de hindringer, som måtte forekomme.

Udvalget afholdt sit 1. møde den 11. januar 1955 og har foruden en halv snes underudvalgsmøder og ca. 60 sekretariatsmøder afholdt ialt 12 plenarmøder.

På udvalgets 1. møde besluttedes det at indlede arbejdet med fremskaffelsen af statistisk materiale om højskolernes og disses elevers forhold, og sekretariatet bemyndigedes til efter forhandling med ministeriet og med Foreningen for højskoler og landbrugsskoler at udsende et spørgeskema til eleverne på de igangværende vinterkursus og de følgende sommerkursus.

Det indhentede materiale blev i løbet af 1955 og 1956 bearbejdet af *Poul Dam*, der på grundlag heraf udarbejdede en statistisk redegørelse »Højskoleeleverne 1955« (betænkning

nr. 178), som med udvalgets samtykke blev udsendt i 1957 som et særskilt bilag til udvalgets betænkning.

I begyndelsen af 1956 blev der dernæst udsendt spørgeskemaer til samtlige højskoler og husmandsskoler for at tilvejebringe oplysninger om skolernes forhold (undervisningsplan, lærerpersonale, elevtal, lokaleforhold m.v.).

Det herved fremkomne materiale har været benyttet i udvalgets drøftelser, men vil, da det begrænsede antal skoler og disses udtalte særpreg gør det umuligt at sikre rimelig anonymitet på alle områder, ikke blive offentliggjort.

Efter at der således var fremskaffet udførlige oplysninger både om elevernes og skolernes forhold som grundlag for udvalgets videre arbejde, blev der i foråret 1956 nedsat 3 underudvalg med følgende opgaver og sammensætning:

Underudvalg A. (Belysning af højskolens stilling over for andre uddannelsesområder og andre former for voksenoplysning): *Oluf Bertolt* (formand), *Jørgen Bøgh*, *Morten Bredsdorff*, *Flemming Hvidberg*, *Maria Madsen*, *Arne Fog Pedersen*, *Roar Skovmand*. Sekretær: *Helge Thomsen*.

Underudvalg B. (Undersøgelse af sådanne forhold i erhvervslivet og på arbejdsmarkedet, som virker hæmmende på tilgangen til højskolerne): *Nyboe Andersen* (formand), *Groth Clausen*, *Aage Damgaard*, *Erling Dinesen*, *L. Frederiksen*, *Dines Hansen*, *Carl P. Jensen*, *Arne Lund*. Sekretær: *Poul Dam*.

Underudvalg C. (Undersøgelse af højskolernes kursusplaner, undervisning og andre forhold, som må antages at have betydning for skolernes evne til at løse deres opgaver). *Th. Arnfred* (formand), *K. B. Andersen*, *Sune Andresen*, *Jørgen Jørgensen*, *Johannes Magelund*, *Johs. Novrup*, *fru E. Torkild-Hansen*. Sekretær: *Erik Tjalve*.

Underudvalg B. afsluttede sin særlige opgave i løbet af 1956-57.

Efter nogle møder i de to andre underudvalg blev disse i efteråret 1958 samlet i ét fælles underudvalg med Nyboe Andersen som formand. Erik Hauerslev indtrådte i dette fælles underudvalg.

Inden for det forenede underudvalg AC. har man bl. a. drøftet ønskeligheden af og mulig-

hederne for at indbygge et højskolekursus som et naturligt led i uddannelsen på en række uddannelsesområder, hvor højskolen endnu ikke synes at have vundet indpas, men hvor et højskoleophold kunne tænkes at være af værdi. På grundlag af disse drøftelser har formanden bl. a. tilskrevet læringerådets formand og forsvarsministeriet. Disse skrivelser og svarene herpå er optrykt som bilag til nærværende betænkning (bilag 7 til 12). Endvidere har udvalgets sekretariat i forbindelse med disse drøftelser tilsendt redaktionen af erhvervskartoteket udkast til kartotekskort vedrørende højskolen (bilag 14).

Underudvalget har også drøftet mulighederne for indførelse af nye kursusformer ved højskolerne med henblik på at skaffe højskolen øget indpas hos byerhvervenes ungdom. I tilknytning til disse drøftelser har *Johs. Novrup* udarbejdet et forslag til undervisningsplan for højskolekursus med særligt henblik på ungdom fra industri og håndværk (bilag 13).

I de år, udvalget har bestået, har det dels efter anmodning fra undervisningsministeriet, dels på eget initiativ afgivet følgende udtalelser:

1. Udtalelse af 16. juni 1955 angående et andragende fra Dansk Folkeoplysnings Samråd om tilskud af tipsmidlerne til gennemførelse af en sociologisk undersøgelse af kulturmilieuet og oplysningsarbejdet i en landkommune og en købstadkommune (bilag 1). (Efter at den omtalte undersøgelse er sat i gang, har de medvirkende sociologer gennem samtaler med *Poul Dam* orienteret sig om udvalgets synspunkter og ønsker med hensyn til en sådan undersøgelses tilrettelægning).

2. Udtalelse af 5. september 1956 angående oprettelse af en fast årlig finanslovbevilling til støtte af højskolernes landselevforening (bilag 2).

3. Udtalelse af 13. november 1956 angående revision af reglerne om statstilskud til højskoleelever (bilag 3).

(De omhandlede regler blev ved undervisningsministeriets bekendtgørelse af 10. september 1957 ændret i overensstemmelse med udvalgets henstillinger).

4. Udtalelse af 31. januar 1958 vedrørende højskolen og de store fødselsårge (bilag 4).

5. Udtalelse af 23. oktober 1958 vedrørende et af undervisningsinspektøren for forsvarets civilundervisning fremsat forslag om tilrettelæggelse af undervisningen til den tekniske forberedelseksamen delvis under forsvarets civilundervisning og delvis på én eller to højskoler (bilag 5).

6. Udtalelse af 22. april 1960 vedrørende ændring af højskolernes tilskudsskema (bilag 6).

Endelig kan det nævnes, at udvalget har stillet materiale (baseret på den foran omtalte elevstatistik) til rådighed for det af undervisningsministeriet nedsatte udvalg til undersøgelse af mulighederne for at erstatte den almindelige filosofiske prøve med et højskoleophold.

København, i april 1960.

Jens Als. K. B. Andersen. P. Nyboe Andersen. Sune Andresen. J. Th. Arnfred.
(formand)

Morten Bredsdorff. Jørgen Bøgh. M. Groth Clausen. Aage Daingaard. Erik Hauerslev.

Carl P. Jensen. Arne Lund. Maria Madsen. Johs. Magelund. Leo Nielsen.

Johs. Novrup. Arne Fog Pedersen. Roar Skovmand. E. Torkild-Hansen.

Poul Dam, H. Thomsen. E. Tjalve.

KAPITEL 1.

Hovedtræk af folkehøjskolens udvikling.

1. Fra slutningen af det attende århundrede opstod der rundt om i Europa en stigende interesse for den frivillige folkelige voksen - og ungdomsundervisning. Reformbevægelserne, frihedsrettighedernes proklamering og de nye frie forfatninger, der lagde den lovgivende magt hos folkevalgte forsamlinger, var alt-sammen udtryk for den betydning, som stadig større kredse i samfundet tillagde hver enkelt borger. Det var naturligt, at der i sammenhæng hermed måtte opstå et behov i samfundet for at dygtiggøre og menneskeligt udvikle sine borgere, dels ved at forbedre børneskolen, dels ved at supplere denne med undervisning af den voksne ungdom. Dette behov, som voksede, efterhånden som udviklingen gav det enkelte menneske større og større betydning som samfundsborger, er blevet imødekommet på mange forskellige måder; én af de løsninger, der har opnået internationalt ry, er den danske folkehøjskole. Denne skoleforms ejendommelige indsats består i, at den har formået at samle voksne elever til et flere måneders frivilligt skoleophold med almenmenneskelig oplysning og udvikling af personligheden som formål, ikke faglig dygtiggørelse eller eksamen. Den danske højskole er søgt efterlignet i en række lande og er i vore dage genstand for interesse fra deltagere i folkeligt oplysningsarbejde verden over.

Ophavsmanden til denne skoleform er *N. F. S. Grundtvig*. Længe inden den første højskole så lyset, forelå højskolens idé og formål klart formuleret af Grundtvig på en måde, som har gyldighed den dag i dag. Om folkehøjskolens formål har han udtalt, at målet ikke er eksamen og levebrød, men dannelse og oplysning - nærmere præciseret den dannelse og oplysning, som f. eks. medlemmerne af de nyoprettede rådgivende stænderforsamlinger behøvede, herunder navnlig samfundsfølelse og kundskaber om samfundet samt evne til at udtrykke sig naturligt på modersmålet. Dette formål skulle opnås gennem frivillig undervis-

ning - navnlig i form af mundtlige foredrag og samtaler - af den voksne ungdom i almen-dannende fag, der var egnede til at udvikle elevernes personlighed; en særlig fremtrædende plads tilkom historie og dansk litteratur.

I 1830'erne og 40'erne, enevældens sidste år, fremhævede Grundtvig gang på gang, at forudsætningen for, at borger og bonde kunne tage effektiv del i landets styre, var kendskab til og forståelse af deres fælles grundlag i historie, sprog og kultur. Her lå opgaven for den nye skoleform, som Grundtvig havde tænkt sig som en kongelig dansk højskole indrettet på Sorø akademi, et folkeligt universitet, hvor ungdom fra alle stænder kunne modtage en almindendannende oplysning og derigennem bl. a. forberedes til virksomhed inden for de rådgivende stænderforsamlinger.

2. Dette projekt blev dog aldrig realiseret. I stedet for trådte mindre højskoler, oprettet rundt om i landet af private kredse og beregnet ikke på forberedelse af en udvalgt kreds af unge til deltagelse i det offentlige liv, men på vækkelse af hele folkets ungdom til folkeligt, nationalt og kristeligt liv. En fremtrædende skikkelse inden for denne virksomhed var *Christen Kold*, for hvem højskolens hovedopgave var den åndelige vækkelse »At sætte eleverne i gang, så de aldrig gik i stå«, mens han - selvom hans skole underviste i de almindelige skolefag, først og fremmest historie - anså kundskabsmeddelelsen for mere underordnet, end Grundtvig havde tænkt sig.

Kolds højskole i *Ryslinge* fra 1851 var ikke den første, idet den slesvigske forening på professor *Chr. Flors* initiativ i 1844 havde oprettet en højskole i *Rødning*. Denne skole var naturligt stærkt præget af sin særlige opgave som forkæmper for danskheden i Sønderjylland, men den samlede elever fra hele riget, og det fælles folkelige blev bærende i skolens arbejde.

Den første højskole på kongerigsk grund blev

oprettet i *Uldum* 1849 af egnens bønder. Dens første leder var *Rasmus Sørensen*, hvis højskoletanke var beslægtet med Grundtvigs, men på et jævner plan: dygtiggørelse af bondestanden til deltagelse i det lokale politiske liv. Lignende baggrund havde *Hindholm* Højskole, oprettet 1852, den største højskole i 1850'erne. **Der** var et stort spring fra Kolds vækkende højskole til de rationalistisk prægede *Bjørnbakske* skoler i Jylland.

Allerede på disse første højskoler gennemførtes den praktiske udformning af højskoleundervisningen og af rammerne omkring denne, som stadig bruges: skolehjemmet med samlivet mellem lærere og elever og mellem disse indbyrdes som noget væsentligt, ligesom man allerede dengang indførte de efter landbrugets arbejdsforhold afpassede højskolekursus, 5 måneders vinterkursus og 3 måneders sommerkursus, som endnu er det almindelige ved højskolerne. Vinterskolen, som længe næsten udelukkende havde mandlige elever, søges nu i vidt omfang også af kvinder. Om sommeren havde de fleste højskoler længe kun kvindelige elever, men i de senere år har et antal skoler af hensyn **til** byernes unge åbnet deres sommerkursus også for mænd.

Eleverne i disse højskolens første år kom næsten udelukkende fra landbefolkningen, der dengang udgjorde langt den største del af Danmarks befolkning, og som i særlig grad havde behov for den oplysning, den nye skoleform tilbød. Hele den politiske udvikling omkring folkestyrets frembrud med grundloven af 5. juni 1849 var jo en opfordring til landbostanden til at udvide sin horisont udover det snævre landsbysamfund og til at interessere sig for og opnå kundskab om det danske samfundsliv som helhed. Samtidig var — både økonomisk og åndeligt - jordbunden gunstig for en sådan oplysning. Den stand af selvejende bønder, der udvikledes efter de store landbo-reformer, blev i midten af det 19. århundrede begunstiget af stigende konjunkturer, og den religiøse frigørelse, der blev en følge af den gudelige vækkelse fremkaldt af lægprædikanter siden 1820'erne, ledsagedes i 1840'erne af en voksende social, politisk og national bevidsthed.

3. I 1860'erne oprettedes et meget stort antal højskoler, bl. a. skolerne i *Askov*, *Vallekilde* og *Testrup*, og højskolemænd som *Ludvig Schrøder*, *Ernst Trier* og *Jens Nørregaard* hidførte en ny udvikling af den danske højskole.

Udviklingen af personligheden var - og er også i vor tid - hovedformålet, men nu genoptog man samtidig i noget: højere grad end i den Kold'ske skole Grundtvigs tanker om værdien af en folkelig historisk præget oplysning, og efterhånden føjedes der et større direkte kundskabsmeddelende skolearbejde ind i højskolemes virksomhed. Samtidig supplerede man i dette og i det følgende 10-år det mundtlige foredrag med andre undervisningsformer: samtaletimer, selvstændigt elevarbejde, brug af bøger. Eleverne kom fremdeles altovervejende fra landbefolkningen, men inden for denne vandt højskoletanken stadig større udbredelse.

Unge fra *Indre Mission*, der ønskede at gå på højskole, havde længe søgt de grundtvigske højskoler, men omkring 1890 oprettede Indre Mission selv sine første højskoler. De indremissionske skoler har hele den ydre form til fælles med de grundtvigske højskoler, men lægger i deres virksomhed mere vægt på den direkte kristendomsoplysning. Noget lignende gælder de særlige trossamfunds skoler. Heri ligner disse skoler den Kold'ske vækkelses-skole; kundskabelementet har dog samtidig haft en fremtrædende plads.

Den del af landbefolkningen, hvorfra de fleste højskoleelever rekrutteredes, var gårdmandsstanden, men efterhånden vakte også blandt husmændene en stærk højskoleinteresse, og kort efter århundredskiftet oprettedes som et udslag af denne interesse de første *husmandsskoler*. Disse skoler betragtedes som en særlig gruppe inden for landbrugsskolerne, der kom frem i slutningen af det 19. århundrede. Landbrugsskolen er nær beslægtet med højskolen — og lovgivningsmæssigt er de 2 skoleformer sidestillet - men adskiller sig fra højskolen derved, at dens undervisning er overvejende faglig. Husmandsskolerne derimod har i stigende grad taget en almindennende, højskolemæssig undervisning op ved siden af den landbrugsfaglige og står derfor i virkeligheden nærmere ved faghøjskolerne end ved landbrugs-skolerne.

4. Tanken om en byhøjskole var tidlig opstået som udtryk for den erkendelse, at højskolen først blev en virkelig folkehøjskole, en skole for hele folkets ungdom, som Grundtvig tænkte sig den, når den nåede frem også til byernes ungdom. Højskolen havde imidlertid vanskeligt ved at vinde indpas i byerne. Adskillige forsøg blev i tidens løb gjort på at oprette høj-

skoler særligt beregnet for byungdommen; men det lykkedes ikke førend i 1891 at rejse den første varigt bestående byhøjskole, *Borups højskole* i København. Denne skole adskiller sig fra de øvrige højskoler derved, at den kun har et mindre antal af sine elever boende på skolen.

Højskolens bestræbelser for at vinde indpas i nye kredse uden for landbostanden blev i det 20. århundrede stedse kraftigere, hvilket hænger naturligt sammen med, at bondestandens andel i befolkningstallet var stadig dalende. Selvom højskolen ikke hidtil har opnået tilnærmelsesvis den samme betydningsfulde stilling hos byernes ungdom som blandt: landbostandens unge, fik højskoletanken dog betydning f. eks. for *arbejderoplysningen*. Da Thomas Bredsdorff i 1907 byggede *Roskilde højskole*, var det med tanke på, at den også skulle tiltrække byungdom, og i 1910 oprettedes *Esbjerg højskole*, som har særlig tilknytning til arbejderbevægelsen. I 1930 overtog arbejderbevægelsen selv Roskilde højskole. I denne forbindelse må også Askov højskoles betydning fremhæves, idet flere af arbejderbevægelsens pionerer var gamle Askov-elever.

Forbindelsen mellem højskolen og bybefolkningen er desuden styrket ved oprettelsen af højskoleforeninger i mange købstæder og gennem korte kursus. Institutionen »8 dage på højskole« startede i 1911 sine 8-dages ferieophold på forskellige højskoler, og i 1950 påbegyndte en række skoler egentlige højskolekursus af kortere - normalt 14 dages - varighed i sommerferietiden. Disse kursus, som ved siden af et vist feriepræg søger at give en virkelig højskoleundervisning, har vundet stor tilslutning. I 1959 afholdtes 38 kursus med ca. 2.000 deltagere, hvoraf flertallet kom fra byerne, navnlig København. Et særligt problem for mange unge er søgt løst gennem de såkaldte familiekursus, hvor unge forældre kan deltage sammen, medens deres børn bliver passet i børnehaven på skolen. Siden 1955 har korte kursus af mindst 14 dages varighed under visse betingelser kunnet godkendes efter højskoleloven som tilskudsberettigede.

5. Den danske folkehøjskole vakte allerede på et tidligt tidspunkt opmærksomhed uden for landets grænser, hvilket bl. a. har givet sig udslag i et relativt betydeligt udenlandsk elevklientel. I tiden indtil genforeningen udgjorde unge sønderjyder størsteparten af de udenlandske elever, hvad der hang sammen med, at

højskolebevægelsen stod i nær forbindelse med den nationale sønderjydske bevægelse.

Ungdom fra de nordiske nabolande, som iøvrigt fra første færd havde været ret talstærkt repræsenteret, er senere blevet den største gruppe blandt de udenlandske elever. Aktiv interesse for det nordiske fællesskab havde højskolen haft lige siden Grundtvig, som havde planer om oprettelse af et fællesnordisk, folkeligt universitet ved Göteborg. Flere højskoler tog nordiske emner op i deres undervisning, og tilgangen af elever fra nabolandene voksede, især i årene efter 2. verdenskrig, hvor tallet ligger på gennemgående noget over 100 om året, hvortil kommer godt et halvt hundrede fra Færøerne. Foreningerne Norden har med statsstøtte fra de respektive lande udført et betydeligt arbejde for at fremme den nordiske udveksling af højskoleelever. Angående statsstipendierne til denne udveksling, se side 36.

Den stærke nordiske interesse efter krigen har endvidere givet sig udslag i oprettelsen i 1946 af den fællesnordiske folkehøjskole i Kungälv i Sverige og ligeledes i den plan om et nordisk folkeligt akademi, som Nordisk Råd for tiden arbejder med.

Også i lande uden for Norden og Sydslesvig er højskoletanken i vækst, og de danske højskoler, hvis interesse for internationale spørgsmål går langt tilbage i tiden, har også fra disse lande gennem årene modtaget et ikke ringe elevantal, der har været stadig stigende, og som i de seneste år har udgjort gennemsnitlig ca. 200 om året. Særlig betydning for denne elevtilgang har *Den internationale højskole* ved Helsingør, der oprettedes i 1921. I 1950'erne har en række af vore folkehøjskoler tillige med skoler i Norge og Sverige regelmæssigt modtaget grupper af unge amerikanske elever gennem The Scandinavian Seminars for Cultural Studies, som støttes både fra dansk og amerikansk side.

6. Et af de mest karakteristiske træk i højskolens historie i nyere og nyeste tid er den forgrening og specialisering, der har fundet sted inden for højskolebevægelsen, fremkaldt af brydningen mellem den almene og den faglige undervisning. Allerede på et tidligt tidspunkt opstod der diskussion om, i hvilket omfang højskolerne, der jo oprindeligt oprettedes som skoler for landbounngdommen, kunne have landbrugsfaglig undervisning ved siden af de almindelige højskolefag. Oprettelsen af særlige landbrugsskoler betød en delvis afklaring af

dette spørgsmål, men den dag i dag findes landbrugsfaglige afdelinger ved mange højskoler. Efterhånden kom også andre fagafdelinger til: husholdningsafdelinger, håndværkerafdelinger (sådanne findes ikke mere), delingsførerafdelinger m. fl.

I højere grad end på folkehøjskoler med tilknyttet fagafdeling, fremtræder det faglige element på de egentlige faghøjskoler, som ved siden af den almene højskoleundervisning giver - i større eller mindre omfang - en undervisning af uddannelsesmæssig karakter. I 1920'erne fremkom de første *sygeplejehøjskoler* og *gymnastikhøjskoler*, og senere er andre faghøjskoler kommet til f. eks. for diakoner, for børneforsorgsmedarbejdere og for brugsforeningsmedhjælpere.

Sondringen mellem almene og faglige højskoler har fundet udtryk i *loven om folkehøjskoler og landbrugsskoler af 4. juli 1942*, som med visse senere ændringer stadig er den gældende højskolelov. Denne lov var et led i det kompleks af ungdomslove, som vedtoges i 1942 efter forslag fra det i 1939 nedsatte ungdomsudvalg, og medens de tidligere høj skolelove udelukkende indeholdt tilskudsregler — disse gennemgås nedenfor side 11 o. f. — giver loven af 1942 en række mere almindelige bestemmelser. Bl. a. opstiller den som anført en sontring imellem folkehøjskoler, der lægger hovedvægten på den almindelige undervisning, og faghøjskoler, der giver et enkelt fag en fremtrædende plads i den almene undervisning.

Loven indeholder ikke nogen egentlig definition af, hvad højskolen er, men forudsætter begrebets principielle indhold historisk-traditionelt bestemt. Det fastslås dog i lovens § 1, stk. 1, at skolerne skal være kostskoler med dertil indrettede selvstændige lokaler, således at eleverne som regel bor på skolen i undervisningstiden, idet man herved har ønsket at fremhæve den betydning for højskolens arbejde, der tillægges samlivet mellem lærere og elever og mellem disse indbyrdes (kollegieformen). Endvidere er det forudsat, at højskolen er en skole for voksen ungdom: elever under en vis alder (for tiden 18 år) kan ikke få statsunderstøttelse og ikke medregnes i årselevtallet. En skoles godkendelse efter loven er knyttet til en bestemt person: forstanderen.

Sondringen mellem folkehøjskole og faghøjskole har ikke nogen tilskudsmæssig betydning, men det fremgår af lovens motiver og af ungdomsudvalgets betænkning, at man har ønsket

at understrege værdien af den egentlige, rene folkehøjskole.

Om faghøjskolen fastslår loven i § 1, stk. 1, b), at den ikke må give den for en livsstilling foreskrevne uddannelse eller forberede til nogen rettighedsgivende eksamen eller til optagelse på en eksamensskole, men indeholder ikke nogen begrænsning med hensyn til beskaffenheden eller omfanget af de fag, en faghøjskole kan specialisere sig i. Inden for undervisningsministeriets praksis har man opstillet det krav til faghøjskolernes undervisningsplan, at undervisningen i almene fag skal optage mindst halvdelen af det samlede timetal og mindst 24 timer ugentlig.

Blandt de pr. 1. april 1959 godkendte 64 højskoler findes der 7 sygeplejehøjskoler og 5 gymnastikhøjskoler samt herudover yderligere nogle få skoler, der må karakteriseres som faghøjskoler. Andre højskoler skiller sig ud f. eks. derved, at de er knyttet til særlige trossamfund eller på anden måde navnlig henvender sig til bestemte elevgrupper.

Adskillige folkehøjskoler har en eller flere fagafdelinger knyttet til deres almindelige virksomhed. Navnlig forekommer delingsførerafdelinger, landbrugsafdelinger og præparandafdelinger (forberedelse til optagelse på seminarium). Herudover findes musikafdelinger, afdelinger for vordende sygeplejersker, en fagafdeling for vordende håndarbejds lærerinder o. s. v. Husholdningsafdelinger forekommer ved alle 5 eksisterende husmandsskoler.

Hjemlen til godkendelse af fagafdelinger ved folkehøjskoler indeholdes i højskolelovens § 1, stk. 2, jfr. undervisningsministeriets bekendtgørelse af 19. januar 1943, § 3, stk. 2, hvorefter eleverne på sådanne afdelinger skal deltage i almindelig højskoleundervisning i mindst 24 timer ugentlig. Endvidere fastslår loven, at en fagafdeling ikke må forberede til en rettighedsgivende eksamen eller til optagelse på en eksamensskole. Herfra kan der dog dispenseres under særlige omstændigheder, og denne dispensationsadgang er benyttet til godkendelse af de ovennævnte præparandafdelinger.

7. Selvom der således er sket en forgrening af højskolerne og inden for de enkelte skoler ændringer i deres undervisning og arbejdsmåde, må det dog betones, at højskolerne — uanset deres religiøse eller samfundsmæssige særpræg og mere eller mindre faglige indstilling — som

helhed har fastholdt den oprindelige tanke om en menneskelig-folkelig oplysning, tjenlig til at udvikle elevernes personlighed, og at de først i anden række lægger vægt på faglig dygtiggørelse.

Når man ser tilbage på højskolens historiske betydning, kan det fastslås, at skolerne i de mere end 100 år, den danske folkehøjskole har bestået, har haft meget stor betydning for den almindelige oplysning, først og fremmest inden for landbostanden, hvorfra størsteparten af eleverne er kommet, og indirekte har præget den samfundsmæssige udvikling.

Mest har højskolen uden tvivl betydet for de enkelte elevers personlige udvikling ved at hjælpe dem til at klare deres syn på menneskelige og samfundsmæssige problemer og vække deres lyst til forståelse, viden og udvikling.

Højskolerne har haft megen betydning for *hjemmenes* og *sogdenes* liv. Det har oftest været gamle højskoleelever, der satte sig i spidsen for opførelsen af forsamlingshuse og oprettelsen af foredrags-, ungdoms- og gymnastikforeninger, og som bidrog til opretholdelse af en udstrakt mødevirksomhed af frivillighedens vej.

Højskolernes betydning for bondestandens praktiske fremskridt er ofte og med rette fremhævet. I slutningen af forrige århundrede blev som bekendt en for hele det danske samfund nødvendig omlægning af landbrugsproduktionen gennemført med betydelig økonomisk succes takket være det samarbejde, der blev præsteret inden for andelsbevægelsen. Adskillige blandt andelsbevægelsens foregangsmænd var tidligere højskoleelever, og det er en kendsgerning, at landbostanden som helhed bl. a. gennem højskolens indflydelse var blevet moralsk og intellektuelt modnet og udviklet til at kunne gøre brug af denne form for løsning af økonomiske opgaver i fællesskab.

8. Forholdsvis få år efter de første højskolars oprettelse begyndte staten at yde driftstilskud til disse skoler.

Den første bevilling til folkehøjskoler blev givet på finansloven for 1851-52 med 2.000 rdlr. til »Bondehøjskoler«; dette beløb var allerede i 1859 steget til 11.000 rdlr. og forhøjedes derefter gang på gang. I 1891 bevilgedes på finansloven 50.000 kr., men derefter afløstes disse bevillinger af den første tilskudslov, loven af 12. april 1892, der omfattede både højskoler og landbrugsskoler.

Efter denne lov blev der ydet et tilskud af 300 kr. som fast bidrag til hver skole samt 10 kr. for hver årselev og indtil $\frac{1}{3}$ af skolens udgifter til lærerlønninger og anskaffelse af undervisningsmateriel. Maksimumsbeløbet for direkte tilskud var 120.000 kr. ialt og 3.000 kr. for hver enkelt skole.

Denne lov blev revideret i 1902 og 1913, og loven af 29. april 1913 hjemlede følgende årlige tilskud: 1) et fast bidrag af 500 kr. til hver skole, 2) et beløb beregnet i forhold til skolens udgift i det sidste finansår til lærerlønninger og forsyning med undervisningsmidler samt til vedligeholdelse af lokaler og renter af anlægskapital.

Tilskuddet til den enkelte skole måtte ikke overstige 2.500 kr. årlig, og det samlede tilskudsbeløb måtte ikke overstige årlig 150.000 kr. + 1.500 kr. for hver højskole eller landbrugsskole, der ud over et antal af 86 deltog i den årlige fordeling. Ved en stående tekstanmærkning på de årlige finanslove blev ministeren imidlertid bemyndiget til at fravige disse grænser, og tilskuddet blev i de kommende år stadig højere. I finansåret 1940-41 var det samlede tilskud til højskoler og landbrugsskoler således 610.461 kr.

I 1942 kom den foran omtalte nye højskolelov af 4. juli 1942, der stadig - med senere ændringer navnlig i 1947 og 1955 - er gældende. Loven indeholder en række ændringer og udvidelser af tilskudsordningen, jfr. nedenstående oversigt.

Reglen om et maksimum for det samlede tilskud blev ikke optaget i loven af 1942, og det samlede tilskud for højskoler og landbrugsskoler steg som følge af denne lov til 1.474.405 kr. i 1943-44. I 1958/59 udgjorde tilskuddet 8.818.000 kr., jfr. iøvrigt oversigten side 14.

Allerede på grundlag af bestemmelserne i loven af 1913 opstillede man den stadig gældende sondring mellem de forskellige arter af driftstilskud: grundtilskud, bygningstilskud, løntilskud o. s. v., som har undergået følgende udvikling:

a. *Grundtilskuddet*, der i 1913 udgjorde 500 kr. årlig til hver skole, blev ved loven af 4. juli 1942 forhøjet til 1.000 kr., og ved loven af 29. april 1955 dels yderligere forhøjet, dels aftrappet efter skolernes årselevtal (4.000 kr. for så vidt angår skoler med højst 30 årselever, 3.000 kr. for så vidt angår skoler med 31-50 årselever, samt 2.000 kr. for så vidt angår skoler med 51 årselever og derover).

b. *Bygningstilskuddet*, som på grundlag af 1913-loven blev fastsat til 0,6 pct. årlig af skolens vurderingssum, blev i 1942 forhøjet til 2 pct. og ved tekstanmærkning på finansloven 1952-53 til 372 pct. af værdien, hvilket blev lovfæstet i 1955.

c. *Lærertilskuddet* blev efter 1913-loven fastsat til 50 pct. af lærerlønnen. Senere indførtes et vist maksimum og i 1942 også et vist minimum for den tilskudsberettigende løn. Tilskudsprocenten blev ved loven af 1955 forhøjet til 70 pct.

d. *Forstandertilskuddet*, der på grundlag af 1913-loven var fastsat til 30 pct. af forstanderens løn som lærer, blev afskaffet i 1942, men genindført ved lovændringen i 1947. Tilskudsprocenten blev sat til 50 pct. og i 1955 forhøjet til 70 pct.

e. *Undervisningsmaterieltilskuddet*, som efter 1913-loven var sat til 35 pct. af anskaffelsesudgiften, blev i 1955 forhøjet til 50 pct., men samtidig blev det fastsat, at undervisningsmateriellet ikke mere skal medregnes i den værdi, hvoraf bygningstilskuddet beregnes.

f. *Statsalder stilles g* til forstandere og lærere på 600 kr. efter 5 års fast ansættelse stigende hvert 5. år med 600 kr. indtil 1.800 kr. indførtes i 1942 og er bibeholdt uændret.

g. Et årligt *rådighedsbeløb*, hvoraf undervisningsministeren kan yde særlige tilskud til skoler, hvis forhold taler derfor, blev hjemlet allerede ved loven af 1892. Beløbet udgjorde dengang 15.000 kr., men blev ved loven af 1913 nedsat til det stadig gældende beløb, 10.000 kr.

Allerede efter den første tilskudslov af 1892 krævedes der, for at en skole kunne blive godkendt som tilskudsberettiget, at den havde virket en vis tid (et år) med et vist antal årselever (10). Kravene til antallet af årselever som tilskudsbetingelse er senere blevet udbygget: I 1902 indførtes den regel, at statstilskuddet helt skulle bortfalde, når en skole ikke i 3 år havde haft gennemsnitlig 6 årselever, og retten til at modtage statsunderstøttede elever bortfaldt, når den ikke i et sådant tidsrum havde haft 5 årselever. De fastsatte minimumstal for årselever blev forhøjet: ved tekstanmærkning på finansloven 1921—22 og påny ved loven af 1942, samtidig med at det åremål, på grundlag af hvilket gennemsnitselevtallene beregnes, blev

forlænget fra 3 til 5 år. Herefter går ordningen ud på, at 15 årselever kræves for at opnå tilskudsret, og denne ret mistes, hvis skolen i de sidste 5 finansår ikke har haft gennemsnitlig 10 årselever (7, hvis skolen kun har haft ét semester), medens retten til at modtage statsunderstøttede elever mistes, hvis skolen i et sådant tidsrum ikke har haft gennemsnitlig 8 årselever (5, hvis skolen kun har haft ét semester). I 1955 indførtes adgang for undervisningsministeriet til at dispensere fra disse bestemmelser om årselevtal.

9. Foruden direkte driftstilskud til skolerne er der af staten endvidere ydet understøttelse til ubemidlede elever. Den første bevilling til elevunderstøttelser på 6.600 rdlr. blev givet i 1869/70, altså 15 år senere end den første driftstilskudsbevilling, og er senere stadig forhøjet.

Ifølge tilskudsloven af 1892 blev elevunderstøttelse bevilget med 20 kr. månedlig for indtil halvdelen af samtlige årselever i sidste finansår inden for et maksimumsbeløb af 180.000 kr., der forhøjedes ved de senere love af 1902 og 1913. I 1938 blev det samlede understøttelsesbeløb ved en ny lov sat til 40 kr. månedlig for indtil halvdelen af årselevtallet, dog ikke over 720.000 kr., medmindre særlig bevilling blev givet, hvilket: imidlertid netop skete i hvert af de følgende finansår. Høj-skoleloven af 1942 af skaf fede det lovfæstede maksimum for det samlede understøttelsesbeløb, men indførte den regel, at det samlede understøttelsesbeløb skulle fastsættes på finansloven, og at, hvis dette beløb ikke strakte til til alle ansøgere, fortrinsvis de yngste ansøgere skulle udskydes. Den sidstnævnte bestemmelse er aldrig blevet anvendt i praksis og bortfaldt ved lovændringen i 1955.

Fordelingen af de enkelte understøttelser sker på grundlag af et pointssystem, således at der for hver ansøger efter hans forældres eller - når han er over en vis alder, for tiden 28 år - efter hans egne indtægt- og formueforhold er beregnet et pointstal, som er afgørende for understøttelsesbeløbets størrelse, idet der til de forskellige pointstal svarer bestemte understøttelsesbeløb. Disse beregnes som faste procent-satser af et for hvert år fastsat grundbeløb svarende til de anslåede, fornødne udgifter ved et skoleophold, det såkaldte udgiftstal. Pointsystemet indførtes i 1938, men først i 1951 begyndte man at anvende forældrenes økonomiske

forhold som beregningsgrundlag for elever under en vis alder.

Til arbejdsløse elever er der siden 1933 ydet særlige tilskud af arbejdsløshedsfonden.

Siden 1954 er der ydet forhøjet understøttelse til elever, som har haft militærtjeneste i et vist tidsrum, for tiden 12 måneder.

Ved højskolelovens ændring i 1955 blev der indført hjemmel til at yde samme understøttelse til elever, der tager ophold på højskoler i de andre nordiske lande, som til elever på danske højskoler.

Også til elever på de godkendte korte kursus kan der ydes understøttelse. Det samlede understøttelsesbeløb til et kort kursus må holdes inden for et maksimum svarende til 40 kr. pr. elev (60 kr., hvis kurset varer over 3 uger). Foreningen for højskoler og landbrugsskoler har udarbejdet nærmere retningslinier for fordelingen af disse understøttelser inden for det fastsatte maksimum.

10. Udover driftstilskud og elevunderstøttelser er der siden 1902 ydet statstilskud til pensionering af højskole- og landbrugsskolelærere, for hvilke der i 1952 indførtes en egentlig pensionsordning ved oprettelsen af »Pensionskassen for højskoler og landbrugsskoler«. Ved højskoleloven af 1942 blev der endvidere indført hjemmel til ydelse af statslån til oprettelse og forbedringer af højskoler og landbrugsskoler, der drives som selvejende institutioner. Langt de fleste af disse skoler er efterhånden blevet selvejende institutioner og har modtaget statslån efter højskolelovens bestemmelser. I årene efter 1942-lovens vedtagelse udgør ifølge statsregnskaberne de til højskoler ydede statslån følgende beløb:

Ydede statslån til højskoler siden 1942:

1942-43.	0	kr.
1943-44.	0	kr.
1944-45.	177.000	kr.
1945-46.	49.000	kr.
1946-47.	0	kr.
1947-48.	0	kr.
1948-49.	111.900	kr.
1949-50.	221.800	kr.
1950-51.	262.300	kr.
1951-52.	2.126.000	kr.
1952-53.	1.433.000	kr.
1953-54.	1.927.200	kr.
1954-55.	3.078.900	kr.
1955-56.	4.407.600	kr.
1956-57.	1.854.000	kr.
1957-58.	2.467.400	kr.
1958-59.	4.054.150	kr.
lait.	22.170.250	kr.

11. Med hensyn til *elevtallet* fremgår det af oversigten side 14, at skolerne først fik større betydning i 1860'erne og 70'erne, hvorefter antallet er vokset jævnt til omkring 1890; fra dette tidspunkt tog tilvæksten stærkere fart bl. a. som følge af den forøgede velstand blandt landbefolkningen og de forøgede statsunderstøttelser til eleverne. Efter en kortvarig nedgang i begyndelsen af 1. verdenskrig kulminerede elevtallet i 1919-20 med 8.097 højskoleelever og 2.715 landbrugsskoleelever.

I 1920'erne og 30'erne dalede elevtallet til de antal - omkring 6.000 højskoleelever og 2.500-3.000 landbrugsskoleelever - som derefter længe holdt sig ret konstant med kun nogle få udsving; i besættelsesårene gav den stærke folkelige samling højskolerne øget tilgang, og elevtallet nåede i 1941-42 op på ca. 7.200; det ekstraordinært lave antal (4.736) i 1945-46 skyldes, at flere skoler var beslaglagt til tyske flygtninge eller endnu ikke istandsat efter tysk beslaglæggelse. I de seneste år har tilgangen atter været stigende.

En statistisk undersøgelse af elevbesøget på højskolerne og de øvrige kostskoler for ungdommen, som med støtte af Foreningen for højskoler og landbrugsskoler er foretaget af højskolelærer *Thomas Rørdam*, er for højskolernes vedkommende ført helt tilbage til 1875-76. Af denne undersøgelse, der i første række belyser elevernes fordeling efter hjemsted, fremgår det, at der altid har været en betydelig stærkere tilslutning til højskolerne fra Jyllands sognekommuner end fra Øernes sognekommuner. Forskellen er blevet forholdsvis større med tiden, hvilket bl. a. skyldes, at Øernes sognekommuner i højere grad end de jydsk er blevet forstadskommuner og stationsbyer. Iøvrigt viser en opgørelse efter amter, at amter med lavere befolkningstæthed har forholdsvis flere højskoleelever, mens antallet af højskoleelever er mindre i amter med en forholdsvis lille landbrugsbefolkning. Dette gælder dog kun i store træk, da traditionen i de forskellige amter spiller en meget betydelig rolle — selv om en sammenligning over den undersøgte periode viser, at det ikke har været de samme amter, der har været de mest påfaldende »højskoleamter« i hele perioden - lokalt bestemte åndelige strømninger på den ene side og forskellige konjunkturer på den anden side har spillet en vis rolle.

I 1954-55 havde højskolerne (+ husmandsskolerne) ifølge undersøgelsen størst tilslutning fra ungdommen i Bornholms, Hjørring,

Skematisk oversigt over højskolernes og landbrugsskolernes udvikling (skolernes antal, elevtallet) samt over statsstøttens udvikling i de sidste 100 år:

Finans år:	Direkte statstil- skud til høj- og landbrugsskoler:	Understøttelse til elever på høj- og landbrugsskoler:	Antal højskoler :	Antal landbrugs- skoler:	Antal højskole- elever:	Antal landbrugs- skoleelever:
1854-55	2.775 rdl.		9		190	
1860-61	11.000 -		11	5	299	96
1870-71	14.000 -	6.500 rdl.	50	7	2.283	219
1880-81	50.000 kr.	97.000 kr.	64	10	3.509	389
1890-91	50.000 -	90.000 -	67	13	3.976	518
1900-01	120.000 -	180.000 -	74	11	5.362	1.048
1905-06	140.000 -	251.000 -	71	14	6.689	1.197
1910-11	162.000 -	254.000 -	79	19	6.707	1.550
1915-16	200.000 -	283.000 -	70	20	5.623	1.720
1920-21	339.000 -	629.000 -	58	21	7.006	2.379
1925-26	562.000 -	626.000 -	^c <9	22	6.719	3.000
1930-31	551.000 -	537.000 -	59	22	6.407	3.101
1935-36	560.000 -	522.000 -	60	21	6.366	2.606
1940-41	610.000 -	915.000 •	55	24	6.023	2.462
1942-43	759.000 -	1.095.000 -	57	24	6.604	3.015
1945-46	1.300.000 -	804.000 -	57	24	4.736	2.625
1950-51	2.543.000 -	1.972.000 -	58	27	5.866	2.721
1955-56	5.917.000 -	3.303.000 -	59	28	6.061	2.650
1956-57	6.975.000 -	4.325.000 -	63	29	6.478	2.928
1957-58	8.178.000 -	5.905.000 -	64	30	6.601	3.156
1958-59	8.818.000 -	7.367.000 -	65	30	ca. 7.200	ca. 3.400
1959-60			64	31		

Tallene hidrører dels fra Det statistiske Departements meddelelser vedrørende folkehøjskoler og landbrugs-skoler, dels fra undervisningsministeriets meddelelser om folkeskolen, ungdomsundervisningen og læreruddan-nelsen samt - for så vidt angår tilskudsbeløbene - fra statsregnskaberne.

Thisted, Viborg, Skanderborg, Ringkøbing, Vejle, Ribe og Tønder amter, mens tilslutnin-gen var mindst i Maribo amt, Frederiksborg amt og Københavns amtsrådskreds - fra sidst-nævnte område var tilslutningen af samme stør-relse som tilslutningen fra København-Frede-riksberg.

Tres år tidligere - 1895-96 - var elevbesøget for landet som helhed af samme forholdsvis

størrelse som i 1954—55, men der var dengang langt mindre forskelle imellem de enkelte am-ter - for alle amter i Jylland blev antallet af højskoleelever i forhold til antallet af ugifte 20-årige således beregnet til mellem 22 og 28 pct. (i 1954-55 svingede tallene mellem 15 og 39pct). Stort set er amternes fordeling mellem »højskoleamter« og »ikke-højskole-amter« dog den samme nu og dengang.

KAPITEL 2.

Højskolen og nutidens ungdom.

1. AFSNIT

Principielle synspunkter.

1. Folkehøjskolen opstod og nåede til fuld udvikling i et samfund, der i meget væsentlige henseender var forskelligt fra det nuværende Danmark. Den har på en række punkter søgt at tilpasse sig efter de meget store omvæltninger i samfundets indretning, som er sket i dette århundrede. Den spænder derfor i dag over en større mangfoldighed af skoletyper end før, dens lærerkreds er mere forskelligartet, og selv om størstedelen af eleverne stadig kommer fra landbefolkningen, tiltrækker højskolen dog også — og i stigende grad — elever fra andre befolkningslag og milieuer.

Denne tilpasning er i alt væsentligt foregået på grundlag af skolernes eget initiativ, som er blevet lettet gennem de stedfundne ændringer og udvidelser af den offentlige støtte til eleverne og skolernes drift. Nærværende udvalg er af den principielle opfattelse, at højskolernes tilpasning til ændrede samfundsforhold også i fremtiden i det væsentlige bør foregå som et resultat af de enkelte skolars initiativ. Dette bør kunne udfolde sig frit inden for økonomiske rammer, som ved offentlig støtte efter de hidtidige hovedretningslinier gøres tilstrækkeligt vide til al: åbne mulighed for de fornødne tilpasninger. Udvalget har på denne baggrund ikke ment det påkrævet eller ønskeligt at fremsætte forslag, hvis virkeliggørelse ville betyde et brud med den igangværende udvikling inden for højskolen. Man har set det som sin opgave dels at tilvejebringe overblik over udviklingen, dens drivkræfter og perspektiver, dels at fremkomme med henstillinger og konkrete forslag vedrørende nogle af de institutionelle forhold, som i øjeblikket lægger hindringer i vejen for den fulde udnyttelse af højskolens muligheder for at tjene dansk ungdom.

Som indledning til en drøftelse af højskolens

forhold til de vigtigste grupper af unge i det moderne danske samfund skal der i dette afsnit fremsættes visse synspunkter vedrørende behovet for netop den skoleform, som højskolen repræsenterer. Her tænkes dels på det behov for at komme på højskole, som de unge selv føler, men dels også på, at der udfra samfundsmæssige synspunkter kan være behov for at gøre brug af højskolens muligheder i større udstrækning, end de unge i øjeblikket selv gør sig klart. Der kan således blive tale om at iværksætte bestræbelser for at oplyse såvel de unge som deres hjem og arbejdsgivere om værdien af et højskoleophold.

2. Der er i vore dage ikke mange, der mener, at ungdommens behov for uddannelse og skoling kan fyldestgøres gennem den almindelige børneskoles undervisning, end ikke når denne er blevet udbygget gennem de nye 8. og 9. klasser eller gennem eksamensskolerne. Under en eller anden form må den unge gennemgå en videre uddannelse i løbet af ungdomsårene.

Heri ligger ingen kritik af folkeskolens arbejde, men alene en erkendelse af, at det moderne samfunds krav til hvert enkelt menneske er så omfattende og så forskelligartede, at der efter udgangen af skolen er behov for fortsat uddannelse.

For nogles vedkommende er det de elementære kundskaber, der er utilstrækkelige. Uheldige forhold i hjemmet eller skolen eller sen udvikling hos den pågældende elev kan have medført, at udbyttet af skolegangen er blevet mindre end normalt, og på et senere tidspunkt vil det blive den pågældende klart, at han trænger til at få indhentet det forsømte.

Andre kommer i situationer, hvor den elementære, almene viden, som skolen har givet,

ikke slår til. Det kan skyldes, at skoleplaner og pensa ikke til enhver tid kan holdes helt à jour med samfundsudviklingen, og at der senere opstår mange nye forhold, som skoleundervisningen ikke har kunnet tage hensyn til. Men det kan også skyldes, at den unge kommer ind i et arbejde, hvor der er behov for større viden på enkelte områder, end skolen, der må sigte på det for alle væsentlige, har kunnet beskæftige sig med.

Dertil kommer, at en række almene fag, f. eks. litteratur, familiekundskab, psykologi, etik, samfundslære og historie i ungdomsårene vil kunne behandles ud fra andre forudsætninger og derfor med væsentligt større udbytte end i børneskolen.

3. Mange vil anse behovet for den faglige erhvervsorienterede undervisning for det væsentligste for ungdommen. I en vis forstand er det centrale ved ungdomsårene netop, at de udgør overgangen fra barn til fuldt medarbejdende erhvervsperson. Faglig oplæring af den ene eller anden art er derfor en nødvendighed for den unge, der vil finde en plads i tilværelsen.

Man kan imidlertid med nogen ret spørge, om der ikke ofte har været taget for ensidigt hensyn til den faglige oplæring. Lærlingeuddannelsen, der i perioder har taget op til fem år af ungdomstiden, har været så snævert faglig og gennem de krav, der er blevet stillet med hensyn til arbejdstidens længde, aftenskolen o. s. v., så belastende, at den unges personlige udvikling og almene uddannelse er blevet skudt til side. Det samme gælder mange andre uddannelsesordninger, og konkurrencehensyn og det økonomisk begrundede ønske om at få uddannelsen hurtigt overstået har ligeledes medført, at mange unge, der i og for sig kunne have faet tid til gennem almen undervisning at fremme den personlige udvikling ved siden af den faglige uddannelse, ikke har fået lejlighed hertil.

Denne ofte meget ensidige vægt på faglig uddannelse har medført, at man har reageret ved at opstille den almene uddannelse som den fagliges -- lige så væsentlige -- modsætning. Herved har man tilsløret den kendsgerning, at det i virkeligheden er overordentligt svært at afgøre, hvor det faglige begynder og det almene holder op. Meget store kundskabsområder, f. eks. i orienteringsfagene, er vel almene, men har samtidig væsentlig betydning for forståelsen og tilegnelsen af rent faglig vi-

den. Og samtidig med, at det faglige i egentlig forstand bliver mere og mere specialiseret, stiger betydningen af at kunne se det i en almen sammenhæng.

Der er ingen tvivl om, at man støtter og letter den faglige del af uddannelsen ved at forøge den almene. Erkendelsen heraf har ført til bestræbelser for at indføje et mere alment indslag i lærlingskolerne, og man har vel også lov til at pege på den kendsgerning, at uddannelsen inden for landbruget i høj grad har hvilet og stadig hviler på en samvirken af faglig og almen uddannelse. De fleste iagttagere anser højskolens almene undervisning og påvirkning for en af de væsentligste årsager til det danske landbrugs fremskridt i de sidste hundrede år.

4. Ungdomsårene er imidlertid ikke blot en uddannelsestid, men også en udviklings- og modningsperiode. Der foregår i disse år en personlighedsvækst, der har afgørende betydning for den unges fremtidige tilværelse. Grundlaget for denne personlige udvikling er lagt allerede i de første barneår, og skolen har ydet sine værdifulde bidrag, men også efter skoletiden foregår der en væsentlig fortsat modning.

Dette forhold får i vore dage sit særlige præg derigennem, at børnene ved deres overgang fra skolen til erhvervslivet møder mange nye forhold og problemer. Den selvstændiggørelse, som altid har været karakteristisk for ungdomsårene, bliver i vore dage ofte et spring ud i det ukendte, mens den før i tiden -- navnlig inden for bondestanden -- var en fortsat vækst i en i det store og hele velkendt og velforstået verden, hvor de nye roller, der skulle overtages i arenes løb, var kendt på forhånd.

Når den voksnes tilværelse i vore dage ikke i tilstrækkelig grad lader sig forberede i barneårene, beror dette dels på det tidligere nævnte forhold, al: problemerne bliver for abstrakte, når de kun kendes af omtale, dels på det moderne samfunds udviklingshastighed. Mens de forhold, som børnene før i tiden skulle forberedes på, stort set var de samme, som havde mødt deres forældre og lærere, da disse var børn og unge, og den ældre generation derfor kunne vejlede den yngre ud fra sine egne erfaringer, har udviklingen i vore dage løsnet dette bånd mellem generationerne. De unge må nu finde sig til rette i en verden, der hvad angår bl. a. teknik, arbejdsorganisation og samlivsformer og -normer, er forskellig fra den, som

den ældre generation voksede op i. Forældrene og lærerne har ganske vist kunnet følge de forandringer, der er sket i tidens løb, men de har kun indirekte kunnet få et indtryk af, hvorledes det er *at være ung* i den forandrede verden.

Det moderne samfund er således i stigende grad præget af mange, men svage kontakter mellem mennesker, hvor man tidligere havde forholdsvis få, men til gengæld stærkere kontakter, og den ældre generation vil på dette felt stadig være præget af den tidligere tilstand. Navnlig for den yngre generations vedkommende vil båndene til de nærmeste være løsnet, mens man har fået forbindelse med et stort antal mere eller mindre tilfældige bekendte. Et nært forhold til en begrænset gruppe af personer kan være en meget værdifuld støtte for den enkelte i hans eller hendes personlige udvikling, og den omstændighed, at dette forekommer sjældnere i vore dage og helt eller delvis er blevet afløst af en mængde yderst forskelligartede småpåvirkninger, forøger de personlige problemer.

De forskelligartede påvirkninger skyldes ikke alene, at man møder så mange forskellige enkeltpersoner, men også — måske med endnu større virkning — at man modtager et uoverskueligt antal helt anonyme påvirkninger gennem presse, film, radio, fjernsyn og reklame. Der savnes tilfredsstillende undersøgelser af, hvordan disse påvirkninger modtages, og af, i hvilken grad de præger vore dages mennesker, men hvad man end mener herom, er det klart, at selve evnen til at sortere det, der modtages på denne måde, af det store flertal må udvikles på egen hånd, og at denne skabelse af en kritisk vurderende sans er en meget vanskelig proces.

Det må endvidere bemærkes, at det enkelte menneskes indstilling til tilværelsen synes at være blevet en anden i vore dage, end den var før i tiden. Hvor man tidligere levede i en verden af temmelig faste normer, der føltes som givne i en sådan grad, at der ikke opstod tilpasningsproblemer, og at man kun sjældent havde anledning til at betvivle det rimelige i sin egen placering, er det selvfølgelig givne nu næsten forsvundet. Livet fremtræder for vor tids mennesker som en kæde af valg, der vel ikke er fuldstændig frie, men dog væsentligt mere åbne, end man før kendte det. Samtidig med, at der således er givet den enkelte muligheder for større personlig udfoldelse end før i

tiden, vil mange føle sig knugede af ansvaret og enten leve i stadig usikkerhed eller flygte ind i en farveløs konformitet med omgivelserne og disses anskuelser. Ikke få vil også føle ansvaret på den måde, at de stadig er bekymrede over de allerede foretagne valg og spekulerer over de andre muligheder, de har haft. Såvel en række af familiens problemer i vore dage som mange af arbejdspladsens problemer må ses i lyset af disse forhold.

5. Endelig må man understrege et meget væsentligt uddannelsesbehov, som hidtil ikke har været tilgodeset i tilstrækkelig grad - behovet for at få udviklet evnen til samarbejde.

Det moderne samfund bygger i højere grad end noget tidligere inden for vor kulturkreds på samarbejde mellem selvstændige mennesker. Den individuelle enkeltstående indsats har vel stadig en uvurderlig betydning på mange felter, men selv de ledende og førende personligheder kan intet udrette uden i et virkeligt samarbejde med deres hjælpere. Tendensen går bort fra opdelingen overordnede-underordnede med dens gamle byde- og lydeforhold og hen mod en situation, hvor alle er medarbejdere med hver sin selvstændige plads og funktion.

Dette kræver imidlertid, at evnen til at gå ind i et selvstændigt og loyalt samarbejde udvikles hos de enkelte medarbejdere. En stor arbejdsplads rummer mange muligheder for gnidninger, og medarbejdere, der ikke er i besiddelse af vilje til samarbejde eller ikke forstår, hvad dette kræver, kan ødelægge meget såvel menneskeligt som økonomisk.

Det er derfor nødvendigt, at ungdomsopdragelsen tager disse spørgsmål op til behandling med det ganske bevidste formål at lære de unge samarbejdets vanskelige kunst. Dette er nødvendigt også af hensyn til det politiske folkestyre. Dette bygger på, at de enkelte borgere i samfundet er frie og selvstændigt tænkende mennesker, som har forstået samarbejdets nødvendighed, når det gælder løsningen af de samfundsmæssige problemer. Med de mangeartede spørgsmål, der melder sig i vore dage - ikke mindst som følge af den vidtdrevne specialisering inden for landets grænser og den stadig tiltagende kontakt mellem landene indbyrdes - vil virkeliggørelsen af folkestyrets principper stille betydelige krav til borgerne.

Den fornødne orientering om disse krav og deres opfyldelse kan ifølge sagens natur ikke gives i den samfundslæreundervisning, der kan

finde sted inden for børneskolens rammer. Dette skyldes ikke alene, at skolen først og fremmest må varetage formidlingen af det elementære kundskabsstof, men måske endnu mere, at samfundsproblemerne for en stor del vil savne realitet for børneskolens elever.

Derimod er det en naturlig og vigtig opgave for højskolerne at give almen oplysning, hvori også det folkestyrede samfunds problemer indtager en vigtig plads. Højskolens undervisning kan på den måde få betydning for de unges fremtidige indsats både i arbejdslivet og i samfundslivet iøvrigt ved at styrke deres evne og vilje til at indgå i et frugtbart samarbejde med andre. I vor tid er der måske særlig grund til at pege på de muligheder, som højskolen i denne henseende frembyder i kraft af fællesskabet mellem eleverne og mellem lærere og elever.

6. Der vil normalt være en væsentlig forskel mellem en erhvervsuddannelse og en almen undervisning i den henseende, at de unge selv og deres forældre vil være mere interesserede i at bringe ofre af hensyn til erhvervsuddannelsen, som danner grundlag for de fremtidige indtjeningsmuligheder. Dermed være ikke sagt, at man kan lade erhvervsuddannelsen foregå alene på de unges og deres forældres bekostning. Tværtimod knytter der sig så stærke samfundsinteresser til at sikre den bedst mulige uddannelse for de flest mulige, at man fra alle sider anser det for en samfundsopgave at yde betydelig økonomisk støtte til næsten alle former for erhvervsuddannelse.

Hvad den almene undervisning angår, må det på forhånd ventes, at der er endnu større forskel på den samfundsmæssige interesse heri og hjemmenes og ungdommens villighed til at bringe økonomiske ofre for at gennemgå en skole, der ikke direkte medfører øgede erhvervsmuligheder. Det har da også i al den tid, hvor offentlig støtte har været ydet til højskoleophold, været en hovedmotivering for denne støtte, at eleverne ikke kunne forvente at opnå økonomisk fordel senere i livet til kompensation for deres omkostninger ved et højskoleophold.

Nu må her erindres om, at skellet mellem den erhvervsmæssigt nyttige og den rent almene undervisning gennemgående ikke har været særlig skarpt. De unge landmænd, som udgjorde næsten hele elevtilgangen til højskolerne vinterkursus indtil for få årtier siden,

søgte utvivlsomt ikke på højskole alene af hensyn til den menneskelige vækkelse, som et højskoleophold kunne give. Motiveringen var måske i fuldt så høj grad for de flestes vedkommende et ønske om øgede skolekundskaber af hensyn ikke mindst til deres landbrugsfaglige arbejde. På mange højskoler understregedes dette yderligere ved, at landbrugsfag direkte optoges på timeplanen i en vis udstrækning. For de unge pigers vedkommende har vel undervisning i håndgerning og husholdning indtaget en lignende stilling som medvirkende motiv til at søge på højskole.

I vore dage er der (som omtalt i kapitel 1) et stort antal højskoler, hvor et bestemt fag eller en enkelt faggruppe optager en særlig plads på timeplanen. Det er tænkeligt, at sådanne skoler navnlig søges af hensyn til denne fagundervisning, uanset at skolen selv måske lægger afgørende vægt på den alment menneskelige påvirkning.

Også uden for højskolens område er der i vore dage tendens til at tillægge undervisning af almen karakter stigende betydning som supplement til en faglig uddannelse. Udvalget anser det for ønskeligt, at denne udvikling fortsætter, idet man mener, at faglig og almen undervisning ofte supplerer hinanden på en værdifuld måde. Man ønsker imidlertid stærkt at understrege, at der fortsat vil være brug for at drive højskolevirksomhed uden forbindelse med en fagligt erhvervsbetonet undervisning. Skal et højskolekursus af relativt få måneders varighed kunne yde væsentlige bidrag til den enkeltes personlige udvikling, må elevernes kræfter og interesse ikke i urimelig grad belastes af erhvervsbetonede fag.

Udvalget har derfor set det som sin opgave at samle opmærksomheden om den egentlige folkehøjskole i modsætning til faghøjskolerne, uanset at skoler af sidstnævnte art omfattes af højskoleloven, hvilket iøvrigt også gælder landbrugsskolerne.

7. For nærmere at præcisere, hvad der i det følgende forstås ved udtrykket »egentlige højskoler«, skal følgende træk ved disses arbejdsform fremhæves:

Skolen er for det første en kostskole, der tilstræber at udgøre et afsluttet milieu, som bestemmes af det nære daglige samliv både i arbejde og fritid, et samliv, hvori forstander og lærere, disses familier og de øvrige ansatte indgår som et væsentligt led.

For det andet må det kræves, at mindst ét årligt tilbagevendende kursus er af så mange måneders varighed, at det bliver muligt for eleverne at indstille sig helt på skoletilværelsen til forskel fra deres daglige liv og de dertil hørende problemer. Udover kurser af en sådan længde vil næsten alle højskoler have korte kurser, som iøvrigt indholdsmæssigt svarer til den egentlige højskoleundervisning.

Et tredje kendetegn for folkehøjskolen er, at den principielt henvender sig til elever, som kommer fra forskellige samfundsklasser, har forskellige skolemæssige forudsætninger og repræsenterer forskellige religiøse og politiske opfattelser. I praksis vil den enkelte skole ofte blive søgt af et mere ensartet elevklientel, men skolen vil altid stå åben for enhver, der opfylder den nødvendige aldersbetingelse, 18 år.

For det fjerde omfatter undervisningen i overvejende grad alment menneskelige spørgsmål af kulturel og samfundsmæssig karakter. Formålet er at udbygge elevernes forståelse af den verden, der omgiver dem, og at vække dem til personlig stillingtagen til livets og samfundets problemer. Hovedformålet for skolens virke er således hverken at give neutral oplysning eller at agitere for bestemte anskuelser, men derimod at fremme en afklarings- og modningsproces hos eleverne gennem disses møde med alment menneskelige spørgsmål gennem lærerkræfter, som søger at tage selvstændig og personlig stilling til disse spørgsmål.

Der er efter udvalgets mening ingen tvivl om, at det er af den største betydning såvel for

de enkelte mennesker som for vort folkestyre og for livskraften i de mange fællesskaber, der bærer dette, at det størst mulige antal unge får lejlighed til gennem et sådant højskoleophold at finde sig selv og at opnå viden om og forståelse af den verden, de skal øve deres gerning i.

På alle områder står og falder vort samfund med eksistensen af mennesker, som både kan tænke selvstændigt og kan samarbejde med andre. Den indsats, som den egentlige højskole kan øve til sikring heraf, kan næppe overvurderes, og udvalget ønsker derfor at støtte alle bestræbelser, der kan øge højskolernes mulighed herfor.

Sådanne bestræbelser vil navnlig falde i følgende 3 grupper:

For det første bør man søge i videst muligt omfang at opnå anerkendelse i praksis af det synspunkt, at folkehøjskolens almene undervisning i sig selv må anses for en kvalifikation ved beskæftigelser, hvor der stilles krav til den pågældendes evne og vilje til samarbejde og almene kulturelle horisont.

For det andet må der søges iværksat et udvidet oplysningsarbejde over for de unge selv, deres hjem og deres arbejdsgivere vedrørende værdien af et højskoleophold.

Endelig må den offentlige støtte til skolerne drift og til eleverne også fremover bygge på den grundbetragtning, at den almene undervisning ikke er mindre betydningsfuld for samfundet og for den enkelte, end den erhvervsmæssige uddannelse er det.

2. A F S N I T

Højskolen og landbougdommen.

1. Det har været et af de mest afgørende træk i de sidste 100 års samfundsudvikling, at befolkningen i stigende grad er blevet bosat i byerne, og at byerhvervene er vokset i forhold til landbruget. Endnu ved århundredskiftet omfattede de rene landdistrikter 57 pct. af befolkningen, i 1955 derimod kun 31 pct. Den ved landbruget beskæftigede andel af den samlede befolkning udgjorde dengang 39 pct., men i dag kun 18 pct. I de senere år er der endog

sket en mærkbar nedgang i landbrugsbefolkningens absolutte størrelse navnlig som følge af et fald i antallet af unge medhjælpere. Således er i tiåret 1949-1959 det samlede medhjælperantal (ved tællingen i juli) faldet fra 220.000 til 145.400. I absolutte tal har nedgangen ramt de mandlige og de kvindelige medhjælpere omtrent lige stærkt. Relativt er reduktionen størst for de kvindelige, hvis antal er halveret i denne korte periode.

Den her skildrede befolknings- og erhvervsudvikling har ganske naturligt måttet føre til, at man fra folkehøjskolens side har følt grunden skride under sig, hvad angår elevtilgangen fra de høj skolevante kredse. I virkeligheden er det bemærkelsesværdigt, at højskolernes samlede elevtal under disse omstændigheder alligevel har kunnet opretholdes og i de senere år endog har været stigende.

Det er vanskeligt at beregne med sikkerhed, hvor stor en andel af en vis gruppe unge der kommer på højskole. Dels er selve statistikken usikker, når det gælder angivelsen af elevernes erhverv og herkomst, dels kan man ikke præcist angive størrelsen af en årgang unge inden for en bestemt erhvervsgruppe. Begge disse usikre forhold gør sig i særlig grad gældende, når det drejer sig om at tilvejebringe ældre tal.

Med forbehold af denne usikkerhed kan det anslås, at i den store højskoletid før første verdenskrig kom henimod hver fjerde af en årgang landbobørn (d. v. s. unge, født og opvokset i et landbohjem) på højskole. Omkring 1948 var det tilsvarende tal i underkanten af hver femte og i 1958 måske en smule lavere, men dog mere end hver sjette. Disse tal dækker dog over et stærkere fald i højskolehyppigheden for karlenes vedkommende end for de unge pigers.

Hvis man betragter landbobørnene — som dette begreb her er defineret — som højskolens traditionelle elevklientel, må det altså siges, at man stadig har brug for højskolen i omtrent uændret omfang inden for de høj skolevante kredse. Dette kan siges at være bemærkelsesværdigt i betragtning af den stærke vækst i andre skoleformer (realskoler og gymnasier, efterskoler, husholdningsskoler, landbrugsskoler etc.), og når man ydermere betænker vanskelighederne ved at få arbejdskraft i landbohjemmene, den længere og mere udbredte aftjening af værnepligten m. m.

Alligevel betyder nedgangen i antallet af landbobørn, at disse både udgør en faldende andel af højskolernes samlede elevantal og et mindre absolut antal elever. For de mandlige elevers vedkommende var procenten af landbobørn (børn af selvstændige landmænd) for 10 år siden 66 mod i 1957-58 51; for pigernes vedkommende var de tilsvarende tal henholdsvis 55 og 43. Disse procenter viser klart, at der er sket en forøgelse af tilgangen fra andre kredse end dem, der traditionelt har udgjort højskolernes væsentligste klientel.

Dermed være ikke sagt, at denne forøgelse udelukkende er kommet fra den egentlige bybefolkning. En ret stor elevtilgang kommer fra en befolkningsgruppe, der indtager en stilling mellem land og by. Det er beboerne i stationsbyer og landsbyer og de rene landdistrikter uden for de aktive landbrugerers kreds, altså f. eks. præster, lærere, handlende, håndværkere, arbejdere m. fl. En betydelig del af denne gruppe er nært knyttet til den egentlige landbostand både i henseende til økonomiske kår og folkeligt milieu. De unge i denne gruppe har da også en langt større højskolehyppighed end den egentlige byungdom. Det er imidlertid ikke muligt at belyse den historiske udvikling i denne højskolehyppighed talmæssigt.

Det er dog stadig således, at landbobørnenes højskolehyppighed er langt større end nogen anden gruppes. Det fremgår således af elevundersøgelsen i 1955, at sandsynligheden for, at en ung landmand kommer på højskole, er elleve gange så stor som den tilsvarende sandsynlighed for, at en ung mand fra byerne gør det. For de unge pigers vedkommende var det tilsvarende tal seks. Udtrykt i absolutte tal kom i det pågældende år kun hver syvende af højskolens mandlige elever fra byerne og knap nok hver fjerde af de kvindelige.

Den danske folkehøjskole er således stadig i ret udpræget grad knyttet til landbefolkningen og inden for denne igen ganske særligt til de selvstændige landbrugere. Yderligere kan man inden for den sidstnævnte gruppe tale om en væsentligt større højskolehyppighed for sønner og døtre af landmænd med mellemstore og større brug end for husmændenes børn, selv om der for pigernes vedkommende er sket en vis udjævning i så henseende igennem de sidste årtier som følge af sygeplejeforskolerne.

2. Det har altid været en grundtanke i den danske folkehøjskole, at de unge fra landet efter højskoleopholdet skulle vende tilbage til landbruget.

Man ville bekræfte eleverne i det milieu, hvori de var opvokset, og sende dem tilbage dertil med forøget lyst til og mulighed for at give dette milieu et rigere indhold.

Som hovedregel har den typiske højskoles elever også fulgt denne retningslinje. Der har dog alle dage været unge landbrugere, som har søgt højskolen som en forberedelse til at tage en anden livsgerning end landmandens op. For ikke helt få har højskolen f. eks. været en sta-

tion på vejen »fra ploven til seminariet«. - Andre har i de unge år været ved landbruget som et midlertidigt ungdomserhverv, medens de venter på at opnå den alder, der kræves til påbegyndelse af deres egentlige uddannelse. Endelig er der den store gruppe unge, som efter soldatertiden eller måske i en endnu senere alder tvinges bort fra landbruget imod deres egentlige ønske, men fordi de ikke har ud-sigt til at få deres egen bedrift. Selvom der ikke findes statistiske oplysninger derom, er det formentlig rimeligt at antage, at der blandt højskolernes elever gennemgående har været forholdsvis mange, der er forblevet ved landbruget, og altså relativt få, som har villet eller måttet søge ind i andre erhverv. Dette er sandsynligt allerede af den grund, at bortvandringen fra landbruget har været særlig stor blandt de unge fra mindre landbohjem, og som ovenfor nævnt har disse unge en mindre højskolehyppighed end gårdmandsstandens ungdom.

Der er næppe tvivl om, at forholdet mellem højskolen og dens elever vil arte sig noget forskelligt, alt eftersom eleverne agter at vende tilbage til landbrugserhvervet og kan regne med at blive der, eller de ikke gør det. Noget kan tale for, at højskolen i vore dage har særlige opgaver at løse overfor den sidstnævnte gruppe. Hele dette problem vil blive behandlet nærmere i 4. afsnit af dette kapitel, således at man i indeværende afsnit begrænser sig til højskolens forhold til den del af landbounghdommen, som på det tidspunkt, de søger højskolen, er indstillet på at ville tilbage til landbruget og skabe sig en fremtid i dette erhverv.

3. Der er en række træk i den moderne samfundsudvikling, som bevirker, at højskolens stilling overfor denne gruppe af unge er i færd med at ændre sig. Her kan nævnes de ændringer, som er sket eller i den nærmeste fremtid vil ske i landdistrikternes skoleforhold. Endvidere spiller de stigende krav til landbrugsfaglig uddannelse en rolle for tilgangen til højskolerne, og endelig er selve landbomilieuet (landsbysamfundet) under omformning på en måde, som både kan påvirke tilgangen til højskolerne og formen for undervisning og samliv på skolerne.

Da højskolebevægelsen brød igennem, var der i vide kredse af landbefolkningen et stort udækket behov for undervisning, fordi landsbyskolen under de daværende forhold langt fra kunne tilfredsstille kundskabsbehovet for selv-

stændige landbrugere, hverken ud fra fagligt erhvervsmæssige synspunkter eller ud fra det behov for kundskaber og almen horisont, som skabtes af det moderne samfunds mange demokratiske indretninger og fælles foretagender: det kommunale selvstyre, sparekasser, brugsforeninger, andelsmejerier og meget andet.

Dette undervisningsbehov kunne i og for sig blive dækket af andre former for undervisning for unge. Når det kom til at ske i højskolens form, skyldtes det vel eksistensen af interesserede mænd — ofte fra akademiske kredse — som ønskede at udføre en gerning i landbo-standen inden for højskolens rammer, men også det forhold, at bondestanden selv følte behov for en almindelig kundskabsmeddelende undervisning og for at få del i et rigere åndsliv, og endelig, at arbejdsrytmen gennem året, som medførte en omfattende underbeskæftigelse i vintermånederne, muliggjorde en frigørelse af de unge karle til højskoleopholdet. Denne særegne danske kombination af forudsætninger gav højskolen mulighed for på én gang at blive en vækkende og forkyndende skole og at give landbounghdommen den skolegang udover børneskolen, som såvel erhvervet som samfundet krævede. I praksis blev folkehøjskolen derved et organisk led i det danske skolesystem, og en del af dens undervisning kom direkte til at tage sigte på unge pigers og karles faglige dygtiggørelse i husholdning og landbrugsfag.

Forudsætningerne for denne placering er i dag i færd med gradvis at ændres. For det første stiller den erhvervsmæssige uddannelse i vore dage så store krav, at dygtige unge landmænd ikke kan nøjes med nogle timers ugentlig landbrugsundervisning på en højskole, men må gennemgå et kursus på en landbrugsskole. I en del tilfælde bliver der også tid og råd til et højskoleophold, men i andre tilfælde bliver landbrugsskolen den foretrukne på højskolens bekostning. I nogen grad, men dog næppe i samme omfang, gælder noget tilsvarende for forholdet mellem husholdningsskoler og højskoler for de unge pigers vedkommende, i hvert fald for 3 måneders sommerskolen.

For det andet er børneskolen på landet i høj grad i støbeskeen. Allerede under den hidtidige skoleordning har et stigende antal bogligt begavede landbobørn fået mellemskoleeksamen, realeksamen eller endog studentereksamen, og selvom dette ikke udelukkede, at de senere tog på højskole, betød det i hvert fald, at deres behov for elementær undervisning i dansk og

regning og lignende fag var meget begrænset. For dem, der ikke gik i eksamensskolen, har efterskolerne - navnlig i de senere år i meget stor udstrækning - udfyldt et behov for yderligere skolegang. Adskillige elever fra efterskolerne er på et senere tidspunkt kommet på højskole, men også de har haft et mindre behov for de elementære kundskabsmeddelende fag.

Det er karakteristisk, at der efter krigen er kommet et stærkt opsving i højskolernes sprogundervisning. Her er et område, hvor de unge, der ikke har gået i eksamensskole, har følt sig handicappede, og hvor iøvrigt også mange, der havde gennemgået mellemsskolen, har følt trang til opfriskning eller forøgelse af kundskaberne. På dette felt kan man således sige, at højskolen i disse år har været et nyttigt *supplement* til børneskolens undervisning i landdistrikterne, som denne hidtil har været.

Med den nye skoleordnings virkeliggørelse vil denne undervisning imidlertid blive udvidet væsentligt. Oprettelsen af centralskoler vil tage yderligere fart, og med hensyn til undervisning i sprog og en række andre fag vil forskellen mellem børneskolen på landet og i byerne formindskes mere og mere. Det må også antages, at adgangen til at indføre 8. og 9. klasse vil blive udnyttet stærkt - og i stigende omfang. Specielt kan det nævnes, at den såkaldte vestjydske skoleordning, som karakteriseredes ved, at skolegangen om sommeren var væsentlig mindre end om vinteren, ikke kan opretholdes fremover. Det fremgår af elevstatistikken, at det i 1955 var en femtedel af samtlige højskoleelever, som var blevet undervist under denne skoleordning. - I det hele kan det vel nok siges, at højskolen har relativ stærkest tilslutning fra de landsdele (navnlig det vestlige og nordlige Jylland), hvor landbobørnenes adgang til en købstadpræget skolegang har været vanskeligst.

Sammenhængen mellem disse to sidstnævnte forhold er næppe entydig. Der er kredse af landbefolkningen - ikke mindst i Vestjylland - som bevidst foretrækker en landbopræget børneskole med ikke over 7 års skolegang, der senere suppleres med ophold på efterskole og højskole. Unge fra disse kredse vil sikkert i betydeligt omfang komme på højskole, selvom børneskolen ændres i bypræget retning. Men det kan også tænkes, at en del unge netop har søgt højskolen, fordi de har ønsket at få suppleret skolekundskaber, som de anser for util-

strækkelige. Elever af denne type vil muligvis udeblive, hvis børneskolens undervisning ændres og udvides. Øget adgang til kursus i aftenskoler, aftenhøjskoler, radio etc. kan virke i samme retning.

4. Konsekvensen af disse betragtninger synes at blive, at højskolen i noget større omfang end hidtil må appellere til landbostandens ungdom i kraft af sit almindelige sigte og med noget ringere støtte end hidtil i et behov for supplerende af skolekundskaber. Dette betyder blot, at højskolens egentlige opgave trækkes stærkere op. For så vidt er alt godt, men udviklingen rejser det problem, om en rent almenmenneskelig undervisning har fornøden tiltrækningskraft på de unge i en tid, hvor de faglige krav stadig skærpes, og meget andet kæmper om de unges tid og penge.

Dette perspektiv sættes yderligere i relief derved, at tidligere tiders forholdsvis faste landbomilieu nu er under stærk indflydelse af de mange tekniske og sociale drivkræfter, som omformer vort samfund og vor tilværelse. Den hurtigt fremadskridende motorisering har på afgørende vis brudt den isolation, som ellers har kendetegnet landsbyen eller de spredtliggende gårde. Presse, fjernsyn og radio virker med vældig kraft i retning af en standardisering af kulturelle oplevelser og af forlystelseslivet. Disse massemeddelelsesmidler giver adgang til i enhver egn af landet at møde de fineste og de mest populære kræfter på alle områder uden at flytte sig fra sin egen dagligstue. Dette skaber vanskeligheder for det kulturelle liv, som kart udfolde sig i landsbyen.

Den folkelige kultur, som har været knyttet til landdistrikternes mange hundrede forsamlingshuse, har været nøje forbundet med den tradition, som har ført landbostandens unge på højskole i de sidste 4-5 generationer. Højskolens forstandere og lærere har betragtet foredrag og oplæsninger i de små lokale kredse og ved højskolernes egne omegnsråd og efterårsmøder som en naturlig og værdifuld forlængelse af højskolearbejdet, værdifuld også fra højskolens eget synspunkt, fordi den vedligeholdt jordforbindelsen med de befolkningsgrupper, hvorfra hovedparten af eleverne skulle komme. Hele dette kontaktarbejde har fået ringere vilkår i de senere år.

Hvad angår elevtilgangen, vil denne udvikling formentlig ramme de skoler hårdest, som i særlig grad har været knyttet til landbefolk-

ningen i en bestemt egn, medens de større skoler med kontakter over store dele af landet lettere bevarer deres tiltrækningskraft og lettere får kontakt med elevkredse uden for landbostanden. For alle de skoler, hvis overvejende elevtal hidtil er kommet fra landbostandens ungdom, må det imidlertid gælde, at den traditionelle udformning af samlivet på højskolen og af undervisningsformerne må gøres til genstand for en fordomsfri undersøgelse. Højskolen kan ikke i samme grad som hidtil støtte sig til en levende tradition og et forholdsvis veldefineret og i sig selv afsluttet landmilieu. Selv over for den gruppe elever, hvorom der tales i dette afsnit, nemlig de landbobørn, der ønsker at vende tilbage til landbruget, kan højskolens opgave ikke i samme grad som tidligere være at bekræfte de unge i et stabilt milieu. Snarere må man søge at se fremad og forestille sig tilværelsen i et gennemmekaniseret landbrugserhverv, med de følger som udspringer heraf for såvel de traditionelle økonomiske fællesskaber som de kulturelle fællesskaber.

Udviklingen inden for det øvrige skolevæsen

på landet vil formentlig accentuere behovet for en bedre forsyning med moderne undervisningsmateriel og lignende på højskolerne, jfr. drøftelsen heraf i det følgende kapitel. Hvis gennemsnittet af højskoleelever efterhånden vil møde med større forkundskaber end hidtil, vil der også blive behov og mulighed for en vis omlægning af undervisningen.

Et karakteristisk træk af de senere års udvikling er vanskeligheden ved at få elever til højskolernes traditionelle 3 måneders sommerkursus for unge piger. Som andetsteds omtalt **har** så godt som alle højskoler nu fællesundervisning på vinterskolen, og antallet af kvindelige elever har her været stærkt stigende og udgør på en del skoler flertallet i elevkredsen. Der rejser sig her det problem enten at finde kursusformer, der kan betyde en ny vækst for sommerskolen, f. eks. længere kursus, eller at udfylde disse måneder med kortere kurser. I begge tilfælde er det nok sandsynligt, at hovedparten af eleverne skal hentes fra andre kredse end landbostanden.

3. A F S N I T

Højskolen og ungdommen fra byerhvervene.

1. Det fremgår af elevstatistikken, at den ungdom, der allerede står i byerhvervene, kun i ret ringe omfang søger højskolerne. Ser man alene på elevernes herkomst, viser tallene (som foran anført), at chancen for, at en ung, der stammer fra byerne, kommer på højskole, er langt mindre end chancen for, at en ung fra landet bliver højskoleelev. Adskillige af de unge fra byerne, der faktisk kommer på højskole, tilhører endog slet ikke de erhverv, man i første række vil tænke på, når man taler om byerhverv, nemlig industri, håndværk, handel og kontor. Af 1616 mandlige elever var (»Højskoleeleverne 1955«, side 32) 176 ansat i disse erhverv, og af de 3295 kvindelige elever var det tilsvarende antal 381. Selvom der måske også inden for gruppen »andre erhverv« er en del fra de udprægede byerhverv, er tallene dog meget små. Der er der-

for grund til at undersøge forholdet mellem højskolen og byerhvervene særlig grundigt.

2. De bestående folkehøjskoler har kun i ringe grad mulighed for at imødekomme byungdommens *jaglige* uddannelsesbehov.

Den egentlige faguddannelse er for så at sige alle byerhverv tilrettelagt gennem særlige skoler eller gennem en lærlingeordning, **der** forbinder praktisk arbejde med en samtidig løbende teoretisk undervisning. For enkelte specielle erhverv, (f. eks. sygepleje og børneforsorgsarbejde), giver visse højskoler imidlertid en forberedende undervisning af faglig karakter forbundet med en almindelig højskoleundervisning.

På enkelte andre højskoler er undervisningen tilrettelagt med et vist fagligt indslag, der tager

sigte på unge, der har afsluttet den egentlige faguddannelse. Dette gælder således Brandbjerg højskole for unge håndværkere og Hørsholm højskole (Købmandshvile) for unge handelsmedhjælpere samt Andelsskolen for brugsforeningsmedhjælpere.

Endelig er der visse uddannelsesformer, navnlig læreruddannelsen, børnehavelæreruddannelsen og fritidshjems læreruddannelsen, hvor højskolens almene undervisning under visse omstændigheder vil være af betydning ved optagelsen på de pågældende skoler, men her er der kun i ugentlig forstand tale om et led i den faglige uddannelse.

De tilfælde, hvor højskoleopholdet indgår som led i et erhvervsskifte, behandles i følgende afsnit, mens nærværende afsnit udelukkende tager sigte på byelever, der vil vende tilbage til deres tidligere erhverv eller til en allerede påbegyndt uddannelse.

3. Hvad de almindelige højskoler kan give er først og fremmest den almene undervisning, dels opfriskning af de *elementare kundskaber*, dels meddelelsen af *videregående almen viden*, først og fremmest inden for de fag, der kun i begrænset omfang har kunnet behandles i børneskolen, jfr. kapitlets afsnit 1, samt en støtte til de unges *personlige udvikling og modning*.

Dette vanskeliggøres imidlertid over for byungdommen af en række forhold i forbindelse med højskolernes traditioner. Det store flertal af landets højskoler har hidtil haft den alt overvejende del af eleverne fra landbokredse, først og fremmest fra gårdmandsstanden, og forstandere og lærere fik derved nær tilknytning til de samme kredse. Disse kendsgerninger har naturligt sat deres præg på højskolens undervisning. Selv om man altid har sigtet mod det almenmenneskelige, har det dog som regel været den form, hvori dette fik udtryk i bondens tilværelse, der stod i centrum for foredrag og samtaler. Skolens folk havde ikke et ligeså nært forhold til bylivet og var derfor heller ikke altid i stand til at behandle dette med tilstrækkelig forståelse. Det har kun sjældent været sådan, at man bevidst ønskede at gøre højskolen til en landboskole, men da eleverne overvejende var landbobørn, kunne det ikke undgås, at den ofte blev det.

Det, som højskolen kan give byeleven - og som meget vel kan være af overordentlig stor *personlig* betydning for ham - vil derfor som

regel have ret spinkel forbindelse med den daglige tilværelse, der har været og fremover vil være hans. Der ligger heri en hindring for højskoletankens videre udbredelse blandt byungdommen, men også en svaghed for højskolens selv. De undervisningsbehov, der er omtalt foran i kapitlets afsnit 1, er alle af en sådan art, at de med særlig stort held skulle tilgodeses af en højskoleundervisning, og dette gælder måske i ganske særlig grad behovet for en opdragelse til samarbejde.

4. De her anførte svagheder ved højskolens undervisning i forhold til byeleverne er dog ikke tilstrækkelige til at forklare den stadig forholdsvis ringe tilgang af byelever. De fleste unge fra byerne ved simpelthen ikke, hvad en højskole er, eller hvad man kan få ud af at deltage i et kursus på en højskole. De økonomiske vanskeligheder spiller også en betydelig rolle, men hvis kendskabet var mere udbredt, ville der dog sikkert være større tilstrømning, i det mindste til de højskoler, der har indstillet sig på også at modtage byelever.

Det er ikke alene ungdommen, der er uvidende om højskolernes forhold, men også den ældre generation. I de tilfælde, hvor den unge selv har fået lyst til at tage på højskole, vil han ofte møde modstand fra hjemmet, kammeraterne og arbejdspladsen. Af skemaerne fra elevundersøgelsen fremgik, at elever fra byerne ofte oplyste, at de havde mødt modstand fra forskellige side, medens dette kun forekom i få tilfælde blandt landboeleverne, og man har - bl. a. efter de erfaringer, som Højskolernes sekretariat har gjort - grund til at formode, at et ikke helt ringe antal unge i byerne vel overvejer at tage på højskole, men til sidst giver op over for den modstand, de møder i deres egne kredse. Modstanden vil ofte forme sig som en henvisning til de utvivlsomme praktiske vanskeligheder, der kan gøre sig gældende for unge fra byerne, men manglende viden og en vis mistro bidrager til at give de praktiske vanskeligheder urimelig megen vægt.

Som følge af ansættelsesformerne i byerhvervene er det særlig væsentligt, hvordan arbejdsgiverne og de overordnede funktionærer stiller sig til højskolen. Det vil i de fleste tilfælde være afgørende for virkeliggørelsen af den unges planer, om man på arbejdspladsen har en velvillig indstilling til disse og f. eks. vil give den unge orlov i den tid, skoleopholdet varer. I øjeblikket må de fleste unge fra byerhvervene

for at komme på højskole tage den temmelig store beslutning at forlade deres arbejde — med den deraf følgende bevidsthed om at skulle begynde forfra, d. v. s. ikke have nogen anciennitet, efter afslutningen af skoleopholdet, samt med en alvorlig risiko for at måtte gå arbejdsløs et stykke tid efter skoleopholdet. Visse af de problemer, der er forbundet hermed, diskuteres senere. Her skal det først og fremmest drøftes, om arbejdsgiverne kan have nogen selvstændig interesse i de unges højskoleophold, og hvad der i givet fald kan gøres for at udbrede forståelsen herfor.

Rent bortset fra, at arbejdsgiverne formentlig har lige så lidt virkeligt kendskab til højskolerne som de fleste andre grupper i byerne, må man antage, at mange af dem er direkte uvilligt stemt over for unge medarbejdere, der vil tage på højskole. De mener måske, at de pågældende unge »ikke tager deres arbejde alvorligt«, eller at de »bare får sat fluer i hovedet på sådan en højskole« - og heri har de ud fra deres forudsætninger næppe altid uret. Adskillige af de unge fra byerhvervene, der i dag kommer på højskole, er mere eller mindre utilfredse med deres arbejde. For dem vil højskolen undertiden betyde, at de går fra deres tidligere erhverv, men den egentlige årsag hertil må dog søges i deres arbejdsforhold, og ikke i højskolens eventuelle påvirkning.

Arbejdsgiverne må bedømme højskolen på grundlag af, hvad den kan gøre for den typiske unge, som ikke nærer ønske om at forlade sit arbejde. De må erindre, at der også er — et stigende antal — højskoler, der tager hensyn til byelevernes forudsætninger, og ikke hæfte sig for stærkt ved den land-højskolekarakter, som det overvejende landboprægede elevklientel har givet en del skoler.

En sådan større forståelse af højskolens muligheder for at give byungdommen en større almen viden, en rigere personlighedsudvikling og en mere udpræget evne til at indgå i det frie samarbejde, som det moderne erhvervsliv kræver, skabes ikke med et slag eller med et enkelt middel. Større kontakt mellem erhvervslivets folk og højskolens medarbejdere, et systematisk oplysningsarbejde i fortsættelse af det, der allerede udføres af Højskolernes sekretariat, og etablering af kursus af forskellig art kan nævnes blandt de mulige midler.

Udvalget skal derfor anbefale:
at der etableres kontakt mellem højskolelever-

denens organisationer, de faglige organisationer og erhvervslivet, dels med henblik på afholdelsen af week-end-møder eller længere møder med deltagelse af højskolefolk, repræsentanter for fagforbund og repræsentanter for arbejdsgiver- og arbejdslederorganisationer, hvor man f. eks. kunne behandle muligheden for et samarbejde om at tilgodese ungdommens mangeartede uddannelsesbehov, dels for at der kunne arrangeres såvel kursus for højskolelærere i byerhvervenes og arbejdslivets problemer, som korte højskolekursus for arbejdsgivere, personalechefer, fagforeningsfolk, lærere fra handelsskoler og tekniske skoler samt andre grupper, der har forbindelse med ungdommen i arbejdslivet.

5. De praktiske vanskeligheder, der for mange unge i byerhvervene vil være forbundet med et højskoleophold, skal imidlertid ikke forbigås.

For flertallet af de unge i byerhvervene er ungdomsårene fuldt ud optaget af en planmæssig, sammenhængende erhvervsuddannelse, der er tilrettelagt uden hensyntagen til ungdomstidens øvrige behov. De væsentligste grupper herindenfor er de unge, der er undergivet en lærlingeordning, og de unge, der modtager en egentlig skolemæssig uddannelse.

Den sidste gruppe, der afslutter skolen med en eksamen og fortsætter på universitet, læreanstalter, seminarier og en række andre videregående skoler, er for så vidt ikke hindret i at tage på højskole på et eller andet trin af uddannelsen, og som lovgivningen er udformet, er der en direkte tilskyndelse til at indlægge et højskoleophold mellem realeksamen eller studentereksamen og læreruddannelsen på seminarium, men det er kun få, der benytter sig af denne mulighed. Årsagen hertil er formodentlig bl. a. af økonomisk art, idet de pågældende unge sjældent har kunnet have nogen selvstændig indkomst, og den samlede uddannelse stiller så store krav til dem selv og deres familier, at enhver forlængelse af uddannelsestiden undgås.

Et særligt problem, de universitetsstuderendes deltagelse i højskolernes undervisning, har under en speciel synsvinkel været behandlet i et under undervisningsministeriet den 1. marts 1955 nedsat udvalg, som havde til opgave »at undersøge og afgive beretning om mulighederne for at erstatte den almindelige filosofiske prøve ved Københavns og Århus universiteter med et højskoleophold for de studerende samt

eventuelt fremsætte forslag til en sådan foranstaltning«. Udvalget, der bestod af departementschef *Agnete Vøhtz*, universiteternes daværende rektorer og tre repræsentanter for højskolerne, der også er medlemmer af nærværende udvalg, nemlig *Nyboe Andersen*, *Arnfred* og *Novrup*, afsluttede sit arbejde med at foreslå, at »studenter, der for universitetet fremlægger bevis for, at de efter bestået studentereksamen har gennemført et folkehøjskolekursus af mindst fire måneders varighed, hvorunder de har deltaget aktivt i studiekrebsarbejde i sammenlagt mindst 90 timer over emner af filosofisk samt kulturhistorisk eller samfundsvidenskabelig karakter, foruden at de på tilfredsstillende måde har deltaget i folkehøjskolens øvrige almindelige undervisning« kunne fritages for den filosofiske prøve, hvis aflæggelse ellers er en forudsætning for at indstille sig til universiteternes eksaminer.

Forslaget ville formentlig i første omgang alene have medført, at det beskudte antal universitetsstuderende, der allerede nu deltager i et højskolekursus, og enkelte andre, der af økonomiske grunde må opgive et ellers ønsket højskoleophold, kunne regne med, at tiden på højskolen ikke ville forlænge studietiden med en periode af samme udstrækning, og nærværende udvalg kan fuldt ud tiltræde det særlige »filosofikum-udvalg«s begrundelse for forslaget. (Betænkning nr. 169, 1957).

Universiteterne er gået imod forslaget gennemførelse, og sagen er hermed stillet i bero. Udvalget skal imidlertid henstille, at forslaget genoptages i forbindelse med det igangværende kommissionsarbejde vedrørende ændringer i universitetsuddannelsen. Ikke mindst for de mange universitetsuddannede, der efter studietiden skal ud i praktisk arbejde i administration, retspleje, skolevæsen og folkekirke, vil den bredere berøringsflade med andre samfundsgrupper, der ville blive et af resultaterne af et højskoleophold, være af stor betydning.

For *lærlingene* findes den væsentligste praktiske vanskelighed formodentlig i lærlingeordningen. De unge påbegynder en faglig uddannelse i 14-17 års alderen og afslutter den efter 4-5 års forløb, d.v.s. for de unge mænds vedkommende umiddelbart før indkaldelsen til afvejning af værnepligten eller højst et års tid før dette tidspunkt. De unge piger, der er lærlinge eller elever, bliver ikke ramt af dette forhold, men for dem sker indgåelsen af ægteskab i

mange tilfælde kort tid efter afslutningen af læretiden.

Mange faglærte vil således ikke have nogen mulighed for at komme på højskole før værnepligtens aftjening, og når den er overstået, vil de fleste - uanset den gældende støtteordning, der begunstiger tidligere værnepligtige - føle et så stærkt behov for at komme i arbejde igen, at tanken om at tage på højskole ikke overvejes alvorligt.

Til de just nævnte vanskeligheder må føjes de vanskeligheder, der følger af byelevernes *ansættelsesformer*. Medens det inden for landbruget og det huslige erhverv har været anset for naturligt og ønskværdigt, at de unge skifter plads med passende mellemrum, er man inden for mange byerhverv indstillet på at ansætte folk for lange tidsrum, eventuelt som i det offentlige for tiden til pensionsalderen, og tilsvarende betænkelig ved at antage folk, der har skiftet plads flere gange. Lønningsordninger og pensionsordninger, der bygger på anciennitetsprincippet, styrker denne tendens, og det samme gælder lovregler som f. eks. funktionærlovens opsigelsesregler.

Den unge, der kommer fra landbruget eller det huslige erhverv, vil ikke have vanskeligheder med at få fri fra sit arbejde for at tage på højskole. Pladsen siges op på ganske normal måde på et tidspunkt, som også ellers ville have været passende, og der vil ikke være vanskeligheder med at få en tilsvarende, eller endog bedre, plads umiddelbart i forlængelse af højskoleopholdet.

For den unge i byerhvervet stiller det sig ganske anderledes. Han eller hun må forlade et arbejde, som måske ellers kunne været bevaret i lang tid fremefter, og der er hverken sikkerhed for at få den samme stilling igen efter højskoleopholdet eller for at få en stilling, der er lige så god. Risikoen for en arbejdsløshedsperiode umiddelbart efter højskoletiden må tages med i betragtning ved overvejelserne, og selv om en sådan arbejdsløshedsperiode måske undgås i første omgang, kan den meget vel optræde senere, hvis man f. eks. indskrænker på arbejdspladsen og afskediger de sidst antagne, hvorefter blandt den tidligere højskoleelev, først.

Den unge, der allerede er kommet i en funktionærstilling eller en tjenestemandsstilling, vil blive stillet over for et yderligere problem, nemlig det, at han ved at tage sin afsked for at gå på højskole mister den erhvervede *anciennitet* og måske slet ikke har nogen chance for

at komme ind i helt tilsvarende arbejde senere. Såfremt arbejdsgiveren vil stille sig villigt til tanken om højskoleopholdet, kan disse problemer vel løses ved, at der bliver givet den unge orlov, men erfaringsmæssigt sker det kun i meget få tilfælde, og det må indrømmes arbejdsgiverne, at de i mange tilfælde vil have store ulemper af at skulle undvære deres medarbejdere i en periode, hvor de tilmed er nødsaget til at holde disses pladser åbne. At man fra udvalgets side må mene, at disse ulemper ofte vil opvejes af de fordele, som arbejdsgiveren i det lange løb vil have af at få en mere værdifuld arbejdskraft tilbage fra højskolen, er en anden sag.

Det er overordentlig vanskeligt at gribe ind i arbejdsmarkedets forhold på de punkter, der er blevet fremhævet i det foregående. Udvalget har drøftet en række muligheder og herunder navnlig følgende:

Det må anses for heldigt, om der i de enkelte lærekontrakter kunne indføjes en bestemmelse om, at læretiden kan afbrydes i et antal måneder, såfremt lærlingen ønsker at benytte denne tid til ophold på en højskole. Man ville herved opnå, at de unge fik højskoleopholdet, inden de skulle aftjene deres værnepligt, og på et tidspunkt, hvor de af lærlingene, der skal aflægge svendep prøve, af hensyn hertil havde brug for den udvikling og modning, der skulle blive et af højskoleopholdets vigtigste resultater.

Da støtte til højskoleopholdet nedsættes, at de unge fylder atten år før kursus' afslutning, ville en sådan ordning kun kunne anvendes i forbindelse med en afbrydelse af læretiden i dennes senere del, men af hensyn til svendep prøven måtte det formodentlig fastsættes, at afbrydelsen må ophøre mindst et halvt år før læretidens afslutning.

Om dette forslag har udvalget korresponderet med formanden for læringerådet, hvis svar på henvendelsen er aftrykt som bilag 12.

Det fremgår heraf, at der ikke er mulighed for at gennemføre en almindelig dispensationsordning af den foreslåede art, medmindre lærlingeloven ændres. Der er i øjeblikket mulighed for at give tilladelse til at afbryde læretiden i enkelte forelagte tilfælde, men der kræves i så tilfælde erklæring fra det pågældende faglige udvalg, og tilrettelæggelsen af uddannelsen inden for faget kan eventuelt være en absolut hindring for en afbrydelse af læretiden. Endelig er bestemmelsen om afbrydelse af læretiden ud-

formet med udelukkende henblik på teoretiske undervisningskursus eller uddannelse i udlandet. Højskoleophold vil således ikke uden videre kunne falde ind herunder. Læringerådet har måttet indskrænke sig til at erklære sig villig til at undergive eventuelle andragender om afbrydelse af læretiden med henblik på deltage i et højskoleophold en velvillig behandling, såfremt andragendets imødekommelse ikke skønnes uforenelig med lærlingelovens bestemmelser.

Udvalget har ment, at sagen måtte have sit forblivende hermed, idet man ikke har anset sig for kompetent til at stille det forslag om ændring af lærlingeloven, som ville være en forudsætning for, at udvalgets oprindelige tanke kunne gennemføres. Man vil dog ikke undlade at udtale, at en ordning som den skitserede ville være af så stor personlig værdi for mange unge, at det ville være heldigt, om man ville tage sagen op inden for de instanser, der beskæftiger sig med lærlinguddannelsen.

Udvalget har dernæst overvejet betimeligheden af, at der i tjenestemand- og funktionærlovgivningen og i de kollektive arbejdsoverenskomster indføres bestemmelser, der giver unge ret til orlov i forbindelse med højskoleophold, men udvalget anser sig ikke for kompetent til at stille forslag på dette område.

Det er imidlertid klart, at en større tilslutning fra byungdommen til højskolerne ikke alene forudsætter en forøget interesse fra de unge selv, men også vil være betinget af en positiv interesse hos arbejdsgivere og overordnede. Udvalget anser det derfor for meget væsentligt, at det oplysningsarbejde, der foregår, og som foran side 19 er foreslået udvidet, også henvender sig til disse kredse, og at spørgsmålet ligeledes haves i erindring ved etableringen af den kontakt mellem højskolen og arbejdsmarkedets organisationer, der er anbefalet i punkt 4 (side 25). Under disse forudsætninger nærer udvalget megen tillid til, at der efterhånden vil vise sig en udbredt velvilje over for unges ønsker om orlov i anledning af højskoleophold.

Udvalget har foretaget en nærmere undersøgelse af mulighederne for at give personer adgang til et højskoleophold, for så vidt angår *personellet indenfor værnene*. Udvalgets formand har herom tilstillet forsvarsministeriet den som bilag 9 optagne skrivelse, hvori man forespørger, hvorledes forsvarsministeriet ser på

muligheden for at lade unge befalingsmænd deltage i almindelige højskolekurser på lige fod med andre elever, specielt om man vil give udtryk for velvilje med hensyn til at bevilge den fornødne tjenestefritagelse og i givet fald bistå med dækning af omkostningerne ved højskoleopholdet. Forsvarsministeriets svar herpå (optaget som bilag 10) udtrykte ministeriets principielle positive indstilling overfor tanken om at lade visse befalingsmænd gennemgå sådanne højskoleophold, såfremt personelsituationen tillader det, og man vil også velvilligt overveje at bistå ved dækningen af udgifterne.

Det vil utvivlsomt være af betydning, om tanken kunne virkeliggøres i større udstrækning, og udvalget, som ønsker at understrege forsvarsministeriets forståelse af sagen, vil udtrykke håbet om, at andre styrelsesgrene i givet fald vil indtage et lignende standpunkt.

6. Det forhold, at højskolernes nuværende *kurstider* er tilrettelagt efter landbougdommens forhold, giver formentlig yderligere praktiske vanskeligheder for byungdommen. Såvel sommerkursus som vinterkursus begynder efter skiftedag, de tremåneders sommerkursus slutter omkring kornhøstens begyndelse, og de femmåneders vinterkursus slutter ved den tid, da frosten går af jorden.

Den årlige rytme i de fleste byerhverv svarer ikke til disse kurstider, men da der er store forskelle fra erhverv til erhverv og fra fag til fag, er det heller ikke muligt at finde andre kurstider, der skulle passe for *alle* unge fra byerne. Begyndelses- og afslutningsterminerne for de nuværende femmåneders vinterkursus er for så vidt ikke meget uheldige, idet arbejdsløsheden inden for de fleste fag er størst netop i de pågældende måneder, men på den anden side vil et stort antal virksomheder, bl. a. mange handelsvirksomheder, have stor travlhed på denne tid og derfor nødt til se medarbejderne tage orlov for at tage på højskole.

Dertil kommer, at *kursuslængden* formodentlig ikke passer til forholdene inden for alle byerhverv, men at man mange steder ville foretrække kortere kursus, f. eks. af en, to eller tre måneders længde.

Udvalget mener, at det må overlades til højskolerne selv gennem forsøgsvisse ændringer af kursusterminer og kursuslængde at finde passende former. For at dette skal kunne gøres, må der dog sikres de højskoler, der foretager disse forsøg, en vis garanti under en eller anden

form. Elever på sådanne kursus må derfor kunne medregnes ved beregningen af årselevtallet, hvilket kræver ændring af højskolelovens § 1, 4. stk., og der må ved beregningen af statstilskuddet til skolen kunne dispenseres fra bestemmelserne om årselevtallet, hvis forsøgene slår fejl.

For at et kortere kursus kan blive af værdi, må det iøvrigt være en forudsætning, at det foregår på en *skole*, d.v.s. et sted med en fast medarbejderstab, der har skabt et milieu, som består året igennem. Hvis en skole udelukkende afholder korte kursus, er det tvivlsomt, om dette kan opnås.

7. Det må i denne forbindelse også berøres, om højskolerne gennem ændringer i deres *undervisningsplan* og undervisningsformer ville være i stand til at give byungdommen mere, end tilfældet er nu, og om de derigennem ville være i stand til at komme i kontakt med bredere kredse.

Der kan som foran nævnt ikke være tale om at indføre en egentlig faglig undervisning på højskolerne, alene af den grund, at den faglige undervisning inden for de allerfleste byerhverv er så velorganiseret, at det ville slå for meget i stykker, om en del af den skulle flyttes ud på højskolerne.

Der kunne derimod være grund til at overveje indførelsen af praktiske fag, der bidrog til udbygning af den allerede erhvervede faglige viden, eller som havde tilknytning til elevernes daglige beskæftigelse, ligesom der er mulighed for at anvende visse praktiske fag i almindelig øjemed. Som eksempler herpå kan nævnes maskinskrivning, bogholderi, arbejdsmarkedsproblemer, erhvervslære og lignende. Fagene kunne her bidrage til at gøre højskoleundervisningen milieu-nær og derved bygge bro mellem den faglige uddannelse og beskæftigelse og den egentlige højskoleundervisning.

Endelig — og dette er efter udvalgets mening det væsentligste — må der lægges vægt på en bredere orientering inden for de alment fag. Byens og byarbejdets problemer, herunder ikke mindst samarbejdet på arbejdspladsen, må inddrages i højskolernes interessefelt, hvor landet og landbruget af meget nærliggende grunde indtil for nylig har stået i forgrunden. De erfaringer, der er gjort på de skoler, som allerede har taget et sådant arbejde op, navnlig Esbjerg og Roskilde højskoler, viser, at dette kan gøres med fuld bibeholdelse af højskolepræget.

Dette arbejde kræver meget af lærerne, men det er nødvendigt, hvis højskolen skal få samme betydning for byungdom og byerhverv, som den allerede længe har haft for landbougdom og landbrugserhverv.

Til belysning af, hvorledes et alment højskolekursus med udgangspunkt i byernes arbejdsverden kunne tilrettelægges, har udvalget anmodet Novrup om at skitsere en undervisningsplan af den nævnte art, og resultatet heraf, som er blevet drøftet i udvalget, men som iøvrigt står for forslagsstillerens egen regning, er optaget som bilag 13.

Det fremgår heraf, at man meget vel kan

tænke sig en egentlig almen højskoleundervisning gennemført ud fra et stofvalg, som i særlig grad tager hensyn til de forudsætninger, som er tilstede hos by-elever.

En sådan nyorientering bør ske med al mulig hensyntagen til højskolernes hidtidige klientel fra landet. Der vil ikke være vundet noget, hvis man gik over i den anden vejgrøft og ensidigt interesserede sig for bymenneskets verden og problemer, eller hvis højskolerne blev opdelt i landbohøjskoler og bybohøjskoler. Netop som en folkehøjskole, der samler unge fra alle dele af samfundet, har højskolen mulighed for at øve sin største indsats.

4. A F S N I T

Højskolen og unge i erhvervsskiftet.

De to foregående afsnit har i første række behandlet de ungdomsgrupper, hvis erhvervsbane er klart afstukket allerede før højskoleopholdet, og for hvem tiden på højskolen i en vis henseende er en pause i en ellers sammenhængende udvikling. Man må imidlertid erindre sig, at meget store grupper af ungdommen ikke er kommet til deres endelige faglige placering før højskoleopholdet, og at de problemer, der knytter sig til at tage på højskole, og de behov for undervisning, som disse unge har i denne alder, afviger en del fra de problemer og de behov, der er omtalt i det foregående.

Der er intet nyt i disse gruppers eksistens, idet f. eks. en stor del af ungdommen fra landet allerede i slutningen af forrige århundrede fandt deres egentlige arbejde og bopæl i byerne, altså uden for det landbrugsmilieu, som datidens højskoler i særlig grad var knyttet til. Udviklingen har imidlertid medført, at man i højere grad er blevet i stand til at tage sig af disse grupper, der hidtil i mange henseender, bl. a. undervisningsmæssige har været stedbørn (hvad der f. eks. fremgik af ungdomskommissionens betænkning om den tilflyttede ungdoms problemer), og det er naturligt, at man herunder også overvejer, hvad der kan gøres fra højskolens side.

Følgende hovedgrupper kan komme på tale i denne sammenhæng:

1. unge fra landkommunerne, som efter en kortere eller længere tids beskæftigelse ved landbrugsarbejde eller husgerning i landbohjem rejser til byerne for varigt at finde beskæftigelse der;
2. andre unge, der efter udgangen af skolen har været beskæftiget ved arbejde, som ikke frembyder muligheder for passende, varig beskæftigelse;
3. unge, som er - eller føler sig - fejlplaceret i erhvervsarbejdet, og som derfor ønsker at skifte erhverv, eventuelt påbegynde en uddannelse;
4. unge, hvis erhvervsplaner for så vidt ligger ganske klart, men som endnu ikke kan begynde på uddannelsen, idet denne kræver en vis mindstealder, og endelig
5. unge, der endnu ikke er modne til det endelige erhvervsvalg.

For alle disse grupper gælder det, at de unge tanker i høj grad beskæftiger sig med erhvervsvalget. De står alle ved et vendepunkt, og den forskel, der beror på, at nogle endnu ikke har nogen forestilling om, hvad fremtiden vil bringe, medens andre har temmelig klare planer og måske også en vis sikkerhed for, at de kan virkeliggøres, er i praksis ikke meget

betydende. Den egentlige uddannelse og erhvervsarbejdet ligger endnu ude i fremtiden.

Disse gruppers behov for *erhvervsorientering* er derfor meget væsentligt, og den højskole, som **vil** arbejde med dem, må bestræbe sig for at imødekomme dette behov.

Det må derfor stærkt tilrådes, at højskolerne sættes i stand til at bistå eleverne i deres valg af (eventuelt *nyt*) erhverv, og til i almindelighed at orientere alle eleverne om arbejdsforhold og erhvervsforhold. Udvalget skal anbefale, at Foreningen for højskoler og landbrugsskoler i samarbejde med den offentlige erhvervsvejledning og andre berørte myndigheder iværksætter kursus, der kan tjene til at skole lærerne på dette område, og at der stilles offentlige midler til rådighed for dette arbejde. Selv om erhvervsvejledning og erhvervsorientering nu er under kraftig udbygning i folkeskolens ældste klasser, vil det være en misforståelse at tro, at erhvervsvalget i fremtiden vil være endeligt fastlagt før højskolealderen. Der vil til stadighed være grupper, der ønsker at vælge om, og navnlig blandt de unge, der er opvokset på landet, vil der være mange, som på et ret sent tidspunkt får øjnene op for, at de tog fejl, da de troede at kunne få en fremtid inden for landbruget, og derfor ikke interesserede sig for det, der i skolen blev fortalt dem om byernes arbejdsforhold.

Hertil kommer spørgsmålet om højskolens mulighed for *direkte at forbedre den unges muligheder* for at gøre fyldest i et nyt erhverv eller en ny uddannelse. Spørgsmålet er vanskeligt, fordi vilkårene selvagt skifter fra erhverv til erhverv.

For en del grupper yder højskolerne en vis erhvervsskifte-præget bistand. Det gælder således unge, der vil gennemgå *læreruddannelsen*. For det første giver nogle højskoler dels kortere forkurser til seminariernes præparandklasser, dels en direkte forberedende undervisning til seminariernes optagelsesprøve, for det andet giver to højskoleophold efter den nugældende læreruddannelseslov adgang til lempelser ved optagelsesprøven **til** seminarierne, omend bestemmelsen i praksis ikke har fået så stor betydning som forventet, og for det tredje anbefaler flere seminarier ansøgerne at benytte ventetiden mellem den afsluttende skoleeksamen og optagelsen på seminariet til et højskoleophold. Forskolerne for *sygeplejeelever* er en talmæssigt meget væsentlig gruppe. Der er her tale om en højskoleform, som forbinder det rent faglige -

der ellers ville blive givet på hospitalernes forskoler - med en egentlig højskoleundervisning. Noget lignende gælder for de særlige faghøjskoler for *børneforsorgsmedarbejdere* og *brugsfor eningsmedhjælpere*. At højskoleophold indgår som led i uddannelsen af den brogede gruppe af lærere og ledere til det folkelige skolearbejde og foreningsarbejde, må nævnes, men det ligger vel i sagens natur.

Endelig er der et begrænset antal uddannelser, hvor et gennemgået højskolekursus på mindst fem måneder, eventuelt i forbindelse med anden uddannelse, kan stille ansøgeren lige med ansøgere med realeksamen. Det gælder ifølge arbejdsdirektoratets erhvervskartotek i det mindste uddannelserne til *børnehavelærere* eller *-lærer*, *fritidshjems lærer*, *socialrådgiver*, *jordemoder* og *beskæftigelsesterapeut*. Man har dog indtryk af, at en del institutioner ved udvælgelsen af eleverne faktisk tillægger et eventuelt højskoleophold mindre vægt, end det kunne forventes efter formuleringen af optagelsesbetingelserne.

De krav, som erhvervene eller uddannelsesanstalterne stiller til ansøgerne, fastlægges i betydelig grad af de pågældende virksomheder eller skoler selv, og i det mindste vil antagelsespraksis i de tilfælde, hvor der formelt er en vis dispensationsadgang fra de almindelige betingelser, helt bero på indstillingen de pågældende steder. Der synes for tiden at være en udtalt tendens til at gøre realeksamen til adgangs-betingelse stadig flere steder, idet man fra myndighedernes side dog — i forbindelse med gennemførelsen af den nye skolelov - søger at gøre et afgangsbetvís fra 9. klasse ligeberettiget hermed.

Udvalget ønsker heroverfor at understrege, at den personlige modning og udvikling, som et højskoleophold giver særlige muligheder for, i overordentlig mange fag vil være af stor betydning. Derfor burde for det første *alt andet lige*, et gennemgået bøj skolekursus *stille en ansøger gunstigere* end andre, der iøvrigt har samme foruddannelse. For det andet måtte det i fag, hvor forståelse af andre mennesker, evne til indlevelse og til samarbejde og kendskab til samfundslivet er af særlig betydning, være rigtigt at lade et gennemgået højskoleophold være en *adgangsbetingelse*, som kun i forholdsvis få tilfælde kunne fraviges. For det tredje ville det for en række uddannelser, der påbegyndes relativt sent, være rimeligt at lade et fem-seks-måneders højskoleophold, der afsluttes med en **til-**

fredsstillende udtalelse, være tilstrækkelig afgangsbetingelse, der i det mindste var *ligeberetiget med realeksamen*.

Uanset i hvilket omfang det lykkes at udbygge folkeskolen med 8. og 9. klasse og at give afgangsbrevet herfor erhvervsmæssig værdi, vil der til stadighed være betydelige grupper af unge, som forlader skolen uden at have fået hverken realeksamen eller afgangsbevis fra 9. klasse. Sociale eller lokale vanskeligheder, familiemæssige problemer eller en afvigende personlig udviklingsrytme kan have hindret dem heri, og det er såvel for den enkelte som for samfundet overmåde uheldigt, om disse unge dermed definitivt afskæres fra en lang række erhvervsmuligheder. Inden for de vide rammer, som lovgivningen har afstukket for højskolen, er det muligt at give en undervisning, der samtidig med at tage sigte mod det almene i menneskelivet, supplerer elevernes skolekundskaber på en sådan måde, at eleverne efter højskoleopholdet er fuldt så kvalificerede som deres jævnaldrende, der har aflagt realeksamen til normal tid, d.v.s. nogle år i forvejen.

Udvalgets formand har under udvalgsarbejdet fremført disse synspunkter over for repræsentanter for forskellige uddannelsesformer og etater, således Danmarks biblioteksskole og rigspolitiet.

I rigspolitiet tilstræber man en så bred tilgang som muligt til etaten, hvorfor man ikke ønsker at opstille formelle krav, som kunne afskrække eventuelle ansøgere på forhånd, og derfor heller ikke på forhånd vil betegne et højskoleophold som en kvalifikation. Afgørelsen af, hvem der antages, vil først og fremmest bero på det samlede indtryk af ansøgerne, og heri vil deres hidtidige beskæftigelse og uddannelse, herunder også højskoleopholdet, naturligvis indgå.

Bibliotekaruddannelsen er lagt an som en videnskabelig uddannelse, og der kræves her så betydelige formelle forkundskaber, at biblioteksskoler anser studentereksamen eller lærereksamen for at være absolut nødvendig. Nærværende udvalg kan vel forstå den rent tekniske begrundelse herfor, men ønsker dog at un-

derstreges, at folkebibliotekarernes gerning har betydning for et bredt udsnit af folket, og det må derfor anses for væsentligt, at bibliotekseleverne får adgang lige så vel til alment udviklende samvær med andre grupper af unge - således som det former sig på højskolerne - som til en teoretisk uddannelse.

Disse to eksempler understreger, at de afgørende instanser først og fremmest er arbejdsgiverne, arbejdslederne og lederne af uddannelsesinstitutionerne, og udvalget retter derfor den mest indtrængende opfordring til alle, der er ansvarlige for antagelsen af unge medarbejdere og elever, om alvorligt at overveje det foran fremførte. Der er mange unge, hvis menneskelige kvaliteter og intelligensniveau gjorde dem meget velegnede til stillinger og uddannelser, som de imidlertid på grund af gældende antagelses praksis aldrig kunne gøre sig håb om at nå. Dette menneskelige spild burde kunne undgås.

Højskolerne kan endelig gøre en særlig indsats i forbindelse med vandringer fra land til by og i forbindelse med de ufaglærtes uddannelse. Der tænkes her særligt på grundig erhvervs- og samfundsorientering, suppleret med direkte indføring i industriens teknik og arbejdsforhold. En sådan undervisning vil på naturlig måde kunne kædes sammen med den hævdevundne almene højskoleundervisning, og vil have betydning også som »jordforbindelse« for denne. Et eksempel på, hvordan dette eventuelt kunne tilrettelægges, er givet i det tidligere omtalte, som bilag 13 aftrykte, udkast til undervisningsplan.

Der er videre fra anden side fremsat forslag om, at en del af den forberedende undervisning til teknisk forberedelseksamen kunne henlægges til højskoler. Udvalget har herom afgivet den som bilag 5 aftrykte udtalelse, hvortil der henvises. Det vil være anbefalelsesværdigt, om en eller flere højskoler tog forslaget op til gennemførelse, men der måtte i så fald gives en vis garanti for, at de offentlige tilskud blev bevaret, selv om forsøget slog fejl, jfr. det foran (side 28) anførte.

KAPITEL 3.

Det offentlige støtte til højskolen.

Som omtalt i kapitel 1 ydes den offentlige støtte til højskolerne og disses elever på tre punkter:

- I. Tilskud til delvis dækning af elevernes udgifter (lovens § 13).
- II. Tilskud til skolernes drift (lovens § 8) bestående af:
 - a) et grundtilskud (§ 8, stk. 1,1),
 - b) et tilskud i forhold til værdien af skolernes bygninger og inventar (§ 8, stk. 1,2),
 - c) et tilskud til delvis dækning af lærerlønninger (§ 8, stk. 1,3),
 - d) direkte alderstillæg til forstandere og lærere med en vis anciennitet (§ 8, stk. 2-4) og
 - e) et tilskud til delvis dækning af udgiften til undervisningsmateriel (§ 8, stk. 1,4).

III. Ydelse af statslån til byggeri m. m.

I. Med hensyn til ordningen af *understøttelserne t/l elever* har udvalget tidligere haft lejlighed til at udtale sig, nemlig i en skrivelse til undervisningsministeriet af 13. november 1956, (bilag 3). På grundlag af de forslag, der blev fremsat i denne skrivelse, blev den hidtil gældende ordning ændret på en række punkter, jfr. undervisningsministeriets bekendtgørelse af 10. september 1957 om reglerne for fordeling af statstilskud til elever på folkehøjskoler m. v.. Udvalget forbeholdt sig imidlertid at komme tilbage til spørgsmålet i nærværende betænkning, idet udvalgets stilling til en række spørgsmål vedrørende elevunderstøttelserne ikke var afklaret tilstrækkeligt på det tidspunkt, da den nævnte skrivelse blev udarbejdet.

Problemerne samler sig om to forhold:

1. Fastsættelse af det såkaldte *godkendte udgiftsbeløb*.
2. De *kriterier*, der lægges til grund ved beregningen af tilskuddets størrelse (d.v.s. alder, trang m. v.).

ad 1. Hvad angår det første af disse punkter, fastsættelsen af det godkendte udgiftsbeløb, må det erindres, at dette sker for ét undervisningsår ad gangen og på grundlag af en *indstilling fra Foreningen for højskoler og landbrugsskoler* (lovens § 13, stk. 1). Ved denne indstilling, som afgives indtil et år før det sidste af de kursus, som udgiftsbeløbet kommer til at vedrøre, må foreningens styrelse gå ud fra et *skøn* over den formodede elevbetaling i den kommende periode og hertil føje beløb for udgifter til bøger m. m. og for andre fornødne udgifter under højskoleopholdet. Disse beløb fastsættes sædvanemæssigt til det for skolerne formodede *gennemsnit*, medens det medtagne beløb for elevernes skolepenge følger den *minimumssats*, der fastlægges for hver kursusperiode for sig efter en skriftlig afstemning blandt højskoleforstanderne.

Der vil derfor i det godkendte udgiftsbeløb *ikke* være taget hensyn til afvigelser fra det gennemsnitlige, eller til at skolepengene for nogle skoler ligger højere end det gennem foreningens afstemning fastsatte minimumsbeløb. Såfremt der ved det skøn, som foreningens styrelse har anlagt, er forudset lavere skolepenge og andre udgifter, end udviklingen faktisk medfører, vil tilskuddet blive beregnet på grundlag af et for lavt beløb, hvilket vil sige, at de tilskud, eleverne modtager, dækker en mindre procentdel af deres udgifter, end de har haft grund til at regne med.

Det er forståeligt, at man ved fastlæggelsen af det godkendte udgiftsbeløb må begrænse sig til de udgifter, der er fælles for alle højskoler, og så vidt muligt for alle elever på disse højskoler, men følgen heraf er, at der, selv hvor der ikke bliver tale om en uforudset udgiftstigning, ofte ydes et procentvis væsentligt mindre tilskud til elevernes samlede udgifter, end de satser, der er optaget i bekendtgørelsen om statsunderstøttelser tyder på. Ved højskoleudvalgets statistiske undersøgelse i 1955 sås det da også, at de elever, der gav anvendelige oplysninger vedrørende deres udgifter, under højskoleopholdet gennemsnitligt havde en samlet udgift på 307 kr. om måneden eller for et femmåneders ophold gennemsnitligt 1535 kr. Dette beløb fordelte sig med 945 kr. til »skolepenge m. m.«, 125 kr. til »bøger og materialer«, 335 kr. til »andre udgifter på skolen« (d.v.s. alle løbende udgifter i skoletiden bortset fra de foregående poster) og endelig 130 kr. til »faste udgifter uden for skolen« (d.v.s. alle udgifter, der ikke vedrører skoleopholdet eller lommepege under dette).

Det godkendte udgiftsbeløb, som for 1955 var fastsat til 1.100 kr., dækkede således kun skoleudgifterne i snævreste forstand. Ved de økonomiske overvejelser, som må gå forud for et skoleophold, må den kommende elev imidlertid betragte alle sine udgifter i den forestående indkomst-løse periode. Af disse samlede udgifter fik eleverne i gennemsnit dækket knapt en fjerdedel gennem statens tilskud, til trods for, at tilskuddet gennemsnitligt var beregnet efter tilskudssatser på 40—50 pct., nemlig af *udgiftsbeløbet*. Tilskuddene synes således væsentligt større, end de er.

Dette ville for så vidt være uden betydning, hvis såvel elever som bevilgende myndigheder blot var klar over, at det forholdt sig sådan, og hvis forholdet desuden betød det samme for alle. De udgifter, som højskoleopholdet vil medføre for eleverne, er imidlertid yderst forskellige. Det viste sig således ved udvalgets undersøgelse, at de mandlige vinterelever på seksmåneders kursus gennemsnitligt brugte ialt ca. 340 kr. om måneden, medens kvindelige elever på de almindelige sommerkursus gennemsnitligt brugte ialt ca. 300 kr. om måneden, (og denne forskel beror *ikke* på lommepege-udgiften). Hvis man går mere i enkeltheder med materialet, end det er sket i den offentliggjorte redegørelse for denne statistik, viser det sig, at

de individuelle forskelle er endnu større. På enkelte skoler ligger de gennemsnitlige månedlige udgifter væsentligt over 350 kr., medens der er skoler, hvor gennemsnitsudgifterne ligger under 250 kr.

Selv når der tages hensyn til muligheden for ikke erkendte fejl og mangler i materialet, er det utvivlsomt, at disse tal må være udtryk for virkelige forskelle, og at den eksisterende støtteordning, der sætter tilskuddet i forhold til et for alle fælles, fast beløb, betyder en forholdsmæssigt langt større hjælp til de elever, der har lave udgifter, end til de elever, der har høje udgifter. Blandt elever med høje udgifter er der tilmed mange, som på grund af forpligtelser over for hjemmet eller høje skatter faktisk har færre penge til deres rådighed end andre, som er fri for sådanne forpligtelser, f. eks. fordi de i den sidste periode før højskoleopholdet har arbejdet uden løn hos forældrene og derfor ikke betaler skat.

Det er beklageligvis ikke muligt at vise nogen udvej på dette punkt. Det må af administrative grunde tilstræbes, at beregningen af elevunderstøttelserne kan fremgå af et helt objektivt materiale, hvor der kun i enkelte tilfælde kan tages hensyn til særlige forpligtelser. Det kunne vel overvejes, om der ved beregningen af udgiftstallet i en vis udstrækning kunne tages hensyn til den faktiske elevbetaling på vedkommende skole, men udvalget viger dog tilbage for at stille forslag herom. Derimod kunne man i stedet for at medregne minimumsbeløbet: i det godkendte udgiftsbeløb medregne et *skønnet* gennemsnitsbeløb. Herved ville procentsatserne for tilskuddene blive mere realistiske, men der ville ikke ske nogen ændring i den bestående forskel mellem elevernes forhold.

Man vil dog understrege, at det i øjeblikket faktisk er vanskeligt for skolerne at fastsætte elevbetalingen til mere end det vedtagne minimum, som holdes nede af konkurrencehensyn og af en del skolers lavere udgifter, idet enhver forhøjelse ud over minimum helt ud skal dækkes af eleverne. Dette betyder, at skoler, der ønsker at give eleverne noget bedre forhold, eller som ønsker at indføre nye led i undervisningen, hæmmes heri af økonomiske grunde.

Da dette pædagogisk set er overordentlig uheldigt, og da det som anført næppe er realistisk at råde bod herpå gennem ændring af elevunderstøttelsesbestemmelserne, skal man foreslå en anden udvej. I henhold til § 9 kan

der på finansloven tillægges højskoler »med udvidet afdeling« et særligt tilskud udover de ordinære tilskud. Enkelte skoler modtager særtilskud i medfør af denne bestemmelse, som imidlertid næppe kan forventes bragt i anvendelse i nye tilfælde, idet udtrykket »udvidet« i forbindelse med højskoler efterhånden benyttes i så mange forskellige betydninger, at det vanskeligt lader sig anvende som kriterium i relation til særlige, undervisningsmæssigt begrundede behov for støtte. Man skal derfor foreslå, at bestemmelsen ændres, således at der åbnes adgang til at yde særtilskud til skoler, hvis undervisning begrundet i pædagogiske hensyn dokumenteres at være særlig krævende og bekostelig, idet formålet med et sådant særtilskud må være, at elevbetalingen kan holdes på et rimeligt plan.

ad. 2. Kriterierne for beregning af elevunderstøttelse.

Eiter den gældende ordning er forældrenes økonomiske forhold som hovedregel eneafgørende kriterium, idet de pointstal, som er afgørende for den procentsats, der bestemmer stats-tilskuddets størrelse for den enkelte elev, normalt beregnes på grundlag af elevens forældres skattepligtige indtægt og formue i det sidst forløbne skatteår. (Med stigende antal points ned-sættes procentsatsen).

Denne ordning blev indført ved undervisningsministeriets bekendtgørelse af 8. august 1951. Tidligere havde man som hovedregel taget hensyn såvel til elevens som til forældrenes økonomiske forhold, således at den elevindtægt, der gav et vist antal points, var betydelig lavere end den forældreindtægt - idet den var sat til mellem $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{2}$ af denne - der gav det samme antal points. Elever over 24 år samt elever, der var gift, separeret eller skilt, blev dengang bedømt udelukkende efter deres egne økonomiske forhold.

Ønsket om en ændring af dette system blev fremsat fra højskolernes side. Det anførtes, at hjemmets og forældrenes økonomiske forhold var af afgørende betydning for den unges start i livet, og at tilskudsordningen burde hjælpe den, hvis start vanskeliggøres af små kår i hjemmet. Unge fra mindre bemidlede hjem var - i modsætning til unge fra velhavende hjem - når de skulle ud at tjene, nødt til at se på lønnens størrelse, og til at prøve at skaffe sig så stor en løn som muligt, og dette burde ikke straffes

med udelukkelse fra eller nedsættelse af tilskud.

Fra ministeriets side blev det nye forslag mødt med visse indvendinger, herunder at adskillige elever - især blandt de 24-28-årige og blandt de gifte - som rent faktisk ingen økonomisk støtte ville få fra hjemmet, ville føle den nye ordning urimelig, og at — da dette forhold formentlig især gjorde sig gældende i byerne - nyordningen derfor næppe ville fremme elevtilgangen fra byerne.

Heroverfor fastholdt man fra skolernes og fra den daværende statskonsulents side startbasissynspunktet; selvom eleverne selv betragtede sig, og af forældrene blev betragtet, som økonomisk frigjort fra hjemmet, måtte dog hjemmets økonomiske situation i almindelighed anses for den mest afgørende faktor for de unges start i livet og for deres chancer gennem en række år, også efter at de havde frigjort sig fra hjemmet. Hensynet til byungdommen ville man søge at tilgodese ved at forøge den indbyrdes forskel mellem de tre skalaer for sammenhængen mellem indtægt og formue på den ene side og pointstallet på den anden side, der anvendes for de 3 bopælsgrupper: København, købstæderne og landet.

Ministeriet gik herefter — under hensyn til det stærke ønske fra skolerne - ind for den nye ordning. Denne betød iøvrigt en administrativ forenkling i forhold til den hidtidige, hvorunder man skulle operere med både elevernes og forældrenes forhold.

Den bestående understøttelsesordning, jfr. nu undervisningsministeriets bekendtgørelse af 10. september 1957, går - kort beskrevet — ud på følgende:

Hovedregel: Forældrenes økonomiske forhold er eneafgørende, idet pointsberegningen foretages udelukkende på grundlag af forældrenes skattepligtige indtægt og formue i det sidst forløbne skatteår, uanset om eleven er gift, separeret eller skilt, og uanset om eleven angiver rent faktisk ikke at modtage økonomisk støtte fra hjemmet.

Det på grundlag af indkomst og formue fremkomne pointstal reguleres med — 3 points for hvert af forældrenes børn, der er under 16 år ved det sidst forløbne skatteårs udløb.

Undtagelser:

1. Alle elever, der har *afgjent værnepligt* i 12 måneder eller derover, har i 3 år efter hjem-

sendeisen ret til ekstra understøttelse, således at alle - uanset hvor velhavende forældrene er - får en understøttelse på mindst 50 pct. af udgiftsbeløbet.

2. Elever, der vil være fyldt 28 år inden kursus' afslutning, bedømmes alene efter deres egne økonomiske forhold, og der anvendes da samme pointstabel, som for yngre elever anvendes på forældrenes indkomst og formue.
3. Yngre elever, hvis *egenindtægt* ligger over visse maksimumsgrænser, (på 54-139 pct. af den forældrentægt, som medfører bortfald af tilskud), afskæres normalt fra understøttelse uden hensyn til forældrenes økonomiske forhold.
4. Der bortses fra enhver af eleven ved selverhverv opsparet formue, mens anden egenformue tæller med i pointsberegningen efter samme regler som fastsat for forældrenes formue.
5. En almindelig dispensationsbeføjelse, når ganske særlige - personlige eller økonomiske - forhold foreligger. Der er således udtrykkelig hjemmel til at nedsætte pointstallet for forældrenes formue, f. eks. når denne er anbragt i vanskeligt realisable aktiver, og der kan også ske nedsættelse af pointstallet for forældrenes *indtægt*, når særlige omstændigheder foreligger, f. eks. sygdom hos eleven eller vanskeligheder hos forældrene, der medfører, at den almindelige pointsberegning ikke giver et fyldestgørende billede af ansøgerens faktiske økonomiske situation.

Det er udvalgets opfattelse, at denne ordning i det store og hele må betragtes som hensigtsmæssig, og at den derfor i princippet bør opretholdes. Der synes dog at være visse grupper af elever - eller af unge, der gerne ville være elever - som ikke opnår den støtte, som må formenes at være tilsigtet af højskoleloven. Navnlig kan hovedreglen om, at forældrenes økonomiske forhold er eneafgørende, virke mindre rimelig i tilfælde, hvor de unge ikke har noget sådant økonomisk fællesskab med forældrene, at der kan opnås støtte fra hjemmet. Sådanne tilfælde vil især forekomme

blandt byungdommen, og ikke mindst under hensyn til ønskeligheden af at gøre det lettere for byungdommen at søge højskolerne skal man foreslå visse modifikationer af det nuværende system.

For det første foreslås, at den øverste aldersgrænse for den elevgruppe, hvis statstilskud fastsættes på grundlag af forældrenes forhold, nedsættes fra 28 til 23 år, samt at tilskud til gifte, separerede og skilte ydes alene under hensyn til disses egne forhold.

Hjemmets virkninger som startfaktor vil i vore dage sjældent strække sig udover det 23. år. Endvidere vil de fleste - og de mest gravevende - af de urimeligheder, der kan forekomme under den nuværende ordning, formentlig blive fjernet, hvis de 23-28-årige samt de gifte tages ud af den gruppe, som bedømmes efter forældrenes forhold. På den anden side vil en sådan ændring kun berøre et mindretal af eleverne. Ifølge »Højskoleeleverne 1955« udgjorde eleverne på 23 år og derover kun ca. 25 pct. af det samlede elevtal på vinterskolen 1954-55 og kun ca. 5 pct. af det samlede elevtal på sommerskolen 1955.

For yderligere at imødegå urimelige enkelttilfælde foreslås endvidere dispensationsbestemmelserne udvidet. I den nugældende bekendtgørelse af 10. september 1957 hedder det kategorisk, at »der ikke kan tillægges det forhold, at ansøgeren angiver rent faktisk ikke at modtage økonomisk støtte fra hjemmet, selvstændig betydning ved pointsfastsættelsen«. Udvalget er opmærksom på, at en generel ændring på dette punkt kan føre til misbrug, men man skal dog henstille, at der også i sådanne tilfælde, når særlige forhold gør sig gældende, åbnes adgang til dispensation gennem en passende udvidelse af den almindelige dispensationshjemmel i bekendtgørelsens afsnit IV.

Som nævnt ovenfor reguleres pointstallet nedad med 3 points for hvert af forældrenes børn under 16 år. (Før 1951 var aldersgrænsen 15 år). Det forekommer rimeligt at forhøje denne aldersgrænse til 18 år, i overensstemmelse med de nye bestemmelser i skattelovgivningen om aldersgrænsen med hensyn til børnefradrag m. v.

Reglerne for understøttelse til arbejdsløse elever (højskolelovens § 14, stk. 2, og arbejdsdirektoratets cirkulære af 29. marts 1950) går ud på, at disse elever selv skal yde $\frac{1}{4}$ af udgiftsbeløbet, medens arbejdsløshedsfonden yder

3/4. I sin tid, da disse regler blev indført, betød de, at de arbejdsløse fik væsentligt bedre tilskudsmuligheder end andre højskoleelever, men dette er - efterhånden som de øvrige understøttelsesbestemmelser er blevet forbedret - ikke længere tilfældet. Andre elever kan nu opnå op til 70 pct. af udgiftsbeløbet - kun 5 pct. mindre end de arbejdsløse — værnepligtige endda 100 pct., jfr. de særlige regler om forhøjet understøttelse til værnepligtige i bekendtgørelsen af 10. september 1957, afsnit V. En ajourføring af tilskudsordningen for de arbejdsledige må forekomme naturlig, og udvalget skal derfor foreslå, at reglen i højskolelovens § 14, stk. 2, og de tilsvarende bestemmelser i arbejdsdirektoratets ovennævnte cirkulære ændres til:

Arbejdsløse elever, der i henhold til arbejdsløshedsloven er berettiget til understøttelse fra en statsanerkendt arbejdsløshedskasse, modtager efter regler, der fastsættes af undervisningsministeren efter forhandling med arbejdsministeren, understøttelse til højskoleophold fra arbejdsløshedsfonden. Understøttelsen kan højst andrage fuld dækning af udgiftsbeløbet.

Som berørt i kapitel 1 ydes der samme understøttelse til elever, der tager ophold på højskoler i de andre nordiske lande, som til elever på danske højskoler, jfr. højskolelovens § 13, stk. 5. Udvalget anbefaler, at lignende ordninger søges indført på gensidighedsbasis også over for lande uden for Norden.

II. Hvad angår den direkte støtte til højskolerne, kan der henvises til den historiske skilddring foran i kapitel 1, hvoraf det fremgår, at tilskuddene er blevet stærkt forøget gennem tiden, samtidig med at de i stigende grad er blevet sat i forhold til bestemte udgiftsposter for de enkelte skoler. De poster, der kommer i betragtning på dette område, er som nævnt dels udgiften til lærerlønninger, dels udgiften til undervisningsmateriel. Ved siden heraf ydes et bygningstilskud, der sættes i forhold til en vurderingssum og ikke til de faktiske udgifter til forrentning og vedligeholdelse, samt et grundtilskud, der imidlertid i vore dage kun udgør en lille del af det samlede tilskudsbeløb. Man har aldrig drøftet muligheden for at yde et driftstilskud, der blev sat i forhold til skolerens samlede driftsudgifter, (hvad der ville svare til forholdene for en række andre private skoleformer), og man har bl. a. af denne grund

aldrig fået nogen samlet oversigt over højskolernes driftsregnskaber.

Der er tydeligt nok væsentlige administrative fordele ved en ordning som den eksisterende. Det materiale, som lægges til grund for tilskudsberegningen, er overskueligt, idet der kun skal indhentes et forholdsvis lille antal oplysninger fra skolerne hvert år, og disse oplysninger kan let dokumenteres. Af disse grunde er det muligt: for undervisningsministeriet at foretage den endelige regulering af tilskuddet for et vist finansår forholdsvis hurtigt efter dette finansårs afslutning. Løvrigt bliver størstedelen af tilskuddet udbetalt forskudsvis, og den første forskudsrate på indtil 50 % af forrige finansårs tilskud udbetales allerede i det løbende finansår.

Der kan imidlertid være grund til at undersøge, om tilskudsordningen ikke kan have visse uheldige sider, navnlig i pædagogisk henseende. Det forhold, at der ikke ydes tilskud til andre lønninger end lærerlønninger, medfører, at skolerne tvinges til en overordentlig vidtstrakt sparsommelighed med hensyn til alt andet personale. Det er således meget få skoler, som har råd til at lade kontorarbejdet varetage af en særlig dertil ansat medhjælp, og følgen bliver, at forstanderen og eventuelt én eller flere af lærerne belastes med et urimeligt tidkrævende administrationsarbejde, der ikke kan undgå på uheldig måde at påvirke de pågældendes pædagogiske indsats. Dette gælder i særlig grad for forstanderens vedkommende, idet størstedelen af arbejdet normalt vil påhvile denne, og han kun har en 10 pct. reduktion i antallet af pligtige undervisningstimer i forhold til lærerne. I ingen anden skoleform er skoleledernes timetal så stort i forhold til lærernes timetal. Det må derfor anses for rimeligt, at der enten ydes et vist tilskud til betaling af kontor-medhjælp, eller subsidiært at forstanderens pligtige timetal nedsættes, jfr. nedenfor.

De tilskud, der ydes til delvis dækning af lærerlønninger, forudsætter, at lønnen beregnes i forhold til læste timer, idet lønnen for »fuldt timetal« skal ligge inden for et spillerum, hvis undergrænse er begyndelseslønnen i landsby-skolen, og hvis overgrænse er højeste seminarie-lærerløn (÷ højeste alderstillæg). Det timetal, som regnes for »fuldt timetal«, er lavere end ved andre skoleformer ud fra den rigtige formodning, at en højskolelærers arbejdsindsats på grund af skolernes karakter af kostskoler er

langt mere omfattende, end det blotte antal undervisningstimer giver udtryk for. Det kan således kun bero på et skøn, om man ved fastsættelsen af det pligtige timetal har truffet det rette. De 600 undervisningstimer pr. år svarer til ca. 20 timer om ugen på de skoler, der har otte måneders undervisning. Hvilken arbejdsbyrde, der svarer til disse tyve timer, vil afhænge såvel af den pågældende skoles arbejdsform som af den enkelte lærers fagområde og den grad, i hvilken kostskoleformen og skolens fællesarrangementer beslaglægger hans arbejdskraft. I de fleste tilfælde vil en højskolelærers tid i kursusperioderne være beslaglagt i en sådan grad, at der næppe bliver tale om egentlig fritid, og resten af året er han beskæftiget med tilrettelæggelsen af undervisningen på kommende kursus.

Det for højskolelærere fastsatte nugældende timetal kan derfor i alt fald ikke antages at være for lavt. For forstandernes vedkommende er den nugældende timereduktion som omtalt ovenfor aldeles utilstrækkelig i forhold til de opgaver, der påhviler dem ud over den egentlige undervisning. Udvalget skal derfor foreslå, at man, så snart resultaterne foreligger af de undersøgelser, som foretages af det af finansministeriet nedsatte »tjenestetidsudvalg af 1958«, gennemfører en passende nedsættelse af forstandernes pligtige timetal, således at det bringes i overensstemmelse med timetallet for ledere ved andre kostskoleformer. Fremtidig bør såvel lærernes som forstandernes timetal reguleres i takt med det pligtige timetal for lærere og ledere ved andre skoleformer.

Den bestående tilskudsform, der udgår fra antallet af læste undervisningstimer, opfattes ofte således, at den skulle fastholde en ganske bestemt arbejdsform for skolerne, hvad der ikke kunne anses for ubetinget heldigt. Skolerne viger derfor ofte tilbage fra at foretage eksperimenter, f. eks. med indførelse af individuel studievejledning eller andre undervisningsmetoder, der afviger fra almindelig klasseundervisning for større eller mindre grupper, fordi skolerne frygter at komme i vanskeligheder med hensyn til tilskud til lærerlønningerne. Det må imidlertid understreges, at der ved lovens administration ikke bliver stillet bestemte krav med hensyn til lærertimernes anvendelse, og at der ikke er noget til hinder for at anvende andre undervisningsformer end de gængse.

Ydelsen af tilskud til *undervisningsmateriel*,

der andrager 50 pct. af de samlede udgifter, skal sikre, at skolerne får mulighed for i passende udstrækning at forny mængden af undervisningsmateriel; men den meget enkle tilskudsregel skaber utvivlsomt en del vanskeligheder, navnlig for mindre skoler. Det fremgik af højskoleudvalgets undersøgelser, at mange af skolerne er meget dårligt forsynet med undervisningsmateriel, og at de bl. a. kun i forholdsvis få tilfælde har anvendelige elevbiblioteker. Lærerbiblioteker synes ganske at savnes, men enkelte skolars store elevbiblioteker vil måske i nogen udstrækning tillige kunne tjene lærernes formål.

Med hensyn til biblioteker har det været muligt at yde nogle skoler hjælp til boganskaffelser udover det absolut nødvendige gennem særlige tilskud af tipsmidlerne, men når det gjaldt andet undervisningsmateriel, f. eks. landkort, lysbilledapparater, fysisk-kemiske apparater m. m., har skolerne udelukkende kunnet få det almindelige stats tilskud. En hel del af dette materiel vil kræves i næsten samme omfang på en lille skole som på en stor skole, og den bestående ordning, hvorefter halvdelen af omkostningerne i alle tilfælde skal betales af skolen selv, medfører derfor en forholdsvis større belastning for de små skoler. Der er efter udvalgets mening så mange pædagogiske fordele forbundet med undervisningen på de mindre højskoler, at det bør tilstræbes, at disse ikke bliver stillet vanskeligere i økonomisk henseende end de større skoler. Grundtilskuddet, som er størst for de små skoler, er nu utilstrækkeligt til udlikning af den økonomiske forskel.

I lovens § 17 er der ganske vist en mulighed for, at der kan ydes statslån på indtil 75 pct. af udgifterne bl. a. til anskaffelse af undervisningsmateriel, der er nødvendigt for at bringe skolen i tidssvarende stand. Da de samlede statslån i en skole imidlertid ikke kan overstige 50 pct. af skolens værdi, og da de fleste skoler i forvejen har udnyttet dette maksimum, reduceres lånemuligheden til anskaffelse af materiel i de fleste tilfælde til 50 pct. af udgiften svarende til den procent, der som ovenfor nævnt kan opnås i direkte tilskud.

Låneordningen har derfor ikke været en tilstrækkelig hjælp for skolerne til at dække et rimeligt behov for tidssvarende hjælpemidler i undervisningen, og udvalget ønsker derfor at foreslå, at den i højskolelovens § 10 omhandlede rådighedssum, der for tiden andrager

10.000 kr. årligt, forhøjes med et passende beløb til ydelse af engangstilskud til undervisningsmateriel med særligt henblik på at lette de små skoler anskaffelsen af det standardudstyr, som enhver skole har behov for. Ved bedømmelsen af, hvad der kan henregnes til et standardudstyr, vil man kunne søge vejledning hos Foreningen for højskoler og landbrugsskoler, der, efter hvad der er udvalget bekendt, har nedsat et udvalg til at beskæftige sig med disse spørj

III. Ifølge kap. VIII i højskoleloven kan der ydes statslån dels til oprettelse af nye højskoler ved opførelse eller køb af bygninger, dels til udvidelser og større forbedringer og lignende af bestående skoler. Ligeledes kan der ydes statslån til gennemførelse af en skoles omdannelse til selvejende institution. Statslånene, som er afdragsfri, men forrentes med 4 pct. p. a., må ikke overstige 50 pct. af vedkommende skoles værdi, og statslån til udvidelser og forbedringer og lignende af bestående skoler må desuden heller ikke overstige 75 pct. af udgifterne til de pågældende foranstaltninger.

Ved hjælp af disse statslån er der — ikke mindst i de seneste år — gennemført en betydelig udbygning af højskolerne. Udvalget finder denne udvikling værdifuld og har i en skrivelse til undervisningsministeriet af 30. januar 1958 (bilag 4) givet udtryk for, at der ikke gennem administrationen af materialebevillinger m. v. bør lægges hindringer i vejen for en fortsat naturlig udbygning af højskolerne, ikke mindst med henblik på de øgede kapacitetsbehov som følge af de store årgange.

Det er udtrykkeligt angivet i højskolelovens § 16, at det er en betingelse for ydelse af statslån, at den pågældende skole er organiseret som en selvejende institution. Det forekommer naturligt i denne forbindelse at gøre nogle bemærkninger om højskolernes organisationsform.

Historisk set er højskolerne private institutioner, der i de fleste tilfælde er blevet oprettet af enkeltpersoner, som udadtil og indadtil stod som eneansvarlige. Fra begyndelsen blev der ikke lagt videre vægt herpå, idet højskolerne kæmpede med så store økonomiske vanskeligheder, at det var et spørgsmål uden interesse for nogen, hvem der egentlig ejede en skole. Den enkelte forstander var i stand til at leve, omend som regel meget beskedent, af sit

arbejde i skolen; men han samlede sig ikke nogen formue herigennem. Da man begyndte at give statstilskud til højskolerne, skete det med henblik på, at disse skoler også kunne åbne deres døre for helt ubemidlede elever, og at skolernes udstyr kunne blive forbedret.

I tidens løb forandrede dette sig imidlertid. Højskolerne fik efterhånden bedre økonomiske kår, og det blev på de højskoler, der havde god elevtilgang, muligt at opsamle en formue, navnlig anbragt i bygninger og jord. Højskolerne fik derved en økonomisk værdi og kunne indbringe undertiden store beløb ved salg. Forstanderen blev derved ganske tydeligt også skolens *ejer*. (Det må bemærkes, at nogle skoler allerede fra begyndelsen ejedes af foreninger eller var selvejende institutioner, således Askov højskole, og på disse skoler fandt den her beskrevne udvikling ikke sted). I løbet af den sidste menneskealder er så at sige alle tidligere privatejede skoler imidlertid overgået til selvejende institutioner. Årsagerne hertil har været forskellige, men i de fleste tilfælde har det enten været sådan, at økonomiske vanskeligheder, bl. a. manglen på kapital, gjorde det umuligt for den siddende forstander fortsat at drive skolen for egen regning og risiko, eller at det ikke var muligt at finde nogen enkeltperson, som kunne og ville købe en skole, der ønskedes afhændet. Ved dannelsen af den selvejende institution har den hidtidige ejer som regel fået en større eller mindre affindelsessum, der eventuelt er bragt til veje ved ydelsen af et statslån med hjemmel i højskolelovens regler, nu § 18.

I skolens fundats, som skal godkendes af undervisningsministeriet, er der fastsat regler for sammensætningen af den selvejende institutions bestyrelse og i de fleste tilfælde også for formen for samarbejdet mellem bestyrelsen og den af bestyrelsen ansatte forstander. De for den økonomiske drift ansvarlige er altså i vore dages højskoler de selvejende institutioners bestyrelser, og disse består ud over den enkelte forstanders funktionstid. Højskoleloven regner imidlertid med forstanderne som de centrale personer, ikke alene i det daglige pædagogiske arbejde, men i alle spørgsmål vedrørende skolerne. En skole godkendes således med en bestemt person som forstander, og efter hans godkendelse foregår kontakten mellem skolen og undervisningsministeriet oftest gennem forstanderen. Når det drejer sig om mere betydningsfulde spørgsmål - f. eks. større byggesager -

bliver dog i praksis de fleste forhandlinger med myndighederne ført af repræsentanter for skolerne bestyrelser. Udvalget skal imidlertid foreslå, at denne direkte kontakt mellem bestyrelse og ministerium yderligere udvides bl. a. derved, at bestyrelsen ved sin formand — eller evt. ved et andet bestyrelsesmedlem, som er udpeget til dette hverv af bestyrelsen — medunderskriver de årlige indberetninger til ministeriet, som indeholder den dokumentation, hvorpå tilskudsbe-
regningen hviler, således at disse indberetninger afgives såvel på forstanderens som på bestyrelsens ansvar, jfr. udvalgets udtalelse angående ændring af højskolernes tilskudsskema (bilag 6). Derimod må ordningen med en stedlig til-

synsførende, jfr. højskolelovens § 20, anses for overflødig, for så vidt angår skoler, der er selvejende institutioner, og foreslås for disse skolars vedkommende afskaffet og - under hensyn til de betydelige statsmidler, der er investeret i skolerne, jfr. oversigten side 13, — afløst af et krav om revision af de selvejende institutioners årlige regnskaber ved en statsautoriseret revisor. Et sådant krav bør dog være ledsaget af en lempelig overgangsbestemmelse, f. eks. gående ud på, at den ved bestemmelsens ikrafttræden fungerende revisor, uanset om han ikke er statsautoriseret, kan fortsætte, således at kravet først skal opfyldes, når valg af ny revisor alligevel skal finde sted.

Sammenfatning af synspunkter og forslag.

Undervisningsministeriets udvalg vedrørende folkehøjskolen har haft til opgave »at undersøge, hvilket behov der foreligger i det moderne samfund for den almenmenneskelige og medborgerlige undervisning, som folkehøjskolen kan give, og hvilke hindringer der gør sig gældende for at imødekomme dette behov i det størst mulige omfang«.

Baggrunden for udvalgets nedsættelse i 1954 var den opfattelse, at flere end tilfældet er burde nyde godt af den almene oplysning for unge fra 18-års alderen og opefter, som det er højskolens særlige opgave inden for det danske skolevæsen at give. Et sådant ønske var ikke begrundet i hensynet til de bestående højskolars elevtilgang, eftersom denne i mange år har været forholdsvis konstant og i de senere år stigende. Der er således ikke tale om nogen »krise for højskolen«, og der er yderligere en stigende tilgang af elever fra befolkningslag uden for landbokredsene, hvis ungdom oprindeligt udgjorde den helt overvejende del af højskolernes elevantal. Denne tilgang kunne imidlertid vokse i hurtigere tempo, hvis der herskede større kendskab til højskolen, og hvis man kunne fjerne en række af de praktiske hindringer, som i særlig høj grad gør det vanskeligt at komme på højskole for unge i byerhvervene.

Folkehøjskolen har på en række punkter søgt at tilpasse sig efter de store samfundsomvæltninger, som er sket i dette århundrede. Denne tilpasning er i alt væsentligt foregået på grundlag af skolernes eget initiativ, som er blevet lettet gennem udvidelse af den offentlige støtte til eleverne og til skolernes drift og anlæg. Udvalget er af den principielle opfattelse, at højskolernes tilpasning til ændrede samfundsforhold også i fremtiden i det væsentlige bør foregå som et resultat af de enkelte skolers ini-

tiativ. Udvalget har derfor ikke fremsat forslag, hvis virkeliggørelse ville betyde et brud med den igangværende udvikling, men har ved forskellige forslag og henstillinger villet bidrage til at ændre nogle af de forhold, som i øjeblikket lægger hindringer i vejen for den fulde udnyttelse af højskolens muligheder for at tjene dansk ungdom.

Der foregår i disse år en meget livlig debat både om børneskolen og om alle former for faglig uddannelse i ungdomsårene. Udvalget betragter denne debat som overordentlig værdifuld, og man har med glæde bemærket, at adskillige har påpeget betydningen af, at der gives de unges almene udvikling den fornødne plads ved siden af den faglige undervisning. Det er udvalgets opfattelse, at der ikke er noget modsætningsforhold mellem faglig undervisning og almen oplysning. Man støtter uden tvivl den faglige del af uddannelsen ved at udvide elevernes almene horisont. I nogen grad kan dette gøres ved at indflette undervisning af almen karakter i de faglige skolers timeplan. Udvalget finder imidlertid ikke, at de unges behov for almen oplysning kan dækkes på denne måde. Der vil være brug for, at man i en kortere eller længere periode af ungdomstiden samler sig helt eller overvejende om de almenmenneskelige spørgsmål, og det er denne mulighed, som folkehøjskolen ene af alle skoleformer tilbyder unge fra 18-års alderen.

Behovet for almen orientering er i mange måder stærkere i vor tid end tidligere. Ofte har de unge mindre støtte af den ældre generation, men modtager til gengæld et uoverskueligt antal indtryk ved kontakter med mere eller mindre tilfældige bekendte og ved påvirkning gennem presse, film, radio, fjernsyn og reklame. Der stilles derfor store krav til udvikling af en

kritisk vurderende sans, således at man bliver i stand til at vælge imellem de mangfoldige muligheder, som tilværelsen stiller en overfor.

Det moderne samfund bygger i høj grad på samarbejde mellem selvstændige og veluddannede mennesker. Der stilles store krav til den enkeltes evne til at indgå i et samarbejde på en sådan måde, at han tilføjer samarbejdet en selvstændig vurdering, men alligevel kan indordne sig under helhedshensyn. Dette kræver forståelse af en større sammenhæng end den, man i almindelighed tilegner sig gennem en rent faglig uddannelse. Her har højskolen mulighed for at yde en indsats af betydning både for erhvervslivet, organisationerne og det politiske folkestyre.

Udvalget har set det som sin opgave at samle opmærksomheden om den egentlige folkehøjskole, der kan karakteriseres på følgende måde: Den er en kostskole, der tilstræber at udgøre et afsluttet miljø, som bestemmes af det nære daglige samliv, både i arbejde og i fritid. Den tilbyder kurser, hvoraf mindst ét hvert år er af så mange måneders varighed, at eleverne helt kan indstille sig på skoletilværelsen. Skolen står åben for alle elever på 18 år og derover, uanset miljø eller andre forudsætninger, og formålet med dens undervisning er at udbygge elevernes forståelse af den verden, der omgiver dem, og at vække dem til personlig stillingtagen til livets og samfundets problemer.

Landbougdommen, som traditionelt har udgjort størsteparten af højskolernes elevkreds, er som følge af landbrugets udvikling og skoleforholdenes ændring i landkommunerne stillet anderledes nu end før over for højskolerne. Disse havde tidligere en væsentlig opgave i at supplere utilstrækkelige skolekunderskaber hos mange af deres landboelever, og højskolernes almene oplysning formede sig ofte som en bekræftelse og udbygning af de unges tilhørsforhold til deres hidtidige miljø. Det må forventes, at højskolerne fremover i større udstrækning må appellere til landbougdommen i kraft af deres almindennende sigte og herunder må indstille sig på et stærkt foranderligt landbrugsmiljø. På forskellig måde har skolerne søgt at tilpasse deres undervisning efter disse ændrede forudsætninger, og en sådan tilpasning vil uden tvivl fortsat være nødvendig.

Når byerhvervenes ungdom i altfor ringe grad deltager i højskolernes undervisning, skyldes det både manglende kendskab til denne

skoleform og de betydelige krav, som den faglige uddannelse stiller til de unges tid og penge. Udvalget anbefaler derfor, at det oplysningsarbejde overfor byernes befolkning - unge som ældre - der er iværksat af Højskolernes sekretariat, sikres økonomisk og udbygges yderligere. Der henvises herom til den som bilag 2 aftrykte udtalelse.

Endvidere må man anse det for ønskeligt, at der skabes større kontakt mellem på den ene side højskolens medarbejdere og på den anden side byerhvervenes og arbejdsmarkedets organisationer, og udvalget vil hilse et hertil sigtende initiativ med glæde.

Udvalget har beskæftiget sig indgående med de hindringer, som kravene til faglig uddannelse for byerhvervenes ungdom betyder for dens muligheder for at komme på højskole. Man erkender, at det ofte vil være forbundet med væsentlige ulemper at skulle afbryde læretid eller faglig undervisning med henblik på et højskoleophold, men mener samtidig, at et sådant ophold ofte vil betyde en større modenhed og dermed et øget udbytte af fagundervisningen, når denne genoptages. Man henstiller derfor, at de instanser, der beskæftiger sig med lærlingeuddannelsen, vil overveje, under hvilke betingelser det vil være muligt at lade lærlinge afbryde læretiden i det antal måneder, som et højskoleophold varer, og man understreger betydningen af, at funktionærer og tjenestemænd, der ønsker det, kan få orlov fra deres stillinger med henblik på højskoleophold.

Det er udvalgets indtryk, at højskolerne i stigende grad tilrettelægger deres undervisning med henblik på elever fra alle samfundsgrupper, og man anser det for vigtigt, at denne tilpasning fortsættes, således at byerhvervenes arbejdsforhold, de unges fritidsproblemer i byerne og andre problemer, som knytter sig til bytilværelsen i vore dage, behandles så indgående og positivt som muligt. Man har drøftet spørgsmålet om højskolernes kursustermener og kursuslængder. Udvalget mener, at ændringer på disse områder må gennemføres på de enkelte højskoler eget initiativ, men man henstiller, at højskoler, der foretager forsøg i denne retning, kan opnå en vis garanti for, at disse forsøg ikke, om de slår fejl, skal kunne medføre statskuddenes bortfald.

Et betydeligt antal unge kommer i vore dage i en situation, hvor de føler trang til at skifte over til et nyt erhverv, og adskillige træffer

først et egentligt erhvervsvalg efter at have opnået den alder, som gør det muligt for dem at søge på højskole. For disse grupper af unge er det af betydning, at et højskoleophold giver mulighed for en afklaring med hensyn til deres fremtidsplaner. Skal de opnå det fulde udbytte heraf, er det imidlertid ønskeligt, at højskolernes lærerkræfter kan yde bistand med erhvervsorientering. Dette sker utvivlsomt i betydelig udstrækning i øjeblikket, men udvalget anbefaler dog, at Foreningen for højskoler og landbrugsskoler iværksætter kursus, der kan tjene til at skole lærerne på dette felt, og at der stilles offentlige midler til rådighed herfor.

Udvalget er af den opfattelse, at et højskoleophold i almindelighed vil kunne betragtes som en ekstra kvalifikation for unge, der søger stilling i erhvervslivet eller søger adgang til bestemte uddannelser. I ganske særlig grad må dette være tilfældet, når det drejer sig om beskæftigelser, der stiller krav om forståelse af andre mennesker og evne til samarbejde. Udvalget henstiller, at alle, der er ansvarlige for antagelsen af unge medarbejdere og optagelsen af elever på læreanstalter, tager hensyn hertil.

Udvalget finder, at den offentlige støtte til højskoleelever og til skolernes drift og anlæg som helhed er tilfredsstillende. Man ønsker dog at påpege, at det udgiftsbeløb, på grundlag af hvilket eleverne kan opnå et vist procentvist tilskud, ligger en del lavere end højskoleelevernes faktiske gennemsnitsudgifter, hvortil kommer, at en del elever har væsentlig højere udgifter end gennemsnittet. Understøttelsen dækker således i en række tilfælde væsentlig lavere andele af de samlede elevudgifter, end lovens procentsatser umiddelbart lader formode. Dette gør det bl. a. vanskeligt at fastsætte højere elevbetaling på sådanne skoler, som ønsker at ofre mere på undervisningen end sædvanligt. Udvalget henstiller, at dette i nogen grad afbødes ved en stærkere udnyttelse af den mulighed, som i højskolelovens § 9 er åbnet for ydelse af særligt tilskud til »udvidede« skoler, hvilket foreslås ændret til »skoler der dokumenterer at give en særlig krævende og bekostelig undervisning«.

Udvalget har udførligt drøftet kriterierne for beregning af elevunderstøttelsen. Man anser det

for rigtigst at opretholde den nuværende ordning, hvorefter det som hovedregel er forældrenes økonomiske forhold, der er afgørende for understøttelsesmulighederne. Man foreslår dog, at den øverste aldersgrænse for den elevgruppe, hvis understøttelse fastsættes på grundlag af forældrenes forhold, nedsættes fra 28 til 23 år, og at tilskud til gifte og forhen gifte alene ydes under hensyn til disses egne forhold. Endvidere henstiller man, at de i bekendtgørelsen af 10 sept. 1957, § IV, indeholdte dispensationsbestemmelser gøres noget mere lempelige. Fremdeles må det anses for rimeligt, at aldersgrænsen for de hjemmeværende børn, til hvis antal der tages hensyn ved point-fastsættelsen, forhøjes fra 16 til 18 år. Endelig foreslår man en àjour-føring af bestemmelserne i højskolelovens § 14 og i arbejdsdirektoratets cirkulære af 29. marts 1950 vedrørende arbejdsløses adgang til forhøjet understøttelse. I analogi med de for værnepligtige gældende regler bør det fastsættes, at understøttelsen til arbejdsløse højest kan andrage fuld dækning af det fastsatte udgiftsbeløb.

Vedrørende det offentlige tilskud til højskolernes drift foreslår udvalget principalt, at der ydes et vist tilskud til betaling af kontormedhjælp for forstanderen, subsidiært at dennes pligtige timetal nedsættes på linje med den timereduktion, der er gældende for skoleledere ved andre skoleformer.

Udvalget understreger betydningen af en forsvarlig forsyning med undervisningsmateriel på højskolerne og foreslår, at der ved forhøjelse af undervisningsministeriets rådighedsbeløb skabes mulighed for at yde engangstilskud til undervisningsmateriel med særligt henblik på at lette de små skoler anskaffelsen af det standardudstyr, som enhver skole har behov for.

Med sine forslag og henstillinger har udvalget haft for øje at lette folkehøjskolens tilpasning til nutidens vilkår. Det er udvalgets indtryk, at en sådan tilpasning har gjort betydelige fremskridt ikke mindst i de seneste år, og man er forvisset om, at der ved en fortsat udvikling ad denne vej kan opnås værdifulde resultater for dansk ungdom i fremtiden.

**UDVALGET VEDRØRENDE
FOLKEHØJSKOLEN**

København, den 16. juni 1955.

I skrivelse af 1. februar d. å. (j. nr. T. 228) har undervisningsministeriet anmodet nærværende udvalg om en udtalelse angående et andragende fra Dansk folkeoplysnings samråd om tilskud til gennemførelse af en undersøgelse af kulturmilieuet og oplysningsarbejdet: i en landkommune og en købstadskommune.

I denne anledning skal man efter stedfunden drøftelse på et i udvalget den 7. d. m. afholdt møde udtale, at udvalget, uden at tage stilling til finanseringsspørgsmålet, kan anbefale, at der foretages en undersøgelse med det angivne formål, idet man henviser til, at en del af en sådan undersøgelse vil kunne være af direkte be-

tydning for udvalgets arbejde, navnlig med hensyn til spørgsmålet om højskolens forhold til andre oplysningsformer, og at undersøgelsen som helhed må antages at kunne belyse forhold, som hører med til den videre baggrund for udvalgets overvejelser. Det må dog være en forudsætning for, at udvalget kan drage nytte af undersøgelsen, at denne iværksættes inden for den nærmere fremtid.

Det tilføjes, at udvalget er villigt til, såfremt det ønskes, at lade sig repræsentere ved planlæggelsen og gennemførelsen af den del af undersøgelsen, der direkte vedrører dets arbejdsområde.

P. U. V.

P. Nyboe Andersen.

Undervisningsministeriet.

UDVALGET VEDRØRENDE
FOLKEHØJSKOLEN*København, den 5. september 1956.*

Som svar på ministeriets brev nr. 12250 af 5. juli 1956 (1. dept. 3. kt. j. nr. T. 85), hvori man udbeder sig en udtalelse fra udvalget i anledning af et andragende fra Højskolernes Landselevforening, hvorved foreningen ansøger om en bevilling på 25.000 kr. på de årlige finanslove, skal jeg som udvalgets formand udtale følgende, idet det bemærkes, at det på indeværende tidspunkt ikke har været og foreløbig ikke vil være muligt at forelægge spørgsmålet for det samlede udvalg, men at udvalgets medlemmer under det hidtidige arbejde ofte har givet udtryk for anerkendelse af det arbejde, der udføres af Højskolernes Landselevforening, og man derfor ikke skønner det nødvendigt at udsætte besvarelsen af ministeriets forespørgsel.

Den virksomhed, som Højskolernes Landselevforening har taget op, er af stor betydning for udbredelsen af kendskabet til højskoletanken i bredere kredse af befolkningen. Foreningens kontor, Højskolernes Sekretariat, har fået en sikker plads i offentlighedens bevidsthed, og

netop i disse år viser resultaterne heraf sig i særlig grad, idet det over for udvalget er blevet oplyst, at man fra sekretariatet har formidlet 264 elever til højskolernes længere kursus i tiden fra indeværende års 1. januar til 15. august mod 180 elever i løbet af hele 1955, ligesom deltagerantallet ved højskolernes sommerferiekursus, hvortil indtegningen hovedsagelig sker gennem sekretariatet, i år har været ca. 1500 mod ca. 900 i 1955. Disse tal kan dog kun være et ufuldkomment udtryk for betydningen af sekretariatets arbejde, idet dette, som det også fremgår af ansøgningen, har flere andre, hver for sig betydningsfulde sider, der alle er af væsentlig interesse for den samlede højskole.

Da det desuden må formenes, at sekretariatets arbejde vil kunne blive endnu mere effektivt, hvis foreningen kan regne med væsentlige, faste indtægter, må det anses for meget ønskeligt, om der kunne tildeles foreningen en fast finanslovbevilling, og man skal derfor anbefale foreningens ansøgning på det varmeste.

P. Nyboe Andersen.

Undervisningsministeriet.

UDVALGET VEDRØRENDE
FOLKEHØJSKOLEN*København, den 13. november 1956.**Til undervisningsministeriet.*

Det af ministeriet nedsatte udvalg vedrørende folkehøjskolen har som led i sit arbejde beskæftiget sig med højskoleelevernes økonomiske forhold og med de gældende regler for beregning af understøttelserne til eleverne.

Det er udvalgets opfattelse, at den nuværende ordning vedrørende elevunderstøttelse i det store og hele må betegnes som hensigtsmæssig. Der synes dog at være visse grupper af elever - eller af unge, der gerne ville være elever — som ikke opnå: den støtte, der må forment at have været tilsigtet ved lovens gennemførelse. Udvalget tillader sig derfor at indstille til ministeriet, at der foretages visse ændringer i de nævnte regler indenfor den ved højskoleloven fastlagte ramme.

Det har siden 1951 forsøgsvis været forældrenes økonomiske forhold, der har været lagt til grund for pointsberegningen. for unge under 28 år, hvis egenindtægt ikke overstiger visse grænser. Det er den overvejende opfattelse indenfor udvalget, at denne ordning er et fremskridt fremfor den tidligere praktiserede, og at ordningen derfor i princippet bør opretholdes. Den kan imidlertid virke lidet rimelig i tilfælde, hvor de unge ikke har noget sådant økonomisk fællesskab med forældrene, at der kan opnås støtte fra hjemmet, uanset at forældrenes indtægt ligger så højt, at den forhindrer de unge i at opnå understøttelse.

Antallet af sådanne tilfælde har været stigen- de i de senere år allerede af den grund, at de skalaer for indkomst og formue, som lægges til grund for pointsberegningen, ikke er revideret siden 1951 uanset den i mellemtiden indtrufne stigning i indkomstniveauet og i formueværdierne, herunder også den ved vurderingerne i det forløbne efterår stedfindende stigning i ejendomsskyldværdierne.

Endvidere synes forskellen mellem indkomst-beløbene i de tre grupper efter land og by at være uforholdsmæssig stor.

Man skal derfor indstille til ministeriet, at der gennemføres en passende regulering af de nævnte indkomst- og formuegrænser, herunder også grænserne for ansøgernes egen indkomst, således at de ikke kommer til at virke mere hæmmende for tildeling af understøttelse, end det var tanken ved deres indførelse i 1951.

Det henstilles endvidere, at man tilpasser forholdet mellem de tre grupper, således at det kommer til at svare bedre til de nuværende ret beskedne forskelle i indkomstniveau.

Gruppeinddelingen, der er overtaget fra den sociale lovgivning, stammer fra 1922 og er næppe tidssvarende, men man skal på nærværende tidspunkt ikke stille forslag om dens revision. Aftrapningen grupperne imellem er gentagne gange blevet ændret i den sociale lovgivning, for aldersrentens (og folkepensionens) vedkommende således fra 100 : 80 : 60 i 1922 over 100 : 84 : 65 i 1933 og 100 : 92 : 80 i 1954 til 100 : 95 : 87 i 1957.

Udvalget mener, at den således ønskede ajourføring og tilpasning skulle kunne opnås på tilfredsstillende måde ved at erstatte den i ministeriets bekendtgørelse af 8. august 1951 anførte tabel med den i bilaget til nærværende skrivelse opstillede.¹⁾

Udvalget er af den opfattelse, at den i bekendtgørelse af 22. marts 1949 hjemlede adgang til at dispensere fra pointsberegningen udnyttes i forholdsvis ringe udstrækning. Det henstilles derfor til ministeriet, at man påny henleder skolerådene opmærksomhed herpå, således at alle de tilfælde, der frembyder rime-

¹⁾ Ikke optrykt. Tabellen er optaget i undervisningsministeriets bekendtgørelse af 10. sept. 1957.

lig mulighed for dispensation, forelægges for ministeriet.

I bekendtgørelsen af 8. august 1951 hedder det kategorisk, at »der ikke kan tillægges det forhold, at ansøgeren angiver rent faktisk ikke at modtage økonomisk støtte fra hjemmet, selvstændig betydning ved pointsfastsættelsen«. Udvalget er opmærksom på, at en ændring på dette punkt let kan føre til misbrug. Det skulle dog være muligt at modificere reglen således, at der kan ses bort fra forældrenes indkomst i tilfælde, hvor det foreligger klart oplyst, at det er kommet til et brud mellem ansøgeren og hjemmet. Selv om man ikke derudover mener at kunne fravige princippet om at lægge forældrenes indkomst til grund for pointsberegningen, må det være muligt at gøre brug af den i bekendtgørelsen af 22. marts 1949 indeholdte adgang til ikke fuldt ud at følge pointsberegningen ved udmålingen af understøttelsen i sådanne ganske særlige tilfælde, hvor forholdet mellem ansøgeren og hans hjem uden at det er kommet til et klart brud dog må antages at udelukke enhver støtte fra hjemmet. Udvalget skal derfor henstille, at ministeriet overfor skolerådene (magistraten) gør opmærksom på muligheden for dispensation eller sagens forelæggelse for ministeriet med oplysning om de foreliggende særlige omstændigheder.

Udvalget har endvidere haft opmærksomheden henvendt på det til brug for beregning af understøttelser fastsatte udgiftsbeløb. Som led i udvalgets enquete til samtlige højskoleelever i vinteren 1954-55 og sommeren 1955 spurgtes også om elevernes økonomiske forhold, herunder om deres udgifter under højskoleopholdet og disses fordeling på hovedposter. Dette materiale er nu bearbejdet og viser klart, at de gennemsnitlige, månedlige udgifter ligger meget væsentligt højere end det godkendte udgiftsbeløb, således for vinterkursus 1954-55 på de egentlige højskoler henholdsvis 307 kr. og 220 kr., hvorved endda må bemærkes, at de ved elevundersøgelsen fremkomne tal af en række grunde sandsynligvis ligger under de faktiske udgifter.

Udvalget er opmærksom på, at man ikke kunne forvente, at de to tal skulle være af

samme størrelse. I henhold til lovens § 13 skal udgiftsbeløbet »foruden skolepenge omfatte udgiften til bøger og andre fornødne udgifter under opholdet«, og det fremgår af motiverne til loven, at man herunder ikke henregner sådanne udgifter, som ikke kan være ensartede for forskellige elever, såsom rejser, beklædning m. v. Under henvisning til den meget betydelige forskel mellem de to nævnte tal og til det forhold, at understøttelserne ifølge elevundersøgelsen kun dækker gennemsnitlig 24,5 % af elevernes angivne udgifter, skal man imidlertid henstille, at udgiftsbeløbet ved den forestående fastsættelse for det kommende undervisningsår forhøjes udover, hvad den normale årlige ajourføring måtte kræve.

Det er udvalget bekendt, at en indstilling efter disse retningslinier vil fremkomme fra Foreningen for højskoler og landbrugsskoler.

Udvalget skal endelig henlede ministeriets opmærksomhed på, at en vis gruppe blandt de værnepligtige nemlig de C.F.-pligtige, i øjeblikket netop har 12 måneders tjenestetid og derfor som den eneste gruppe af værnepligtige ikke er berettiget til den særlige soldaterunderstøttelse til et højskoleophold. Med henblik på at undgå en sådan formentlig utilsigtet undtagelsesbehandling skal det henstilles, at ordlyden i undervisningsministeriets bekendtgørelse af 6. juli 1955 ændres, fra »mere end 12 måneders militærtjeneste« til »militærtjeneste i et tidsrum af 12 måneder eller derover«.

Udtrykket 12 måneder må her naturligt fortolkes således, at betingelsen er opfyldt, såfremt indkaldelsen lyder på 12 måneder, og den pågældende værnepligtige har gennemført tjenesten, uanset om hjemsendelsen sker nogle dage før årsdagen for tjenestens påbegyndelse.

Med de ovenfor anførte henstillinger til ministeriet mener udvalget at have foreslået sådanne ændringer i den for tiden gældende understøttelsesordning, som må anses for øjeblikkeligt påkrævede, og hvis gennemførelse ikke kræver ændringer i loven. Udvalget forbeholder sig imidlertid at vende tilbage til spørgsmålet ud fra mere principielle overvejelser på et senere stadium af arbejdet.

P. Nyboe Andersen.

København, den 31. januar 1958.

Højskolen og de store fødselsårge.

Da ungdomskommissionen i sin betænkning *Ungdommen og arbejdslivet* (1952) rejste spørgsmålet om de store fødselsåranges uddannelse og indpasning i arbejdslivet, gjorde man ikke alene opmærksom på de problemer, der vedrørte den faglige uddannelse og ungdommens beskæftigelse, men man fremhævede også (nævnte betænkning side 158), at det måtte »forventes, at en del unge og deres forældre ville foretrække, at de unge får en forlænget skoleuddannelse fremfor et relativt dårligt betalt arbejde eller usikker beskæftigelse. Der kan derfor forventes et ikke ubetydeligt pres såvel på mellem- og realskolen som på gymnasiet og læreanstalterne, ligesom tilgangen til ungdomsskolen og højskolen kan forventes at stige.«

Den senere debat om de store fødselsårge har imidlertid i en sådan grad været koncentreret om den rent faglige uddannelse, jfr. således arbejdsmarkedskommissionens betænkning om de store fødselsårge, at undervisningsministeriets udvalg vedrørende folkehøjskolen har fundet det betimeligt at fremsætte nærværende udtalelse om de særlige problemer, som de store fødselsårge frembyder for folkehøjskolen.

I Sverige, hvor problemerne i mange henseender er parallelle med de danske, har Skolöverstyrelsens planeringskommitté för de stora årskullarna afgivet en særlig (duplikeret) betænkning om Folkhögskolan och de stora årskullarna. I denne betænkning er der gjort rede for lokalebehov m. m. i de kommende år under to forskellige forudsætninger: A. at tilgangen til folkehøjskolerne er af samme relative størrelse som i 1955, B. at den relative tilgang fortsat stiger i samme tempo som i årene 1944—

55. Den svenske betænkning er af betydelig interesse, ikke mindst fordi det af en række grunde, herunder den utilstrækkelige statistik, er umuligt at gennemføre en tilsvarende tilbundsgående analyse af problemet i Danmark.

Siden 1946-47, da elevtallet på de danske højskoler var 7.269 - forøvrigt det højeste elevtal siden 1919-20 - og indtil 1955-56, har elevtilgangen været faldende eller stagnerende her i landet. I 1950-51 gik elevtallet ned under 6.000, og har i årene 1950-51 til 1955-56 svinget mellem ca. 5.850 og ca. 6.200. Der foreligger ikke officielle tal for senere år, men et af højskoleudvalget foretaget rundspørge har vist en stigning til ca. 6.600 elever i 1956-57 og ca. 6.800 elever i 1957-58 - bortset fra nogle år under og straks efter de to verdenskrige det højeste elevtal, der er opgjort.

De mandlige elever udgjorde før den anden verdenskrig halvdelen af det samlede antal, men i 1946-47 kun to femtedele og i 1955-56 (og følgende år) ikke mere end en tredjedel. En stigende del af eleverne kommer fra byerne, idet elever fra København, Frederiksberg og provinsbyerne udgjorde en ottendedel af elevtallet i 1945-46, men næsten en fjerdedel i 1955-56.

Disse tal giver ingen mulighed for et blot tilnærmelsesvis sikkert skøn over den relative tilgangs udvikling i den kommende tid. Der er vel grund til at vente et fortsat stigende antal elever fra byerne, og mange anser den kraftige nedgang i antallet af mandlige elever for at være et forbigående fænomen, men det ville være det rene gætteri at give disse formodninger udtryk i tal. Man er henvist til at skønne over højskolernes elevtal i de kommende år ud fra den meget enkle forudsætning, at antallet

af elever vil udgøre nogenlunde samme procentdel af antallet af 20-årige unge i hele landet, som det har gjort i de senere år, d.v.s. omkring 1955. Mod denne beregning kan ganske vist indvendes, at landbougdommen, der udgør flertallet af højskolernes elever, talmæssigt vil

være af aftagende betydning, men overfor dette forhold står det modsat virkende, at byungdommen i stigende grad søger til højskolerne. For 1956-57 og 1957-58 er elevtallet faktisk højere end det, man ville være nået til efter tilsvarende beregninger.

	Antal 20-årige 1. jan.			Antal elever på højskolerne		
	Mænd	Kvinder	laik	Mænd	Kvinder	laik
1949-50	29.000	28.200	57.200	2.422	3.857	6.279
1954-55	30.100	29.900	59.300	1.936	3.982	5.818
1955-56	30.000	29.300	59.300	2.044	4.017	6.061
1956-57	30.800	30.200	61.000			
1957-58	30.900	30.500	61.400			
1958-59	32.100	31.100	63.200	2.250	4.350	6.600
1959-60	32.300	30.700	63.000	2.260	4.300	6.560
1960-61	33.300	32.400	65.700	2.330	4.530	6.860
1961-62	33.500	32.300	65.800	2.350	4.520	6.870
1962-63	38.100	36.900	75.000	2.670	5.030	7.700
1963-64	40.000	38.700	78.700	2.800	5.410	8.210
1964-65	43.600	41.500	85.100	3.050	5.800	8.850
1965-66	46.000	43.700	89.700	3.220	6.110	9.330
1966-67	46.200	44.000	90.200	3.230	6.160	9.390
1967-68	44.100	42.300	86.400	3.090	5.910	9.000
1968-69	41.700	39.800	81.500	2.910	5.570	8.480
1969-70	38.400	37.000	75.400	2.690	5.180	7.870

Kilde: folketallene: Statistiske Meddelelser 4. 162. 1; elevtallene: Statistisk Departements opgørelser, for årene 1958-59 og følgende beregnede som 7 % af antallet 20-årige mænd og 14 % af antallet 20-årige kvinder.

Resultatet af beregningerne fremgår af ovenstående tabel, der viser et jævnt stigende elevtal indtil 1966-67, hvor det efter den anlagte forudsætning vil udgøre ca. 9.400 eller ca. 55 % mere end i 1955-56. (Faktisk vil stigningen formodentlig indtræffe noget tidligere, nemlig når de »store årgange« bliver 18, men det skønnes ikke nødvendigt for denne udtalelses formål at tage hensyn hertil ved beregningerne). Når hertil kommer, at ungdomskommissionen utvivlsomt vil få ret i, at den fremtidige situation på arbejdsmarkedet vil få den relative tilgang til højskolerne til at stige, må man efter udvalgets mening forberede sig på en elevtilgang til højskolerne, der stiger til mellem 50 og 100 % over den nuværende.

Det er beklageligvis mindst lige så vanskeligt at sige noget om højskolernes kapacitet. Ved et af udvalgets foretaget rundspørge om højskolernes forhold modtoges svar fra ialt 53 skoler (hvoraf 5 var husmandsskoler, der i den officielle statistik henregnes til landbrugsskolerne), og disse havde i vinteren 1955-56 ialt plads til 4.542 elever, men faktisk kun 3.272 elever. Hvis denne udnyttelsesgrad (72 %) gælder for skolerne som helhed, kan højskolernes samlede kapacitet (her bortset fra hus-

mandsskolerne) i 1955-56 sættes til ca. 5.200 elever på kursus, eller — såfremt alle skoler havde såvel sommerkursus som vinterkursus — ca. 10.400 elever pr. år. Efter denne beregning skulle kapaciteten således kun blive utilstrækkelig, hvis den relative tilgang blev større end hidtil. Siden 1955-56 er kapaciteten udvidet noget gennem oprettelse af nye skoler og udvidelser, men samtidig er udnyttelsesgraden steget, formentlig til mindst 80 % i vinteren 1957-58.

Det billede, der tegnes gennem en sådan beregning, er imidlertid ganske misvisende.

For det første har en lang række skoler slet ingen sommerkursus, men udnytter lokalerne på anden måde i sommerhalvåret, bl. a. til efterskolekursus, korte kursus og stævner. Selv om dette for nogle skolars vedkommende er begrundet i svigtende elevtilgang, vil der af en række grunde ikke være mulighed for eller ønske om at oprette egentlige længere højskolekursus på alle skoler i sommerhalvåret.

For det andet kan man ikke se bort fra den kendsgerning, at eleverne i stigende grad har svigtet de traditionelle tremåneders sommerkursus til fordel for de længere vinterkursus, hvorfor det er af ret ringe betydning, hvor stor

den uudnyttede sommerkapacitet er - i det mindste så længe der ikke i større omfang er mulighed for at deltage i sommerkursus, der opfattes som ligeværdige med vinterkursus. (Fra 1953-54 til 1957-58 er elevtallet ifølge udvalgets undersøgelser steget med ca. 30 % på vinterkursus, men kun med ca. 5 % på sommerkursus, og denne stigning falder alene på Askov, en ny sygeplejehøjskole og en ny skole for erhvervshæmmede).

For det tredje er den uudnyttede kapacitet af meget forskellig størrelse på de forskellige skoler og skoletyper. Af de nævnte 53 skoler var således i 1955-56 12 helt fulde, medens 13 andre havde mindre end 20 % ledige pladser. 8 skoler var derimod mere end halvtomme. Ser man på grupper af skoler, der i en vis grad opfattes som ligeværdige, finder man f. eks. at de skoler, der havde seks måneders vinterkursus, i 1955-56 kun kunne have haft 10 % flere elever, og at sygeplejeforskolerne slet ikke kunne tage flere. Efter hvad der er oplyst overfor udvalget, er kapaciteten i vinteren 1957-58 også fuldt udnyttet på skoler med seks måneders vinterkursus. Der er derfor ikke grund til at tro, at det nødvendigvis vil være netop de 1.000-1.500 pladser, der omkring 1955 har været ledige på højskolernes øvrige vinterkursus, som vil blive efterspurgt, når tilgangen forøges. Højskolerne udviser med hensyn til de grundlæggende synspunkter, undervisningsformen og de rent ydre forhold (udstyr, beliggenhed m. m.) så store forskelle, at en elevplads på én skole ikke fremtræder som ligeværdig med en elevplads på en hvilken som helst anden skole.

Udvalget må derfor mene, at der ikke vil

være mulighed for, at de bestående højskoler på tilfredsstillende måde kan modtage den forventelige tilgang af elever i de kommende år. Såfremt kapaciteten ikke udvides, vil en del unge enten opgive at tage på højskole eller se sig nødsaget til at tage på en højskole, der er væsensforskellig fra den, som de ønskede at blive elever på.

Dette ville efter udvalgets opfattelse være yderst uheldigt. Et højskoleophold er for en stor del af ungdommen lige så betydningsfuldt som den faglige uddannelse, og samfundet har samme interesse i, at ungdommen uddanner sig alment til tilværelsen som medborger og medmenneske, som i erhvervsuddannelsen. Ydermere vil et højskoleophold i en tid, hvor der må forudsættes at blive et stærkt pres på de forhåndenværende muligheder for faglig uddannelse, for et større antal unge end normalt på værdifuld måde kunne udfylde en ventetid eller skabe lejlighed til en afklaring vedrørende valget af livsgerning.

Det er dernæst den danske højskoles tradition at være en fri, personligt præget skole, og denne tradition har også fået udtryk i lovgivningen, således at skolerens eksistens alene betinges af den frie elevtilgang, og at ingen skole opretholdes længere, end at der er en kreds af elever, der ønsker at besøge netop denne skole.

Udvalget lægger afgørende vægt på, at denne tradition opretholdes i fremtiden, og at der ikke lægges hindringer i vejen herfor gennem administrationen af materialebevillinger m. v. til nye højskoler eller til udvidelse af bestående. Man finder anledning til at fremføre dette på baggrund af de i nærværende udtalelse indeholdte oplysninger vedrørende de store årgange.

P. u. v.

P. Nyboe Andersen.

Til undervisningsministeriet.

UDVALGET VEDRØRENDE
FOLKEHØJSKOLEN

København, den 23. oktober 1958.

Undervisningsministeriet har i skrivelse af 17. juli d. å. anmodet om udvalgets udtalelse vedrørende et af undervisningsinspektøren for forsvarets civilundervisning fremsat forslag om tilrettelæggelse af undervisningen til den tekniske forberedelseseksamen, delvis under forsvarets civilundervisning og delvis på én eller to højskoler.

Udvalget har i to møder, dels 30. maj, dels 19. september d. å. drøftet mulighederne for at gennemføre en forberedende teknisk undervisning af den type, som omhandles i undervisningsministeriets bekendtgørelse af 21. april d. å. med tilhørende bilag, under højskoleloven. Det er efter udvalgets mening — som også efter undervisningsinspektørens — utvivlsomt, at henlæggelse af en sådan undervisning i fuld udstrækning til en højskole ville forudsætte, at der gives de pågældende skoler dispensation fra reglerne i højskolelovens § 1, stk. 1, punkt b, med hjemmel i den dispensationsadgang, der er givet undervisningsministeren i samme paragraf, stk. 2, sidste punktum.

Om en sådan dispensation bør gives, må efter udvalgets mening bl. a. bero på, om en fagafdeling med forberedende teknisk undervisning på naturlig måde kan indføres i den pågældende højskoles daglige liv, samt på muligheden for at lade det almindennende præg ved undervisningen blive af væsentlig betydning. Man har i denne forbindelse mærket sig, at teknikerkommissionen har ønsket, at den pågældende undervisning skulle omfatte følgende:

120 lektioner	dansk,
400	regning og matematik,
200	naturlære og
145	engelsk eller tysk.

Hvis man tænker sig en undervisning af dette omfang indlagt i et højskolekursus af sædvanlig

længde (fem måneder eller netto 19 uger), vil dette betyde, at der pr. uge skal gives følgende:

6,3 lektioner	dansk,
21,1	regning og matematik,
10,5	naturlære og
7,6	- sprog,
ialt 45,5	ugentlige lektioner.

Da man næppe kan tilrettelægge en højskole-timeplan, der omfatter mere end ca. 50 timers undervisning om ugen, vil det derfor være ugørligt at forene en fuldstændig undervisning til den tekniske forberedelseseksamen med noget af det, der anses for typisk for højskolens almindennende virksomhed. De fire fag, der indgår i den forberedende tekniske undervisning, har ganske vist alle navn tilfælles med fag, som hyppigt indgår i højskoleundervisningen; men det indhold, det ved teknikerkommissionens skrivelse er givet fagene, afviger så væsentligt fra det indhold, fagene har i almindelig højskoleundervisning, at det ikke vil være muligt på én gang at tilgodese almindennende formål og forberedelsen til den tekniske eksamen.

Undervisningsinspektøren har imidlertid ønsket en dispensation fra hø (skolelovens almindelige bestemmelser med henblik på en højskoleundervisning, der kunne fortsætte og afslutte en teknisk foruddannelse, der var begyndt inden for civilundervisningens rammer under de pågældendes militærtjeneste. Tanken er at de unge forbereder sig til eksamen i ét eller to fag under civilundervisningen og siden forbereder sig til de resterende fag enten på en højskole eller gennem brevskeleundervisning. En stillingtagen til dette forslag må i høj grad afhænge af, hvilket eller hvilke af de fire fag der kunne tænkes gennemført i løbet af tjenestetiden. Den opgave, der eventuelt skulle påhvile højskolerne, vil være højst forskellig, eftersom det er f. eks.

regning og matematik, der allerede er gennemgået, eller det kun er f. eks. det fremmede sprog. I det første tilfælde vil der teknisk set være en vis mulighed for, at en højskole kunne opstille en timeplan for en teknisk fagafdeling, der forberedte til den tekniske forberedende eksamens prøver i dansk, naturlære og sprog, idet disse tre fag tilsammen blot ville lægge beslag på 4,1 timer om dagen på et femmåneders kursus, og der således ville være en del timer, i hvilke eleverne kunne nyde godt af højskolens egentlige, almindeligende undervisning.

Hvis det derimod kun var et eller to af de tre mindre fag, der var gennemgået i løbet af tjenestetiden, ville det blive næsten ligeså vanskeligt som i det tilfælde, hvor hele forberedelsen skulle foregå på højskolen, at tilgodese højskolens almindeligende formål ved tilrettelæggelsen af den pågældende fagafdelings timeplan. Samtidig ville den personlige kontakt mellem eleverne på den tekniske fagafdeling og højskolens almindelige elever blive af meget ringe omfang.

Udvalget mener derfor, at forudsætningen for en dispensation, der imødekommer de af undervisningsinspektøren fremsatte ønsker, må være, at eleverne i *det mindste* har gennemgået undervisningen i faget regning og matematik og aflagt eksamen heri før højskoleopholdet. Såfremt dette ikke er tilfældet, vil den pågældende fagafdeling få et så snævert bestemt formål og en så ringe forbindelse med det egentlige højskolearbejde, at det ikke kan anses for rimeligt at henhøre en sådan fagafdeling til højskolelovens område.

I de tilfælde, hvor den opstillede betingelse, at eleverne har gennemgået undervisningen i fagene regning og matematik, er opfyldt, må det dog afhænge af undervisningsplanens tilrettelæggelse iøvrigt, om man kan give den ønskede dispensation. Udvalget ville her i særlig

grad lægge vægt på, at man ved udarbejdelsen af timeplanen havde bestræbt sig for at forbinde særfagene med den almindelige undervisning på en sådan måde, at særfagene i så stor udstrækning som muligt kunne tjene almindeligende formål samtidig med forberedelsen til den tekniske forberedelseseksamen. Udvalget vil i denne forbindelse ikke undlade at påpege, at de krav, som teknikerkommissionen har opstillet i den skrivelse, der er aftrykt som bilag til undervisningsministeriets forannævnte cirkulære, synes at være opstillet ud fra et overordentligt snævert fagbegreb. Uden at gå i enkeltheder på dette punkt vil man dog mene, at formålet, meddelelsen af sådanne kundskaber, der ville muliggøre deltagelsen i en videregående teknisk undervisning, måtte kunne nås på grundlag af en undervisningsplan, der var væsentlig mindre traditionel for så vidt angår regning og matematik samt naturlære, og som placerede det nødvendige, fagligt prægede kundskabsstof ind i en større sammenhæng.

Såfremt fagkravene kunne ændres efter disse retningslinier, ville der efter udvalgets mening være væsentligt færre betænkeligheder ved i påkommende tilfælde at meddele den ønskede dispensation fra højskolelovens bestemmelser, og den mulighed skulle endda ikke være udelukket, at undervisning i naturlære kunne ske på et særhold og i dansk og fremmede sprog på skolens almindelige hold. I så fald ville formentlig spørgsmålet om dispensation falde bort, idet der ikke ville blive tale om oprettelse af en særlig fagafdeling.

Det må under alle omstændigheder være en forudsætning, at der ikke afholdes prøve på skolen, og det er udvalgets opfattelse, at i dansk og fremmede sprog skulle prøven helt kunne afløses af en udtalelse fra skolen.

P. u. v.

P. Nyboe Andersen.

Til undervisningsministeriet.

UDVALGET VEDRØRENDE
FOLKEHØJSKOLEN

København, åen 22. april 1960.

Til undervisningsministeriet.

Udvalget vedrørende folkehøjskolen har på forskellige punkter af sit arbejde haft lejlighed til at beskæftige sig med de indberetninger, der af højskolerne afgives til undervisningsministeriet som grundlag for dettes beregning af tilskud til skolerne, og med de statistiske oversigter, der udarbejdes af Statistisk Departement med støtte i indberetningerne. De medlemmer af udvalget, der direkte repræsenterer højskolerne, har herunder fremført forskellige ønsker, som udvalget har ønsket ved nærværende udtalelse at fremføre under ét over for ministeriet.

Man ønsker for det første at påpege, at indlæggene (formularerne nr. 55 og 56) dels er vanskelige og meget tidkrævende at udfylde, dels på en række punkter bærer præg af en nu ikke længere eksisterende tilrettelæggelse af højskoleundervisningen, navnlig af den tidligere almindelige ordning med et vinterkursus alene for mænd, og et sommerkursus alene for kvinder. Det er udvalgets indtryk, at skemaerne ikke i tilstrækkelig grad afspejler de virkelige forhold på skolerne — uanset med hvor stor omhu skemaerne udfyldes — og at der ved deres anvendelse som grundlag for statistiske oversigter uundgåeligt vil indløbe fejl. Man har da også iagttaget, at kun en mindre del af de afgivne oplysninger på indlæggene faktisk bearbejdes statistisk. Udvalget skal derfor foreslå, at de årlige skemaer med oplysninger til statistisk brug dels tilrettelægges på en måde, der gør dem lettere at anvende i forhold til nutidens stærkt varierede kursusprogram på højskolerne, dels forenkles således, at der kun indhentes de oplysninger, som det skønnes nødvendigt at bearbejde statistisk hvert år, samt at der desuden med mellemrum, f. eks. hvert femte år, udsendes grundigere spørgeskemaer, der muliggør udarbejdelsen af en mere dybtgående statistisk be-

skrivelse af højskolernes forhold. Udvalget skal anbefale, at ministeriet: ved udarbejdelsen af de heromtalte skemaer søger forhandling med Foreningen for højskoler og landbrugsskoler, som formentlig også vil være interesseret i at få lejlighed til at udtale sig om bearbejdelsen og offentlighedsførelsen af de statistiske oplysninger.

For det andet foreslås det, at selve indberetningsskemaerne udformes således, at alle oplysninger, der har betydning for tilskudsberegningen, samles herpå, hvilket bl. a. måtte medføre, at elevtallet i de enkelte måneder, der hidtil har været at finde på indlæggene, blev overført hertil. Videre foreslås det, at det pålægges skolerne at lade timeplaner for de forskellige kursus og eventuelle afdelinger herunder medfølge indberetningen. Formålet hermed skulle være at muliggøre et vist indseende med, at undervisningen opfylder højskolelovens almindelige krav, samtidig med at man fritog skolerne for at udfylde den vanskeligt overskuelige fagoversigt i de hidtidige indlæg. Endelig skal man henstille, at ministeriet også i forbindelse med en eventuel revision af dette skema søger forhandling med Foreningen for højskoler og landbrugsskoler, idet det er udvalget bekendt, at man navnlig fra lærerside har visse ønsker om den nærmere udformning af oversigten over de udbetalte lærerlønninger.

Det tilføjes, at udvalget i sin betænkning side 39 har fremsat forslag om afskaffelse af institutionen »den lokale tilsynsførende« ved de højskoler, der er selvejende institutioner, og at dette for indberetningerne formentlig må få den konsekvens, at formanden for den selvejende institutions bestyrelse — eller evt. et andet bestyrelsesmedlem, som er udpeget til dette hverv af bestyrelsen — fremtidig underskriver sammen med skolens forstander.

P. u. v.

P. Nyboe Andersen.

UDVALGET VEDRØRENDE
FOLKEHØJSKOLEN
Undervisningsministeriet

København, den 9. marts 1959.

Herr biblioteksdirektør Robert L. Hansen,
Statens bibliotekstilsyn,
Odensegade 14, København 0.

I min egenskab af formand for undervisningsministeriets udvalg vedr. folkehøjskolen tillader jeg mig at rette følgende henvendelse til Dem:

Den danske folkehøjskole er som bekendt en skole, der sigter på sine elevers almenmenneskelige udvikling og som ikke har til opgave at give nogen erhvervsmæssig uddannelse. Selvom højskolen således ikke forbereder til at gå ind i bestemte erhverv, anses et højskoleophold dog i en række tilfælde som en yderligere kvalifikation for en ung mand eller kvinde, der ønsker at beskæftige sig ved en gerning, som stiller krav til den pågældendes evne til at omgås mennesker og sætte sig ind i andres tankegang. Det fremgår således af erhvervskartoteket, at man på en del uddannelsesområder betragter et gennemgået 5 eller 6 måneders kursus på en folkehøjskole som en fordel for den pågældende.

Undervisningsministeriets udvalg vedr. folkehøjskolen er af den opfattelse, at noget lignende måtte kunne være tilfældet ved en række andre erhvervsuddannelser, herunder måske også ved

uddannelsen til gerningen som bibliotekar. Det fremgår af erhvervskartoteket, at man for at blive antaget som elev på et uddannelesberettiget folkebibliotek skal have studentereksamen, lærereksamen eller anden dertil svarende uddannelse. Det ville interessere udvalget at erfare, om man i praksis tillægger deltagelsen i et eller flere højskoleophold nogen værdi ved afgørelsen af, om en ansøger har erhvervet »en anden dertil svarende uddannelse«. Hvis dette er tilfældet, ville man sætte pris på, om det ved lejlighed blev anført i erhvervskartoteket.

Er det derimod ikke tilfældet, tillader udvalget sig at henstille, at man tager op til overvejelse, om der ikke under en eller anden form kunne tillægges deltagelsen i højskoleophold en vis værdi som forudsætning for uddannelse til folkebibliotekar. Repræsentanter for udvalget vil i givet fald gerne deltage i mundtlig forhandling derom.

Da udvalget nærmer sig afslutningen på sit arbejde, ville man sætte pris på at modtage et svar på denne henvendelse snarest belejligt.

Med venlig hilsen

P. Nyboe Andersen,
professor, dr. oecon.

DANMARKS
BIBLIOTEKSSKOLE

København, den 20. april 1959.

Til
udvalget vedrørende folkehøjskolen.

Som svar på udvalgets henvendelse af 9. marts 1959, der af Biblioteksdirektøren er blevet videresendt til mig, må jeg meddele Dem følgende, efter at sagen har været forelagt skolerådet:

Gennem en lang årrække har studentereksamen - i enkelte tilfælde lærereksamen med sprog - i praksis været nødvendig for ansættelse som elev ved folkebibliotekerne, selv om man i skolens reglement har haft vedføjelsen »eller en anden dertil svarende uddannelse«.

Da Biblioteksskolen i 1956 omdannedes til en højere læreanstalt, og et nyt reglement derefter udarbejdedes, besluttedes det alligevel at bibeholde vedføjelsen »eller en anden dertil svarende uddannelse«, fordi man fortsat ville holde muligheden åben for de ekceptionelle særtilfælde, som hvis f. eks. en højskolelærer med en årrækkes folkeoplysende virksomhed bag sig kunne ønske at gå ind i biblioteksarbejdet.

Skolens krav over for de studerende er sti-

gende, og et eller flere højskoleophold vil ikke af skolerådet blive anset for svarende til studentereksamen eller lærereksamen, og således kunne udgøre et tilstrækkeligt grundlag for deltagelse i undervisningen på biblioteksskolen.

Der er således intet konkret grundlag for indføjeelse i Erhvervskartoteket om, at et eller flere højskoleophold skulle kunne kvalificere til at påbegynde bibliotekaruddannelse.

Det skal tilføjes, at nogle uddannelsesberetigede biblioteker kræver - eller i opslagene om elevstillinger fremhæver det ønskelige i — at studentereksamen er suppleret enten med bestået almindelig filosofisk prøve eller med et ophold ved en af de videregående højskoler, idet de pågældende anser et højskoleophold som en yderligere kvalifikation for en ung mand eller kvinde, der ønsker at beskæftige sig ved en gerning som stiller krav til den pågældendes evne til at omgås mennesker og sætte sig ind i andres tankegang.

Ærbødigst

Preben Kirkegaard.

UDVALGET VEDRØRENDE
FOLKEHØJSKOLEN
Undervisningsministeriet

København, den 1. maj 1959.

Forsvarsministeriet,
Slotsholmsgade 10,
København K.

I min egenskab af formand for undervisningsministeriets udvalg vedr. folkehøjskolen tillader jeg mig at rette følgende henvendelse til forsvarsministeriet:

Den danske folkehøjskole er som bekendt en skole, der sigter på sine elevers almenmenneskelige udvikling og som ikke har til opgave at give en erhvervsmæssig uddannelse. Selvom højskolen således ikke forbereder de unge til at gå ind i bestemte erhverv, anses et højskoleophold i en række tilfælde for at være en yderligere kvalifikation for en mand eller kvinde, der ønsker at beskæftige sig ved en gerning, som stiller krav til den pågældendes menneskelige kvalitet, hans evne til at lede og samarbejde med andre mennesker. Det fremgår således af erhvervs-kartoteket, at man på en del uddannelsesområder betragter et gennemgået 5- eller 6-måneders kursus på en folkehøjskole som en fordel for den pågældende.

Undervisningsministeriets udvalg vedr. folkehøjskolen er af den opfattelse, at et højskoleophold også kunne være af værdi for den unge befalingsmand. Der vil i dette tilfælde vanskeligt kunne blive tale om, at et sådant ophold

tages, før uddannelsen påbegyndes, da aldersgrænsen nedefter for højskoleelever er 18 år. Derimod kunne man tænke sig, at særligt egnede og interesserede befalingsmænd på et senere tidspunkt fik lejlighed til at deltage i et højskoleophold. Her tænkes ikke på at arrangere specialkursus af højskolepræget karakter for unge befalingsmænd, men derimod på disses deltagelse i almindelige højskolekurser på lige fod med elever fra forskellige befolkningsgrupper og erhvervsgræne.

Det ville være af værdi for udvalgets arbejde at erfare, hvorledes forsvarsministeriet ser på den her skitserede tanke, og for så vidt svaret giver udtryk for en principielt velvillig indstilling, tillader jeg mig at anmode om, at man yderligere vil give udtryk for velvilje med hensyn til at bevilge den fornødne tjenestefritagelse og i givet fald bistå med dækningen af sådanne omkostninger ved højskoleopholdet, som ikke måtte kunne dækkes ved normale understøttelser til højskoleelever.

Da udvalget nærmer sig afslutningen på sit arbejde, ville man sætte pris på at modtage ministeriets svar på denne henvendelse snarest belejligt.

P. u. v.

P. Nyboe Andersen,
professor, dr. oecón.

FORSVARSMINISTERIET
Slotsholmsgade 10 - København K.
Telf. Central 16.260

København, den 29. maj 1959.

Til

udvalget vedr. folkehøjskolen.

Ved skrivelse af 1/5 1959 er forsvarsministeriet af udvalget gjort opmærksom på visse af udvalget anstillede tanker om den værdi, som et højskoleophold muligt kunne have for den unge befalingsmand. Det fremhæves, at der ikke tænkes på at arrangere specialkurser af højskolepræget karakter for befalingsmænd, men derimod på disses deltagelse i almindelige højskolekurser på lige fod med elever fra forskellige befolkningsgrupper og erhverv. Da det ville være af værdi for udvalgets fortsatte arbejde, beder man dernæst om at måtte modtage ministeriets vurdering af mulighederne i så henseende.

Således foranlediget skal man herved meddele, at forsvarsministeriet - såfremt personelsituationen fremover i øvrigt vil tillade det - principielt er positivt indstillet over for tanken om at lade visse befalingsmænd gennemgå netop den af udvalget fremhævede form for højskoleophold, og man vil således også velvilligt overveje at bistå ved dækning af eventuelle hermed forbundne nødvendige udgifter.

Det skal i øvrigt til almindelig orientering tilføjes, at der gennem forswarets velfærdstjeneste i de senere år har været formidlet visse højskolekurser for befalingsmænd.

P. m. v.

Langseth,

UDVALGET VEDRØRENDE
FOLKEHØJSKOLEN
Undervisningsministeriet

København, den 1. maj 1959.

Til formanden for lærlingerådet,
herr vicepræsident *Helge Jacobsen*,
Kløckersvej 11,
Gentofte.

Kære herr vicepræsident!

I fortsættelse af vor lille samtale ved forrige møde i aktielov-kommissionen tillader jeg mig i min egenskab af formand for undervisningsministeriets udvalg vedr. folkehøjskolen at ulejlig Dem som formand for lærlingerådet med følgende henvendelse:

Den danske folkehøjskole er som bekendt en skole, der sigter på sine elevers almenmenneskelige udvikling og som ikke har til opgave at give en erhvervsmæssig uddannelse. Selvom højskolen således ikke forbereder til at gå ind i bestemte erhverv, anses et højskoleophold dog i en række tilfælde som en yderligere kvalifikation for en ung mand eller kvinde, der beskæftiges ved en gerning, hvor samarbejde på en arbejdsplads og den enkeltes horisont og menneskelige kvalitet er af betydning.

Udvalget er af den opfattelse, at et højskoleophold som en afbrydelse af en lærings læretid

ofte vil give den pågældende både øgede kundskaber og større modenhed, således at unge, der har været på højskole i løbet af læretiden, bedre end andre vil kunne magte svendeprøven på tilfredsstillende måde og desuden lettere kunne finde sig til rette som svende efter læretidens afslutning.

Udvalget ville derfor anse det for ønskeligt, om der kunne gives et generelt tilsagn om dispensation til afbrydelse af læretiden i de 5 eller 6 måneder, som et højskoleophold i reglen varer. Man er selvsagt indforstået med, at læretiden i så fald vil blive forlænget med et tilsvarende tidsrum. Udvalget ønsker gerne en udtalelse angående mulighederne herfor, eventuelt efter en forudgående mundtlig forhandling mellem repræsentanter for lærlingerådet og udvalget. Man ville sætte pris på, om en sådan forhandling i givet fald kunne finde sted før sommerferien.

Med venlig hilsen

Deres hengivne

P. Nyboe Andersen.

SØ- OG HANDELSRETTE
VICEPRÆSIDENTEN

København, den 10. juni 1959.

Kære professor Nyboe Andersen.

I skrivelse af 1. maj 1959 rejste De som formand for undervisningsministeriets udvalg vedrørende folkehøjskolen spørgsmålet om, hvorvidt det ville være muligt at imødekomme udvalgets ønske om gennemførelse af en ordning, hvorefter lærlinge, der agter at tage ophold på en højskole, ville kunne afbryde læretiden på vilkår, at læretiden forlænges med et tidsrum svarende til højskoleopholdet, normalt 5 à 6 måneder.

I skrivelse af 12. maj 1959 meddelte jeg Dem, at jeg ville forelægge spørgsmålet på lærlingerådets møde den 19. maj. Dette gjorde jeg også, men det lykkedes ikke at få spørgsmålet færdigbehandlet, hvorfor det påny blev nævnt i rådets møde den 9. juni. Efter drøftelserne i lærlingerådet kan jeg herefter meddele følgende:

En ansøgning om tilladelse for en lærling til at afbryde læretiden må behandles i overensstemmelse med bestemmelserne i § 3, stk. 3, litra a, i lærlingeloven af 2. oktober 1956, hvorefter lærlingerådet på derom af læremester og lærling eller, hvis lærlingen er under 18 år, forældremyndighedens indehaver i forening indgivet andragende er bemyndiget til efter forud indhentet erklæring fra vedkommende faglige udvalg at tillade, at læretiden afbrydes for et tidsrum af højst 1 år for derved at give lærlingen lejlighed til at besøge et teoretisk undervisningskursus eller søge uddannelse i udlandet.

Uanset, at der inden for lærlingerådet er stor forståelse for de af udvalget fremsatte synspunkter, vil det således ikke være muligt at gennemføre en almindelig dispensationsordning for de omhandlede lærlinge, idet den nævnte bestemmelse i lærlingeloven forudsætter, at tilladelse til at afbryde læretiden gives efter forud i hvert enkelt tilfælde af parterne i det pågældende læreforhold indgivet andragende.

Som det yderligere fremgår af den omhandlede bestemmelse kræves der tillige en erklæring fra det for vedkommende fag eller branche nedsatte faglige udvalg, der inden for sit område har til opgave at virke for de bedst mulige uddannelsesforhold, og det kan ikke udelukkes, at tilrettelæggelsen af uddannelsen eller andre forhold inden for et fag kan være til hinder for en afbrydelse af læretiden.

Selv bortset fra spørgsmålet om, hvorvidt der i medfør af lærlingelovens § 3, stk. 3, litra a, ville kunne meddeles tilladelse for en lærling til at afbryde læretiden uden henblik på en uddannelse i tilknytning til oplæringen, vil lærlingerådet således være afskåret fra på forhånd at give tilsagn om dispensationer af den her omhandlede art, men rådet vil iøvrigt for sit vedkommende være villigt til at undergive eventuelle andragender, hvis imødekommelse ikke skønnes at være uforenelige med lærlingelovens bestemmelser, en velvillig behandling.

Med venlig hilsen,
Deres hengivne

Jac o bi.

Skitse til undervisningsplan for

højskolekursus med særligt henblik på ungdom fra industri og håndværk.

(Udarbejdet af Jobs. Novrup).

Det pågældende kursus tager i særlig grad sigte på følgende grupper af elever:

1. Lærlinge fra industri og håndværk, der kan afbryde læretiden for at gå på højskole (som foreslået i betænkningens kapitel 2, 3. afsnit).
2. Ufaglærte fra byerhvervene.
3. Unge, der søger ind i industrien (navnlig unge fra landet, der ønsker erhvervsskifte).

De fleste af eleverne vil formodentlig være unge mænd, men navnlig inden for de to sidste grupper vil der dog også kunne blive en del kvindelige elever. Planen er udarbejdet med henblik på, at der deltager elever af begge køn. Af hensyn til lærlingenes deltagelse i undervisningen på teknisk skole (og de ufaglærtes deltagelse i anden undervisning) må sommeren formodentlig foretrækkes som kursustid. Kursuslængden må være mindst tre, evt. fire eller fem måneder. Den nærmere fastsættelse af begyndelsestidspunkt og kursuslængde må ske

efter drøftelse med repræsentanter for erhvervene og organisationerne.

Undervisningen vil som på andre højskolekursus være almindelig, d. v. s. tjene til den enkeltes personlige udvikling, idet der ikke mindst lægges vægt på hans eller hendes evne til at finde sig til rette i by- og industrisamfundet og til at få menneskeligt udbytte af sin deltagelse i arbejdslivet. Hvorledes dette tænkes virkeliggjort vil fremgå af bemærkningerne til de enkelte fag i nedenstående oversigt, idet det må erindres, at grundtanken overalt er den samme: at der gennem behandlingen af et specielt stof, evt. med særlig tilknytning til elevernes arbejde og øvrige daglige tilværelse, søges ind til det almene, til det menneskelige.

Formen for undervisningen må variere fra fag til fag, og for så vidt også fra skole til skole. Ved udarbejdelsen af skitsen har man tænkt sig, at der anvendtes såvel almindelig klasseundervisning som studiekredsarbejde, foredrag med eller uden efterfølgende drøftelse og individuelt arbejde under lærerens vejledning.

De enkelte fag.

Dansk sprog og litteratur (seks timer ugentligt).

Den sproglige undervisning afpasses efter elevernes stade. Ved siden af de gængse arbejdsformer, herunder diktater og frie stile, arbejdes bl. a. med blanketudfyldning, forståelse og gengivelse af arbejdsinstrukser, brugsanvisninger o. l., øvelser i diskussions-, referat- og mødeteknik samt f. eks. skriftlige opgaver, der forekommer i foreningslivet.

Litteraturundervisningen skal give et overblik over den danske litteratur og først og fremmest tjene til udvikling af bredere menneskelig forståelse. Inden for disse rammer vil der være rig lejlighed til at anvende litteraturprøver, der henter deres emner fra bylivets og arbejdslivets områder, idet det dog må undgås, at der herved sker en fortegning af den danske digtnings helhedspræg.

Samfundsbeskrivelse (fire timer ugentligt).

Følgende emneområder kan med fordel behandles i undervisningen, der så vidt muligt må opbygges på grundlag af de unges egne erfaringer og interesser: det moderne bysamfunds organisation og problemer, den indbyrdes sammenhæng og afhængighed mellem erhvervene, land og by, familiens stilling, ungdomsproblemer, organisationerne og foreningslivet, det politiske liv, samspillet mellem det offentlige, organisationerne og erhvervene, kulturlivet, skolen og kirken.

Historie (tre timer ugentligt).

Undervisningen samler sig om udviklingen af det moderne samfund fra midten af det 18. århundrede, idet der lægges særlig vægt på dansk og europæisk kulturhistorie. Blandt emner, der kan behandles, såvel i deres kulturelle og folkelige aspekter som med hensyn til deres politiske og økonomiske sider, kan være: Den industrielle revolution i England. De store politiske revolutioner. Landboreformerne og deres betydning for det øvrige samfund. Demokratiets udvikling. Det danske samfunds forvandling gennem industrialismen i byerne og andelsbevægelsen på landet. Den sociale udvikling. Fagenes historie. Arbejdspladsen gennem tiderne. Organisationernes indsats. - Modsætningerne i Europa. Baggrunden for de storpoltiske problemer i dag. - Kolonialismen. De fremmede verdensdeles frigørelse.

Erhvervs- og kulturgeografi (tre timer ugentligt).

Erhvervsgeografi som en oversigt over dansk produktion, handel og trafik samt over den udenlandske produktion, der er af betydning for Danmark.

Politisk geografi i et omfang, som muliggør en vis forståelse af den aktuelle verdensudvikling.

En hel del timer må anvendes til gennemgang af Danmarks geografi (erhvervs-, kultur- og befolknings-), og gennemgangen af den politiske og økonomiske geografi må, hvor det er muligt, inddrage kulturelt og historisk stof.

Erhvervslære (fire timer ugentligt).

Faget kan bl. a. behandle: Arbejdsprocesserne. Virksomhedsledelse. Bedriftens økonomi. Bedriftens forbindelser med leverandører, af-tagere og det offentlige. Bedriftens samfunds-

økonomiske betydning. Den tekniske organisation af bedriften. Rationalisering. De menneskelige problemer på arbejdspladsen.

Regning og regnskabsforståelse (fire timer ugentligt).

Regneundervisningen, der må afpasses efter elevernes stadi, bør tage sit udgangspunkt i de regneopgaver, som det praktiske liv stiller de unge overfor. Der må tilstræbes færdighed i elementær talbehandling, først og fremmest med benævnte tal, såvel hele tal som decimalbrøk, og videre arbejdes med forholdsregning, procentregning, flade og mm, vægtfylde m. m. For de elever, der i tilstrækkelig grad behersker den elementære regning, kan brug af regnestok og andre hjælpemidler samt grundtræk af den elementære matematik indgå i undervisningen. Ved tilrettelæggelsen af undervisningen i matematik bør der tages særligt hensyn til de områder, der har betydning for mekanik, lyslære og elektricitetslære.

Eksempler bør tages fra følgende områder: Arbejdsprocesser, lønberegning, privatøkonomi (f. eks. husholdningsregnskab, husleje, afbetaling) samt samfundslivet (enklere statistik, beregning af skatter og offentlige ydelser m. m.).

I undervisningen indgår også regnskabsforståelse. Formålet hermed er ikke at træne eleverne i bogføringsteknik, men at give dem baggrund for at kunne forstå gangen i almindeligt dobbelt bogholderi og for at kunne læse et afsluttet driftsregnskab med status. Der bør også gives eleverne et vist indblik i fabriksregnskaber, herunder lagerregnskaber o. 1. Det bør tilstræbes, at eleverne bliver i stand til at føre deres private regnskab.

Fysik og kemi. (fire timer ugentligt).

Faget må utvivlsomt søge nye veje, idet allerede den begrænsede længde af kursus gør det umuligt at opnå resultater gennem en undervisning af traditionel mellemskolekarakter. Der kunne bl. a. være tale om en af følgende tre veje: 1. en moderniseret udgave af faget »historisk fysik«, hvorved den kulturhistoriske side af faget kommer særlig stærkt frem, 2. udgangspunktet tages i industriens teknik, og undervisningen kommer således navnlig til at give det teoretiske grundlag for den moderne industri, 3. der søges givet et samlet overblik over den moderne naturvidenskabs metoder, resultater og muligheder, idet udgangspunktet tages i ele-

mentær atomteori. Hvis 1. og 3. vælges, bliver faget navnlig alment orienterende, mens det ved metode 2. bliver mere praktisk betonet.

Her er valgt en kombination af 2. og 3., idel: to timer tænkes anvendt til det praktiske »industrifag«, der lægges valgfrit og samtidigt med et kulturelt præget særhold, mens to timer tænkes anvendt til det almene »moderne naturvidenskab«.

Fremmede sprog (fire timer ugentligt).

En efter elevernes stade afpasset undervisning i engelsk eller tysk (efter elevernes eget valg) bør indgå i undervisningen. Formålet må være dels at yde et bidrag til elevernes evne til at tale og forstå et fremmed sprog, dels at give dem visse forudsætninger for at læse enklere tekniske anvisninger o. 1. på det pågældende sprog.

I de hidtil omtalte fag har kundskabsmeddelelsen været om ikke hovedsagen, så dog et meget vigtigt led i arbejdet. Det er naturligt, at det er sådan, men de behov, som et højskoleophold kan imødekomme hos ungdommen, er ikke dækket hermed. Der må også være plads til oplevelse og til udfoldelse. Dette søges imødekommet gennem de resterende fag, der ikke er mindre vigtige end de allerede nævnte, selv om emnet og målet for dem ikke lader sig formulere med samme alvorsfulde klarhed.

Særhold f. eks. i litteratur (to timer ugentligt).

Fri beskæftigelse med et litterært område eller

Eksempelvis timeplan:

Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag
Dansk	Dansk	Dansk	Erhvervsl.	Dansk	Dansk
Dansk	Samfunds.	Samfunds.	Erhvervsl.	Samfunds.	Samfunds.
Historie	E. + kgeogr.	Historie	Erhvervsl.	E. + kgeogr.	Historie
E. + kgeogr.	Sprog	Sprog	Erhvervsl.	Sprog	Sprog
Gymnastik	Gymnastik	Regning	Gymnastik	Gymnastik	
Sang	Regning	Sang	Regning	Regning	
Særhold	Mod. naturv.	Særhold	Kunst	Mod. naturv.	
Film (2)			Musik	Hobby (2)	

NB! Torsdag formiddag er beregnet til større sammenhængende arbejder (samt ekskursioner) inden for samfundsbeskrivelse og erhvervslære. I de uger, hvor den benyttes til samfundsbeskri-

lignende. Holdet tænkes valgfrit og lagt samtidigt med det foran omtalte »industrifysik«.

Film (to timer ugentligt).

I begrænset omfang vejledning i at se film med vågen kritisk sans, men først og fremmest en mulighed for at lade de unge stifte bekendtskab med værdifuld og bevægende filmkunst.

Kunst (en time ugentligt).

Ved anvendelse af lysbilleder og film gives der de unge lejlighed til at opleve billedkunst. Mere end noget andet skal faget prøve at åbne elevernes øjne.

Musik (en time ugentligt).

Her gælder det samme som for film og kunst: ikke kundskab, men oplevelse.

Gymnastik, idræt, boldspil (fire timer ugentligt).

Lejlighed til legemlig udfoldelse i lignende former, som gennem foreningerne står de unge i byerne åbne.

Sang (to timer ugentligt).

Såvel traditionel folkelig sang som det sangstof, der er populært hos de unge.

Håndarbejde og anden hobbyvirksomhed (to timer ugentligt).

Skabende aktivitet under så frie former som muligt.

velse, byttes fagene om. Det vil også af andre grunde være hensigtsmæssigt, at samme lærer har begge fag, hvorfor ombytningen ikke skaber yderligere vanskeligheder.

København, den 22. juni 1959.

Udkast til kort til erhvervskartoteket.

På folkehøjskolerne, der står åbne for unge over atten år, lægges hovedvægten på almindennende undervisning. En højskole kan ganske vist være godkendt som *faghøjskole*, der giver et enkelt fag en fremtrædende plads i den almindennende undervisning, men skolen må ifølge loven ikke give den for en livsstilling foreskrevne uddannelse eller forberede til nogen retighedsgivende eksamen eller til optagelse på en eksamensskole. Enkelte skoler har dog fået dispensation fra denne bestemmelse og oprettet særlige fagafdelinger, der forbereder til optagelse på seminarierne.

Den almindennende undervisning på højskolerne sigter først og fremmest mod den enkelte elevs personlige udvikling og får derved også væsentlig betydning for den pågældendes erhvervs- og uddannelsesmæssige muligheder.

Grundtanken bag undervisningen er, at ethvert menneske har brug for en fortsat undervisning på de felter, der har almen betydning, det vil sige betydning for den enkeltes meningsdannelse, indstillingen til tilværelsen i almindelighed og samlivet med andre, f. eks. på arbejdspladsen og i familien. Efter at den unge har forladt børneskolen og enten er kommet ud i praktisk arbejde eller har påbegyndt en mere specialiseret uddannelse, vil han eller hun ofte se livets og hverdagens problemer i et andet lys, end det var muligt i barndommen, og føle et behov for at beskæftige sig noget grundigere hermed, end det ville være muligt inden for aftenskolen eller foreningslivets rammer. Da folkehøjskolerne er kostskoler, medfører deltagelsen i deres kursus, at de unge for en tid kommer bort fra deres vante omgivelser og får mulighed for helt at hellige sig deres personlige udvikling.

Den erhvervs- og uddannelsesmæssige betydning af et højskoleophold hviler navnlig på følgende forhold:

1. en del unge har brug for at supplere eller opfriske de kundskaber, der er erhvervet i børneskolen;

2. andre unge kan have vanskeligt ved at bestemme sig for erhverv eller uddannelse, og den personlige udvikling i højskoletiden kan være med til at forberede dem til det endelige valg;

3. den større modenhed, som ofte opnås i løbet af og måske delvis som en følge af højskoleopholdet, kan medføre, at man får mere ud af en efterfølgende uddannelse, og at man har lettere ved at finde sig til rette i samarbejdet på en arbejdsplads.

Dette gælder for så vidt, uanset hvilken bane man senere slår ind på, men for en række stillinger og uddannelser gælder det, at der på den ene eller anden måde er givet udtryk for, at det anses for en fordel, at den unge har et højskoleophold bag sig. Derimod er der - i overensstemmelse med det foran anførte om folkehøjskolernes væsen - ingen uddannelse, ved hvis begyndelse der direkte stilles krav om et forudgående højskoleophold.

Således er der, hvad angår læreruddannelsen, åbnet mulighed for, at unge, der har gennemgået to højskoleophold på hver mindst fem måneder (eller såfremt kurserne har været tilrettelagt i sammenhæng, af mindst otte måneders samlet varighed) kan optages på seminarierne efter en mindre omfattende opagelsesprøve (se artiklen *Folkeskoleseminarier*). Ved seminariets skøn over elevens evner og modenhed vil det også have betydning, at eleven har været på højskole, og hvilke udtalelser eleven kan møde med herfra.

For at kunne optages på et børnehaveseminarium skal eleven bl. a. have gennemgået en almindelig uddannelse, der ligger ud over den almindelige folkeskoleuddannelse, såsom gennemgang af et fem måneders kursus på en folkehøjskole eller anden lignende uddannelse. De fleste elever, som ikke har mindst realeksamen, vil derfor deltage i et højskolekursus af fem eller seks måneders varighed. De samme regler gælder for optagelsen på fritidshjemsseminariet.

Også ved optagelsen på skolen for beskæftigelsesterapeuter, Den sociale skole og jordemoderskolen lægges der vægt på, om ansøgere, der ikke har realeksamen eller højere eksamen, har gennemgået et højskolekursus.

Fagafdelinger, der ikke direkte forbereder til noget erhverv, men hvor den faglige undervisning indgår som et led i den almindelige, findes på en række højskoler. Der er således landbrugsundervisning i større eller mindre omfang på et stort antal skoler, undervisning i husgerning og håndarbejde m. m. for de kvindelige elever, navnlig på højskolernes sammerkursus, og forskoleundervisning til sygeplejeuddannelsen på en række særlige højskoler (se artiklen Sygeplejerske). Desuden er der lejlighed til at få specialundervisning for fiskere, handelsmedhjælpere, håndværkere, medarbejdere i børneforsorgen og enkelte andre grupper på visse højskoler. Det må også nævnes, at et antal højskoler uddanner delingsførere til ledelse af forseningsgymnastik o. 1. (se artiklen Gymnastiklærer).

Der findes ca. 60 godkendte folkehøjskoler, der alle har ret til at modtage elever, som får statsunderstøttelse, og disse skoler er underkastet et vist offentligt tilsyn. Det er imidlertid væsentligt at fastslå, at dette tilsyn ikke begrænser højskolernes fuldstændige metodefrihed og frihed med hensyn til fagkreds og undervisningsstof. Den enkelte højskole har derfor et stærkt personligt præg, og valget af skole bliver af

væsentlig betydning. En del skoler arbejder i tilknytning til Indre Mission, to skoler ejes af Arbejdernes Oplysningsforbund, og atter andre skoler har tilknytning til den grundtvigske bevægelse. Der er også skoler med tilknytning til forskellige kirkesamfund uden for folkekirken, og et stigende antal skoler har ikke noget bestemt retningspræg.

En oversigt over alle højskoler med nogle oplysninger om deres arbejde kan fås fra Højskolernes Sekretariat, Vartov, København K., hvor man også kan få de enkelte skolars programmer. Heraf fremgår også kursustermenerne, der nu er mere varierede end før i tiden. De fleste højskoler har dog stadig et vinterkursus, der begynder 3. november, og som varer fem eller seks måneder. Med enkelte undtagelser er alle disse kursuser for såvel mandlige som kvindelige elever. Skoler af denne type har som oftest sommerkursus fra 3. maj for kvindelige elever alene. Disse kursuser varer fra tre til fem måneder. Sygeplejehøjskolerne har helt andre terminer, og der foregår også på andre punkter mange ændringer på dette område i disse år.

Opholdet på en højskole koster i vinteren 1959/60 ca. 250 kr. pr. måned. Heri er indbefattet kost, logi og varme, men desuden vil der være udgifter til bøger (ca. 100 kr. for en vinter), udflugter og lommepenge m. m. Man må regne med en samlet udgift på ca. 350 kr. pr. måned.

Der kan opnås en statsunderstøttelse på indtil 70 pct. af et beregnet udgiftstal (for vinteren 1959/60 sat til 300 kr. pr. måned), idet unge mænd, der har aftjent værnepligt inden for de sidste tre år, kan få op til det fulde udgiftstal. Statsunderstøttelsen ydes under hensyn til ansøgerens indtægt, idet det for ansøgere under 28 år er forældrenes indtægt, for ældre ansøgere deres egen indtægt, der er afgørende. Værnepligtige opnår altid, uanset indtægtsforholdene, mindst 50 pct. af udgiftstallet.

Indholdsfortegnelse.

Indledning.....	3
Kapitel 1. Hovedtræk af folkehøjskolens udvikling.....	7
Kapitel 2. Højskolen og nutidens ungdom.....	15
1. afsnit. Principielle synspunkter.....	15
2. afsnit. Højskolen og landboungdommen.....	19
3. afsnit. Højskolen og ungdommen fra byerhvervene.....	23
4. afsnit. Højskolen og unge i erhvervsskiftet.....	29
Kapitel 3. Det offentliges støtte til højskolen.....	32
Sammenfatning af synspunkter og forslag.....	40

BILAG

1. Udvalgets udtalelse af 16. juni 1955 til undervisningsministeriet vedrørende tilskud til Dansk folkeoplysnings samråd til gennemførelse af en sociologisk undersøgelse.....	43
2. Skrivelse af 5. september 1956 fra udvalgets formand til undervisningsministeriet vedrørende finanslovstøtte til høj skolernes landselevforening.....	44
3. Udvalgets udtalelse af 13. november 1956 til undervisningsministeriet vedrørende reglerne om statstilskud til højskoleelever.....	45
4. Udvalgets udtalelse af 31. januar 1958 til undervisningsministeriet vedrørende højskolen og de store fødselsårsgange.....	47
5. Udvalgets udtalelse af 23. oktober 1958 vedrørende et forslag om tilrettelæggelse af undervisningen til den tekniske forberedelseseksamen delvis under forsvarets civilundervisning og delvis på en eller to højskoler.....	50
6. Udvalgets udtalelse af 22. april 1960 til undervisningsministeriet vedrørende højskolernes tilskudsskema.....	52
7. Skrivelse af 9. marts 1959 fra udvalgets formand til biblioteksdirektør Robert L. Hansen ...	53
8. Skrivelse af 20. april 1959 fra rektor for Danmarks biblioteksskole.....	54
9. Skrivelse af 1. maj 1959 fra udvalgets formand til forsvarsministeriet.....	55
10. Skrivelse af 29. maj 1959 fra forsvarsministeriet.....	56
11. Skrivelse af 1. maj 1959 fra udvalgets formand til formanden for lærlingerådet.....	57
12. Skrivelse af 10. juni 1959 fra formanden for lærlingerådet.....	58
13. Skitse til undervisningsplan for højskolekursus med særligt henblik på ungdom fra industri og håndværk.....	59
14. Udkast til erhvervskartotekskort vedrørende højskolen.....	62